

Christin Egede-Nissen Høiseth

**Exposure og medvandring –
diakonale væremåter
i møte med lidelse og gudsfravær**

AVH 501 – Masteravhandling i diakoni (30 ECTS)

Master i diakoni

Veileder: Professor Gunnar H. Heiene

Det Teologiske menighetsfakultet

Innholdsfortegnelse

KAPITTEL 1	6
1.0 INNLEDNING	6
1.1 Bakgrunn for tema og motivasjon	6
1.2 Tema og problemstilling	6
1.3 Materiale og litteratur	10
1.4 Metode	11
1.5 Disposisjon.....	12
KAPITTEL 2 LIDELSE, AVMAKT OG GUDSFRAVÆR	13
2.0 LIDELSE.....	13
2.1 Lidelsens kraft.....	14
2.1.1 Den utholdelige smerten – krukken uten lyssprekker.....	15
2.1.2 Smerte – et forståelsesproblem	16
2.1.3 Stigmatisering av langtidssyke gjør folk sykere	17
2.1.4. Krise og traumer	18
2.1.5 Benektelse og bagatellisering forsterker lidelse.....	19
2.1.6 Jesu utholdelige sorg	20
2.1.7 Den absolutte sorgen.....	20
2.2 AVMAKT.....	21
2.2.1 Fra autoritet til tvang.....	22
2.2.2 Avmaktstrategier	23
2.2.3 Symmetriske og assymetriske relasjoner og konflikter	24
2.2.4 Den skjulte foten.....	25
2.2.5 Objekter for ”nestekjærlighet”	26
2.2.6 Når det onde rammer	27
2.2.7 Hvordan beslutninger tatt ut i fra et menneskesyn kan ramme	28
2.3 Det økonomiske menneskesynet.....	29
2.3.1 Max Webers intstrumentelle tenkning.....	30
2.3.2 Habermas – skiller mellom intstrumentell og kommunikative rasjonalitet	30
2.3.3 Systemet koloniserer livsverden	31
2.3.4 Den instrumentelle rasjonaliteten fratar korsdøden mening	32
2.3.5 Forskjellen mellom ”det økonomiske mennesket” og kristen tro:.....	32
2.3.6 Kristendommens krise - hva fester du dit hjerte til?	33
2.4 GUDSFRAVÆR.....	34

2.4.0	Såret av Gud.....	34
2.4.1	Gudsbilder i tusen knas	34
2.4.2	Sjelens mørkeste natt - når Gud blir borte.....	35
2.4.3	Natten som en vei.....	36
KAPITTEL 3	DIAKONI OG EXPOSURE	37
3.0	Introduksjon til diakoniforståelser	37
3.1	Hva er egentlig diakoni?	37
3.1.2	Å avstå fra herreveldet	38
3.1.3	Diakoni – grunntone i alle forhold i menigheten.....	38
3.1.4	Plan for diakoni av 2008	39
3.1.5	Gudskjærlighet og nestekjærlighet.....	39
3.1.6	Snillisme.....	40
3.2.	Profetisk diakoni	41
3.3	Diakoni – teori - praksis.....	42
3.3.1	SE – BEDØMME – HANDLE.....	43
3.3.2	Ny autoritet.....	44
3.4	Han elsket meg først	45
3.4.1	Diakoni er en væremåte	45
3.5	Forsoningens tjeneste – et nytt språk og en motmakt.....	46
3.6	EXPOSURE	47
3.6.0	En ny vei å gå	47
3.6.1	Den frigjøringssteologiske ”modellen” begynner i praksis	47
3.6.2	Exposure 1.....	48
3.6.3	Et nytt paradigme. Fra kirkisme til menneskesentrert kirke	50
3.6.4	Finne et nytt språk som forbindelse mellom sårbarhet og evangeliet.....	51
3.6.5	Empty space.....	52
3.6.6	Exposurekurs.....	53
3.7	Exposure ved Bräcke Diakoni.....	56
3.7.1	Utsatthet og retten til å definere hvem som er utsatte	57
3.7.2	Samfunnsyn.....	58
3.7.3	Teamarbeid: - kartleggingsanalyse av lokalmiljøet	58
KAPITTEL 4	.....	61
MEDVANDRING, MYNDIGGJØRING OG GUDSNÆRVÆR	.....	61
4.0	MEDVANDRING.....	61

4.1	Å tjene, ikke herske	62
4.1.2	Veifarende og budbærere i Jesu fotspor	63
4.1.3	Messiansk øyeblikk i Frognerveien	65
4.2	Medvandring i exposure	66
4.2.1	Exposure på hjemmebesøk – et skinnende gjennombrudd av nærvær	67
4.2.2	Flerkulturell exposure – et messiansk øyeblikk med humor	67
4.2	MYNDIGGJØRING	69
4.2.1	”Empowerment”	69
4.2.2	Myndiggjøring	70
4.2.3	Motmakt	71
4.2.4	Myndiggjøringsprosess	72
4.3	GUDSNÆRVÆR	73
4.3.1	Job som taler sant om Gud	73
4.3.2	Hvem er Gud?	74
4.3.3	Naturlig og unaturlig teologi – Gud nærværende i sitt fravær	76
4.3.4	Diakonal utfordring: Å tåle smerten	77
4.3.5	Luise Habel om ledsagelse og tro	79
4.3.6	Fra klage og bitterhet til medvandring og oppreist livsmot i Guds nærhet	81
KAPITTEL 5	AVSLUTNING OG EN DRØM	83
5.0	Sammenfatning	83
5.1	”Empty space” i kirken	84
5.2	Gudstjenesten	85
5.3	Jeg har en drøm	86
LITTERATURLISTE	.....	87
KILDER	.....	89

KAPITTEL 1

1.0 INNLEDNING

1.1 Bakgrunn for tema og motivasjon

I løpet av masterstudiet i diakoni ble jeg oppmerksom på at det finnes en diakonal væremåte som er spesielt egnet til dialog med mennesker som sliter med livene sine. Metoden *exposure* betyr å eksponere seg for, og oppsøke mennesker på deres egen arena og hjemmebane. På den andres arena er man selv ukjent, en fremmed og sårbar, og det er den andre som er ”eksperten” på sitt eget liv og sin egen kontekst.

Jeg har blitt engasjert i temaet om forholdet mellom lidelse og tro i løpet av masterstudiet i diakoni ved å lese den lille, men grensesprengende boken til Erika Schuchardt fra 1985: *Hvorfor netop mig...? Lidelse og tro*. Forfatteren søker ikke å løse det uløselige problem med lidelsen, men hvordan man kan hente kraft til å holde ut lidelsen ved å bli inkludert i et medvandrende fellesskap. Hun retter søkelyset på hvordan kirken både utstøter mennesker med ulike funksjonsnedsettelse, men også hva som kan medføre lindring og få mennesker ut av en isolerende posisjon og inn i kirkens fellesskap.

I min jobb som menighetsdiakon, har jeg opplevd at mange spør hvor Gud er i deres lidelse. ”Hvorfor griper ikke Gud inn når jeg har det som vanskeligst?” ”Hvorfor svarer han meg ikke? Mange kan oppleve dette som en dobbelt lidelse, som medfører avmakt.

Spørsmålene som blir ropt ut i smerte har stor likhet med ordene Jesus ropte ut på korset like før han døde: ”Min Gud, min Gud, hvorfor har du forlatt meg?”

Det er møtene med mennesker, som sliter med langvarig lidelse, som spør hvor Gud finnes når de trenger aller mest at han er nær, som er bakgrunn for denne avhandlingen.

Men det er også opplevelser av hellige øyeblikk sammen med mennesker i krise, som har gitt meg undringen og refleksjonen over at det *finnes* en vei fra avmakt til myndiggjøring midt i det smertefulle.

1.2 Tema og problemstilling

Avmakt, isolasjon og usynliggjøring medfører ofte økt smertefølelse hos ”langtidssyke”, hos funksjonshemmede som opplever utestenging, barn, unge og voksne som har opplevd traumatiske opplevelser i livet sitt, og eldre som opplever at den siste fasen av livet blir

uverdige. På grunn av stengsler en stadig møter på i fastlagte regelverk både i helsetjenester og andre kommunale og sosiale ordninger, har jeg oppdaget betydningen av delaktighet og innflytelse som frigjørende faktorer. Å bli sett, respektert og tatt på alvor oppleves helbredende, mens en ovenifra nedholdning øker stress og følelsen av avmakt, og kanskje også skamfølelse over egen manglende kontroll over eget liv.

Veien fra å ha en trygg tilværelse til å befinne seg i en krisesituasjon kan være kort. Jeg setter ikke søkelyset på én type lidelse i denne oppgaven, men bruker historier fra ulike menneskelige lidelser for å vise veien det er mulig å gå fra en smertefull og usynliggjort posisjon til myndiggjøring og et liv med mening til tross for lidelse.

Jeg viser også hvordan Frostins presentasjon av det økonomiske menneskesynet i *De nedtystades Gud*¹ kan forårsake lidelse og avmakt fordi det er et menneskesyn som ikke rommer lidelsen i tilværelsen, men har en instrumentell og byråkratisk tenkning som behandler mennesker ut i fra kategorier og ikke ut i fra det enkeltmenneskers nød og behov. Med *avmakt* forstås her manglende innflytelse eller kontroll over eget liv.

Som motvekt til dette menneskesynet og i kampen mot avmakt har vi det kristne, diakonale Guds bildet som inkluderer lidelsen. Den diakonale handling i praksis kan bli en motmakt som reiser opp nedbøyde mennesker. Her er det den diakonale holdningen og væremåten exposure får betydning.

Exposure bygger på et paradigmeskifte der vi forlater perspektivet hvor kirken betrakter og tolker verden. I stedet går vi ut i verden for å forstå verden, menigheten og teologien ut fra menneskene *der ute* sitt perspektiv. Exposure har som intensjon blant annet å gi støtte, med utgangspunkt i evangeliet, til mennesker og grupper med lav status. Målet er å støtte dem i deres kamp for å ta tilbake og beholde verdighet og innflytelse i saker som angår deres eget liv. Exposure hjelper også diakoner og andre menighetsarbeidere til en økt selverkjenneelse gjennom at man oppdager, reflekterer over og jobber med sine holdninger og fordommer. I arbeidet med exposure foretar vi selv sosiologiske vandringar på ukjente steder for å kjenne hvordan det er å bli *eksponert for* det fremmede og føle seg fremmedgjort, som er opprinnelsen til ordet exposure. Vi går ut med spørsmålene 1. Hva ser du? 2. Hva føler du? 3. Hva tenker du om det du ser og føler? Disse tre spørsmålene går igjen i alle fire fasene av exposure. Siden deles de skriftlige refleksjonene rundt de sosiologiske vandringene i en gruppe, som blir ledet av en veileder.

---

¹ Frostin 1992:29-33

:

De siste 30 årene har en tatt i bruk metoden empowerment, for å forløse og øke egne ressurser hos mennesker som faller utenfor de etablerte fellesskap.² I denne konteksten velger jeg i tillegg å bruke ordene mestring, handlekraft, selvoppveksning og egenstyrke, som motpoler til avmakt. Jeg benytter ordet empowerment når jeg beskriver begrepet som metode og intensjonen med metoden.

Med ”mestring”³ forstår jeg ”en opplevelse av å ha krefter til å møte utfordringer og en følelse av å ha kontroll i eget liv.” Her benyttes ”mestring” i et myndiggjørende perspektiv og ikke som et prestasjonskrav.

Jeg velger å bruke Nordstokke og Collins diakoniforståelse som åpner for myndiggjøring i et åndelig perspektiv i tillegg til myndiggjøring i en materiell, psykisk og sosial forstand.⁴

Nordstokke og Collins fremmer betydningen av å bryte ut av en stille, nærmest usynlig og from tjeneste til et profetisk siktemål som ”taler mot urettferdigheten og proklamerer den nedtryktes verdighet og Guds frigjørende kjærlighet”, slik vi finner det i diakoniforståelsen deres i artikkelen ”Diakoni – teoria – Praxis”⁵, som har hentet inspirasjon til sin modell fra praksis-teori-praksistenkningen til Don Brown. I den nye praksisen, viser Brown, *starter* man i praksis, ved å spørre hvordan vi forstår den konkrete situasjonen vi forholder oss til og hvordan vi skal handle i møte med denne situasjonen. Videre er det viktig med en kritisk refleksjon over den handlemåten man har valgt.⁶

Vi finner også utfordringen til profetisk diakoni i 2008-utgaven av Diakoniplanen for Den norske kirke⁷. Profetisk diakoni betegnes også som ”myndig diakoni”⁸, en lydhør diakoni som sier i fra om urett. Den har som mål å gi stemme til de stemmeløse, bidra til at usynliggjorte objekter i stedet blir subjekter og aktører i eget liv. Diakonen får her en rolle som fasilitator, en som forløser ressurser og setter i gang endringsprosesser.

.Siktemålet er å synliggjøre ved eget *nærvær* som diakon, at Gud faktisk er til stede hos den som lider. ”Du er ikke glemt av Gud, selv om det føles slik!” ”Han har sendt meg til deg...”

---

² Trondalen 2006: 10

³ Trondalen 2006:46

⁴ Trondalen 2006:12

⁵ Trondalen 2006:3

⁶ Kleiven 2010:64-65

⁷ Kirkerådet 2008

⁸ Nordstokke:2002:78

Diakoniplanen fra 2008 tar i bruk ordet *nestekjærlighet*, som innebærer en gjensidighet som gjør mennesker til *medvandrere*, som går sammen på veien gjennom livet i kortere eller lengre perioder. ”Den er en måte å leve på, en livsanskuelse, en tro, en holdning og en dannelses.”⁹ Det er å la andre komme til orde, å snakke *med* i stedet for til, å lytte og lære og la være å manipulere¹⁰.

Grevbo kaller medvandring for viatorisk sjelesorg, et stykke vei-sjelesorg, hvor man vandrer sammen et stykke av veien, slik Jordheim også beskriver diakoniens intensjon i Diakoniplanen.¹¹

Med bakgrunn i erfaringen av hvordan en ledsagende væremåte i møte med både andres og egen sårbarhet og utsatthet kan skape endring og noe nytt, med engasjementet for forholdet mellom lidelse og tro, blir problemstillingen som følger:

Hvordan kan diakonale væremåter bidra til en lindrende og frigjørende prosess fra avmakt og følelsen av å være glemt av Gud, til myndiggjøring og en opplevelse av Guds nærvær, for mennesker som kjemper med langvarig lidelse og utsatthet?

Man er jo aldri objektiv i møte med andre. Vi har, uansett hvor åpne og undrende vi er i møte med andre mennesker, med oss vår egen forforståelse, vår egen historie, og vår egen sårbarhet. Faren for manipulering er derfor stor. Blir det en dialog hvor begges eller alles meninger får den samme plass eller blir håpsord fra Bibelen en maktfaktor? Jeg mener at den dialogiske medvandringen er unik i den forstand at den *ikke* manipulerer, nettopp fordi det er en dialog. Du og jeg blir til et *vi*. Dette er viktige refleksjoner i arbeid med exposure og medvandring. I exposure er nettopp skrevne refleksjoner viktige arbeidsredskaper i en kritisk refleksjon hvor man stadig skal være i en prosess og spørre seg om problem og problemløsning eies av den som har problemet.

Når jeg vandrer sammen med mennesker et stykke av veien, vil jeg oppleve at vi ikke vandrer alene. Det er én til skjult til stede sammen med oss som berører oss.. Dette gjør at medvandringen også oppleves som en medvandring for meg, noe som gjør det svært meningsfylt å være diakon. Gud er både den andres/de andres og min medvandrer. Heller ikke jeg vandrer alene. Gud viser vei.

---

⁹ Jordheim 2009:17

¹⁰ Jordheim 2009:17

¹¹ Grevbo 2009:502-519

Noen ganger kan dét at en får representere et Gudsnærvær for den andre bli til et bønnesvar for en selv som medvandrer og diakon. Det ble en opplevelse av nærvær, som et hellig øyeblikk, som Sjur Isaksen kaller underets time.¹² Gud berører hjertene.

”Det kjennes som om det brenner i hjertet, når du snakker om at Gud har fremtid og håp for meg,” sa en innvandrerkvinn i en samtale en gang. Det er til forveksling veldig likt det Emmausvandrerne sa til Jesus da de vandret sammen og han la ut skriftene for dem uten at de skjønnte at det var ham.

1.3 Materiale og litteratur

Som eksempel på den nye praksis fra en mer kirkesentrert diakoni til en diakoni med bindeleddsfunksjon mellom kirke og samfunn, vil jeg bruke litteratur, egne erfaringer og anonymiserte samtaler og prosesser med grupper, sjelesorg og hjemmebesøk. Jeg vil også presentere egne ”exposures” og erfaringer av det jeg opplever som ”hellige øyeblikk” eller *messianske øyeblikk*, som er det uttrykket som brukes hos Sandahl, Björklund og Stenow i forbindelse med expousureprosesser.

Kilder til metoden *exposure* og diakonisyn er *Exposure – att utsättas för utsatthet* av forfatterne Kristine Björklund, Christina Sandahl og Håkan Stenow, og Arne Notlands masteravhandling i diakoni *Exposure – diakoni som søker*. Kjell Nordstokke og John Collins artikkel om *myndig diakoni* finner jeg i deres artikkel ”Diakoni-teoria-Praxis”¹³ hos Trondalen i hennes masteravhandling om myndiggjøring i Latin-Amerika¹⁴.

Per Frostin retter søkelyset på menneskesynet i den rike del av verden og hvem som eier makt i *De nedtystades Gud, diakoni för livets skuld*, i sitt kapittel ”Kristendommens Kairos” og Luise Schottroff setter søkelyset på hierarkiske strukturer i kapitlet ”Om att avstå herravälde och om försoningsens tjänst”, som begge er viktige bidrag i forståelsen. Til tross for at boken er skrevet i 1992 har den en viktig funksjon i dagens debatt. Det teologiske fundamentet for praksis-teori-praksis-forståelsen finner jeg også hos Dan Browning¹⁵, som trekker inn momenter fra blant annet samfunnsvitenskaplige fag som sosiologi og kunnskapssosiologi, sosialantropologi og psykologi i dialog med teologien. I Jan Inge Sørbøs *Essay om teologi og litteratur*¹⁶ fant jeg stoff om Gudsklagen, som finnes i Jobsbok og i Salmene i Bibelen.

---

¹² Isaksen 2011:77

¹³ Nordstokke og Collins. *Diakoni- teori-praxis*. Artikkelen er et foredrag holdt ved stiftsdiakonenes årlige møte i Sverige, i januar 2000.

¹⁴ Trondalen 2006

¹⁵ Kleiven:2010

¹⁶ Sørbø 1994

Krisefølelsen blir forsterket med spørsmålet om hvordan livet kan fortsette når livet kjennes umulig. Temaet som berøres i diktning, har likhet med slik klagen finnes i Salme 22 og Jesu rop på korset: ”Min Gud, min Gud, hvorfor har du forlatt meg?” Sørbo kaller dette tenebraemotivet, som vil si formørkningen som skjedde da Kristus døde på korset.¹⁷ Denne gudsklagen blir sentral når jeg skal skrive om Gudsfravær. Sentralt om dette temaet er Torborg Aalen Leenderts bok *Når glassflaten brister*¹⁸ Erling Rimehaugs bok *Når Gud blir borte*¹⁹ og Wilfrid Stinissens bok *Natten er mitt lys*.²⁰ Jan Olav Henriksen har skrevet om det fraværende nærvær i *Gud – fortrolig og fremmed*²¹. Kilder til sjelesorgmetoden *medvandring* har jeg særlig funnet i boken *Sjelesorgens vei* av Tor S. Grevbo, med kapitlet om viatorisk sjelesorg, en meditativ vei å gå. Litteratur om myndiggjøring fant jeg særlig hos Nordstokke i *Diakonia in Context*.²² Hos Erica Schuchardt i *Hvorfor netop mig...?*²³ fant jeg en sterk skildring om veien fra avmakt til en tydelig stemme gjennom historien til Luise Habel og presten hun til slutt møtte som utholdt hennes klage og anklager ved at han ikke hadde noen svar og ble taus. Utenom litteratur har jeg brukt mine egne exposures og møter med mennesker og grupper som eksempler i de ulike avsnittene.

1.4 Metode

Når jeg skal redegjøre for de to diakonale væremåtene exposure og medvandring vil jeg bruke en deskriptiv, empirisk metode, det vil si at jeg bruker litteratur og skriftlige kilder som blant annet *Exposure. Att utsätta sig för utsatthet* av Björklund, Sandahl og Stenow²⁴, og *Sjelesorgens vei* av Grevbo. Her vil jeg forsøke å vise hvordan utsatte og utslåtte menneskers liv kan forandres gjennom myndiggjøring og medvandring.

Men ved siden av en deskriptiv og empirisk metode går jeg selv inn i rollen som medvandrer og i dialog med, som en mellomting mellom deltagende observatør og å være i den utsatte/de utsattes posisjon når jeg skriver om egne erfaringer med exposure. Dette gjør jeg enten ved å foreta exposures, som jeg reflekterer over, eller ved samtaleprosesser med utsatte mennesker, som menes mennesker i en sårbar og ofte usynliggjort posisjon, hvor prosessen oss i mellom er det vesentlige. Den deltagende observatørrollen er en kvalitativ metode innenfor særlig

---

¹⁷:Sørbo 1994:215

¹⁸ Aalen Leenderts 2004

¹⁹ Rimehaug 2000

²⁰ Stinissen 2001

²¹ Henriksen 2005

²² Nordstokke 2009:45-47.

²³ Schuchardt 1985:45-54

²⁴ Sandahl, Björklund og Stenow 2004.

sosialantropologisk feltarbeide, hvor man skaffer seg fordypet kunnskap innenfor et miljø ved å bo der over en viss tid og delta i aktiviteter sammen med beboerne. Katrine Fangen innfører begrepet symbolsk interaksjonisme²⁵, hentet fra Chicago-sosialpsykologen Georges Herbert Mead, grunnleggeren av interaksjonismen. I følge Mead er evnen til å ta den andres rolle et viktig trinn i barns utvikling, slik de gjør i rollespill med dukker og bamser. Sosial interaksjonisme fører dette prinsippet videre ved at du opparbeider en årvåkenhet og interesse for å se ting fra den/de andres ståsted, og at du streber mot å gripe dette ståstedet som den andre opplever verden gjennom. Denne sosiale interaksjonismen medfører at du lager deg arbeidshypoteser, som kan endres underveis ettersom du blir bedre kjent med de sosiale kodene og menneskene, slik jeg tenker at arbeid med exposure og medvandring også blir en prosess som stadig endres underveis etter som relasjonene utdypes.

Forut for min empirisk, deskriptive metode har jeg selv en forforståelse og tenkning rundt tematikken lidelse og opplevelse av avmakt og gudsfravær. Denne vekslingen mellom forståelse og førforståelse utgjør det Heidegger kaller en hermeneutisk sirkel.

”Med andre ord vil du alltid ha en førforståelse før du begynner med din forskning. Denne førforståelsen vil gradvis modifiseres etter hvert som du tilegner deg kunnskap... Poenget må være å klargjøre hva forkunnskapen din består av, heller enn å tro at du ikke har noen overhodet”²⁶

1.5 Disposisjon

Etter innledningskapitlet følger kapittel 2 med flere underkapitler om lidelse, avmakt, den dobbelte lidelse å føle at Gud er fraværende når livet er som vanskeligst og hva gudsfraværet kan innebære.

I kapittel 3 presenterer jeg to ulike diakoniforståelser og setter frigjøringsteologiske begreper og tenkning inn i en sammenheng med væremåten og metoden exposure.

I kapittel 4 redegjør jeg for medvandring, myndiggjøring og Guds nærvær. Det er myndiggjøring og Guds nær som er målet for de diakonale væremåtene exposure og medvandring. Det er som en dialektisk prosess hvor enkeltmetodene ikke er tilstrekkelige uten å bli knyttet sammen med væremåte, holdninger, respekt og kjærlighet i en gjensidig, lyttende dialog.

---

²⁵ Fangen 2010:22-23

²⁶ Fangen 2010:47

KAPITTEL 2

LIDELSE, AVMAKT OG GUDSFRAVÆR

2.0 LIDELSE

”Kvelden blir lang, jeg ligger urolig helt til det lysner av dag. Min kropp er dekket med verkesår og skorper, huden blir skrukket og brister. Mine dager flyr fortere enn veverens skyttel, de går til ende uten håp. Husk at mitt liv er som et pust! Aldri mer får jeg oppleve lykke.” (Jobs bok 7:4-6)

Mange vil kunne kjenne seg igjen i Jobs klagerop og utsagn om hvileløse netter midt i smerter og lidelse.

Lidelse og smerte er noe av det mest ensomme et menneske kan oppleve, skriver Kirsten Tornøe i *Kan vi trøste hjertene*.²⁷ Hun refererer til Bibelens fortelling hvor Guds sønn opplevde den totale ensomhet i sin lidelse på korset. Da Jesus trengte det som mest, ble han forlatt av alle sine venner, og sviktet av dem som trodde på ham. Natten før han ble korsfestet, da han kjempet med dødsangst og trengte disiplenes nærvær, sovnet de.

Hengende på korset, rett før han selv dør, roper Jesus ut: ”Min Gud, min Gud, hvorfor har du forlatt meg?”²⁸

Hva vil det si å lide? I verset fra Jobs bok har vi sett at lidelsen hans var en kropp full av verkesår og urolige netter. Generelt kan lidelse defineres som

”en bredt definert negativ tilstand. Opplevelsen er oftest assosiert med en form for smerte og plage, nød og elendighet. Enhver form for tilstand kan være en lidelse, hvis den subjektive opplevelsen fremkaller motvilje og ubehag.”²⁹

Lidelse er altså et subjektivt fenomen, som betyr at opplevelse av smerter og ubehag oppleves individuelt.

Som Tornøe påpeker, er det svært vanskelig å møte andres lidelse helt og fullt. Når en møter uutholdelig lidelse hos mennesker rundt seg, kan fristelsen til å trekke seg unna være nærliggende for mange. Det gjør rett og slett for vondt. Så i stedet for nærvær som kan lindre,

---

²⁷ Tornøe 1996:18

²⁸ Mark.15:34 som gjengir ropet til salmisten David i Salme 22:1.

²⁹ No.wikipedia.org/wiki/lidelse

trekker omgivelsene seg unna og forsterker på den måten lidelsen for den som kjemper med sin lidelse.

En kan kjenne på hjelpeløshet i møte med det uutholdelige, og dermed er det også lett å overse den eksistensielle angsten mange sliter med når livet er som vanskeligst eller sykdom herjer med en. Den eksistensielle angsten kan bunne i angst for døden, frykt for det ukjente - at en ikke får øye på mening og håp i situasjonen: ”Kommer jeg alltid til å ha det så vondt?” ”Hva er meningen med at jeg skal ha sånne uutholdelige smerter?” ”og ”Hvorfor er du så langt borte, Gud, når jeg trenger deg som mest?” Tornø spør om det egentlig er vår egen dødsangst og frykt for det ukjente vi flykter fra, når vi unnlater å nærme oss de åndelige spørsmålene som sykdom og lidelse fremkaller.

2.1 Lidelsens kraft

*Mennesket er et mirakel.
Og likevel istykkerslått.
Så mange biter, så mye smerte,
så sterkt nedbrutt liv.
Lengter etter helhet.
Kroppens helhet.
At miraklet mennesket
blir satt i stand igjen.
Uten sprekker.
Kanskje kommer man aldri dit.
Kanskje sprekkene er styrken,
kanskje miraklet er i mellomrommet.*

*Og likevel denne lengselen.
Ropet etter helbredelse.*

Anne Kristin Aasmundtveit uttrykker noe av kraften som også finnes i lidelse i dette diktet sitt. Rop etter lindring, men også om hvilket under selve livet er, midt i lidelsen.³⁰ Det som er beskrevet ovenfor viser spennvidden i lidelsen. Alt fra det uutholdelige, til en kraft som har et helt spesielt formål. Ordet ”mirakel” forteller at livet i seg selv midt i all lidelse er et mirakel. Det gjør noe med oppfatningen av lidelsen. At alt *liv* har en mening uansett. At det istykkerslåtte og smerten har et budskap, til omgivelsene og samfunnet rundt, og til den som lider.

---

³⁰ I kroppen som vandrer – diakonalt blikk på pilegrimsvandring, s.4 i en vandringsrapport av Rune Hvidsten.

Det er denne kraften som kan ledsage den lidende på veien fra avmakt til myndiggjøring. Og kanskje til en erfaring av Guds nærvær midt i lidelsen, slik jeg søker å vise..

Elisabeth Kübler-Ross uttrykker det slik i sin bok *Døden er livsviktig*³¹:

”Alle prøvelser og trengsler, og de største tap du kan oppleve, alt som får deg til å si: ”Hvis jeg hadde visst dette, ville jeg aldri kommet til å greie det.” Alt dette er gaver til oss. Det er som når en må ... herde jernet. Hvert eneste tilfelle av motgang og prøvelser er en anledning som blir gitt deg, en mulighet til å vokse... Du vokser ikke om du sitter i en vakker blomsterhage og noen bringer deg praktfulle retter på sølvfat. Men du vokser om du er syk, om du har smerter, om du opplever tap og likevel ikke stikker hodet i sanden, men tar smerten og lærer å akseptere den, ikke som en forbannelse eller straff, men som en gave du blir gitt med et helt spesielt formål.”

Kirsten Tornøe skriver i forbindelse med spørsmålet om lidelse har noen mening i *Kan vi trøste hjertene*³² at mennesker som opplever at *lidelsen* deres har en mening, også opplever at *livet* har en mening, til tross for sykdommer, motgang og andre former for lidelse. Mens mennesker som opplever at deres lidelse ikke har noen mening, kan oppleve at livet har mistet all mening. Dette viser at man aldri kan vurdere at lidelse er noe godt i seg selv. Tornøe påpeker at dersom lidelsen skal kunne oppleves som verdifull, avhenger av om den kan tilføre livet noe verdifullt eller ikke.

2.1.1 Den utholdelige smerten – krukken uten lyssprekker

Vi går tilbake til bildet fra diktet til Anne Kristin Aasmundtveit. Uten sprekkene i krukken, som symboliserer lidelsen og smerten, slipper verken lyset inn eller ut. Har du en glatt og blank overflate er det vanskelig for mennesker rundt å se inn til deg – inn til det som bor inni deg. Bærer du på masker, som en vellykket fasade, får heller ikke omgivelsene del i smerten du bærer inni deg.

Smerten innenfor kan bli så utholdelig at den som opplever den, eller ikke makter å dele den med noen, ikke orker å leve videre. Angsten for livet kan bli mer utholdelig enn angsten for døden. Når smertedypet blir så mørkt, svart og utholdelig kan tanken på døden oppleves som en lettelse. Er man inne i et slikt mørke, blir tankene på de kjære som må leve videre med dette sjokket og tapet over å ha mistet sin kjære i en slik brå død, på en måte borte. Bildet blir snudd opp ned. Man selv blir en byrde i stedet for et elsket familiemedlem eller venn. I det svarteste mørke slipper ingen inn. Heller ikke de andres følelser. Der råder den totale ensomhet.

---

³¹ Kübler-Ross 1993:54-55

³² Tornøe 1996:23

2.1.2 Smerte – et forståelsesproblem

Jeg er smerten. Alle kjenner meg, hver på sin måte. Jeg er et allmennmenneskelig fenomen, men har en individuell dynamikk. Jeg har en grunnleggende natur, men opptrer i og formes i en kultur. I akutt forstand er jeg livsnødvendig som tegn på at noe er galt i kroppen. Som langvarig tilstand blir jeg et problem som må håndteres, av den enkelte og av samfunnet. I Norge representerer jeg individuell lidelse, store kostnader for arbeidsgivere og skattebetalere, helsefaglig unnvikelse, helseadministrativ kortslutning og politisk unnfalighet. Jeg er smerten, og jeg har et forståelsesproblem.³³

En av tre voksne nordmenn plages av langvarige smerter. Smerter gir hyppig jobbfravær og er den største årsak til uførhet, skriver Mette Grøholdt, siviløkonom, forfatter og kreftoverlever i en kronikk i *Aftenposten*.³⁴ *Folkehelse rapporten fra 2010* viser at over halvparten av alle uførhetstilfeller i Norge i dag skyldes kroniske smertelidelser”, skriver hun. Men likevel får medisinstudenter under ti timers undervisning om kroniske smerter i løpet av studiet, til tross for at ”kroniske sterke smerter” er på vei inn i det norske helsevesen som prioritering.

Paradoksalt nok er det likevel så lite fokus på smerter, at den som kjenner på smertene må kjempe for å bli hørt, for å få hjelp og lindring, og blir kasteball i mellom systemene.

I en akutt fase er smerten et livsviktig symptom på at noe er galt i kroppen. Om smerten ikke forsvinner etter noen måneder, blir den et problem i seg selv. Langvarige smerter setter spor i kropp og sinn som trenger kyndig utredning og behandling. Men kroniske smerter behandles ofte som et symptom, i stedet for at legen ser hele pasienten. Pasienter blir sendt i skytteltrafikk mellom fastlege, legevakt og ulike spesialister som ikke har den nødvendige smertekompetanse. Av denne grunn blir mange verre rett og slett på grunn av mangelfull kunnskap.

Denne skytteltrafikken mellom ulike spesialisttjenester kan føre til økt opplevelse av lidelse. Om jeg blir redd, blir smerten mer invaderende, og når kroppen er anspent, forsterker smerten seg og brer seg utover. Om tankene er negative, økes fokuset på smertene. Men det handler ikke om at smerten ikke er reell, eller at smerten blir borte hvis jeg tenker positivt. Det handler om den kompliserte mekanismen bak smerten. Den er en kompleks kobling av fysiologiske, kognitive og følelsesmessige prosesser. Å utrede og behandle langvarige smerter utfordrer etablerte profesjongrensere på tvers, skriver Grøholdt, og den er kommunikasjonskrevende.

Legen må lytte aktivt, for å forstå, fordi smerten min kan ingen måle eller dokumentere. Bare jeg kan oppleve *min* smerte, men smerten må, til tross for sin subjektive natur, erkjennes,

³³ Grøholdt, i *Aftenposten*, i kronikk: ”Smertens problem”, under DEBATT: 26.oktober 2011:4

³⁴ Grøholdt, i *Aftenposten*, 26.10.2011:4

aksepteres og tas på alvor av både fastleger, spesialister, helseledere og politikere. Får pasienten snakke ut om sin subjektive smerte, tar det gjennomsnittlig 1 1/2 minutt, har forskning vist, hevder Grøholdt. Legen får relevant informasjon, og pasienten opplever seg møtt og lyttet til. Bare det i seg selv reduserer smerteopplevelsen. Mens en lege som avbryter pasienten etter få sekunder, øker både smerte og frustrasjon hos pasienten.

En ny rapport om kroniske smerter, som Grøholdt henviser til - *Pain proposal* - ved professor Harald Breivik og seksjonsoverlege Per Egil Haavik, viser at mange av pasientene får høyt sykefravær, blir mistenkeliggjort, utvikler depresjoner og bekymrer seg for fremtiden. Nitti prosent av pasientene ønsker å jobbe, men for mange er helsen så ustabil, at uførhet blir den eneste utveien – og årsaken er ofte at det ikke finnes relevant behandling. Legene har ikke nok kunnskap. Det er rift om de få smerteklinikktilbudene, og lange ventelister, som igjen skaper en ond sirkel.

2.1.3 Stigmatisering av langtidssyke gjør folk sykere

Isolasjon og usynliggjøring medfører ofte økt smertefølelse hos kronisk syke og langtidssyke, kan en lese fra innlegg i aviser og i nyhetsinnslag på TV. Å bli sett, respektert og tatt på alvor oppleves helbredende, mens en ovenifra nedholdning øker stress og kanskje også skamfølelse over egen manglende kontroll over eget liv.

Legen Maria Gjerpe har selv kjent på kroppen hvordan det var i løpet av kort tid å gå fra lege-til pasientrollen. ”Det er på tide å male et annet bilde av ”de langtidssyke” enn det vi har sett i samfunnsdebatten hittil”, skriver hun i overskriften i en kronikk i *Aftenposten*³⁵ og ”Alle vil før eller siden ha behov for velferdssystemets hjelp i en lengre periode.”

”Stigmatisering av langtidssyke gjør folk sykere og dermed i mindre stand til arbeidsdeltagelse. Det er synd og sløseri. Forskning viser at 78 000 uføre i Norge gjerne vil jobbe, Dette utgjør et samfunnsøkonomisk gjørmehull som vi må opp av. Et likeverdige partnerskap og følelse av samfunnstilhørighet er deler av redningstauet”.

”Våren 2009 gikk jeg selv i løpet av kort tid fra rollen ”lege” til ”pasient”. Ting jeg bare hadde et teoretisk forhold til tidligere ble nå realiteter. Fra å være fagpersonen, ha oversikt og kontroll, fra å være en aktiv deltager i samfunnet gikk jeg til å bli et ”sykdomscase”. Med sykdomscase-stemplet blir mange utsatt for andres synsing og føler seg truffet og angrepet. Jeg er en av dem.”

”Vi som er syke over lengre tid, lever ikke i et vakuum. Vi trenger støtte og bidrag fra andre i prosessen det er å bli sterkest og frisket mulig.”

---

³⁵ Gjerpe, i *Aftenposten*, Kronikk under DEBATT, 18.10. 2011:4

Maria Gjerpe holder foredrag om legerollen, langtidssyke, kommunikasjon, holdninger og kunnskap for blant annet helsepersonell. Når hun ber tilhørerne om å forestille seg selv som ”langtidssyk” ser det ut til at hjernen kortslutter et øyeblikk, skriver hun. Det synes som om denne situasjonen er umulig å forestille seg. Og kanskje er den dét - helt til den dagen du selv eller en av dine aller nærmeste, trenger velferdssystemets hjelp. Maria Gjerpe peker på at debatten omkring langtidssyke er med på å latterliggjøre, stigmatisere og usynliggjøre langtidssyke. Langtidssyke kan trigge svært ulike følelser og tanker hos de rundt seg. Mange får behov for å kategorisere og dytte de syke inn i tre ulike kategorier:

- A. Du er lat eller unnasluntrer. Du er på ferie og egentlig ikke syk.
- B. Du er ikke annet enn din sykdom eller din diagnose. For slikt får en raskt et ”offerstempel” og kan risikere å bli sett på som en eneste stor, syk klump.
- C. Du er en helt som kravler deg på beina, tross alle odds, og mot alle vinder, du er et forbilde alle skal leve opp til. En helt – og slikt vil Gamle Norge ha!

Men ingen av disse kategoriene er hele sannheten, fordi mennesker ikke passer inn i rigide konstruksjoner. Deres livssituasjon er langt mer sammensatt, og ofte synes det ikke utenpå at en ikke er funksjonsfrisk. Sannheten er også at mange ville jobbe hvis de fikk reelle muligheter til det, og helsen ble tatt hensyn til.

Gjerpen viser at når debatten er med på å stigmatisere, latterliggjøre og mistenkeliggjøre syke mennesker, så påføres de syke en forsterket lidelse de trolig *ikke* ville hatt dersom de hadde blitt møtt med respekt, verdighet og omsorg. Slik legen konfronterte helsepersonell om hvordan de selv ville bli møtt når de ble rammet av sykdom, slik trenger de å bli speilet på hvordan manglende innlevelsessevne oppleves og hvordan dét rammer den syke.

2.1.4. Krise og traumer

Ved voldsomme hendelser som tap av barn, brå og voldsom død, uventede samlivsbrudd, barn og unge som opplever at foreldrene skiller seg, overgrep og beskjed om at en selv skal dø, kommer ofte den som rammes inn i en krise, hvor ens tidligere innlærte reaksjoner ikke lenger strekker til.

Kirsten Tornøe skriver i *Kan vi trøste hjerteneat* ”vi befinner oss i en krisetilstand når vi er kommet inn i en livssituasjon hvor våre tidligere erfaringer og innlærte reaksjoner ikke er tilstrekkelige til å forstå og beherske denne aktuelle situasjonen.”³⁶

---

³⁶ Tornøe 1996:24

Krisen kan sammenlignes med en korsvei, skriver hun. Den kan føre til vekst og utvikling, eller regresjon og resignasjon.

Det spesielle kriteriet som kjennetegner et traume³⁷, er den subjektive opplevelsen av å føle seg overveldet, skriver Deborah van Deusen Hunsinger i *Tidsskrift for sjelesorg* i sin artikkel ”Å bære det utholdelige.” Et traume kan defineres som ”en uunngåelig stressende hendelse som overskrider menneskers normale måter å mestre livet på.”

Det å være hjelpeløst vitne til at noen vi er glad i dør, eller å lytte i redsel til at ens mor eller søsken blir slått – dette er hendelser som kan fremprovosere traumatiske reaksjoner. Men ingen reagerer likt på slike voldsomme hendelser, påpeker van Deusen Hunsinger³⁸ fordi hjernen vår organiserer erfaringene våre idiosynkratisk. Det vil si at meningen vil være forskjellig for hver enkelt person, fordi den måten vi lager fortolkningsnøkler av livene våre på, er ytterst individuelle.

Et menneske kan få en traumatisk reaksjon etter en dramatisk hendelse, mens en av de andre som har vært med på den samme dramatikken opplever hendelsen som stressende.³⁹ Hun refererer til Peter Levine som utdyper dette:

Mennesker som er traumatisert ... er ikke i stand til å overvinne angsten som er knyttet til hendelsene. De fortsetter å være overveldet av det som har skjedd. De er utslått og fryktsomme. De er praktisk talt fengslet av frykt og ute av stand til å involvere seg i livet på nytt. Andre som opplever tilsvarende hendelser, har kanskje ikke noen varige symptomer i det hele tatt. ... Uansett hvor skremmende en hendelse kan synes, vil ikke alle som opplever den, bli traumatisert.

2.1.5 Benektelse og bagatellisering forsterker lidelse

I sjelesorg blir det da viktig å være klar over, mener van Deusen Hunsinger, at fordi vi opplever hendelser ulikt, er det lite som hindrer en legende prosess som at noen anbefaler en ”å komme over det” eller ”legge det bak seg”.

Benektelse eller bagatellisering hos familiemedlemmer og venner er forståelig som menneskelige reaksjoner på smerten de ser hos dem de er glade i, men så kan dette føre til å forsterke lidelsen og traumet i stedet, ved at den traumatiserte kanskje skammer seg over sin egen reaksjon, blir tause og lukker seg inne i en utholdelig isolasjon.

---

³⁷ Van Deusen Hunsinger siterer psykiater Judith Hermans definisjon av traume i *Tidsskrift for sjelesorg* nr.3/2011:158: ”PSTS – posttraumatisk stresssyndrom blir valgt som diagnose når mennesker står overfor ”intens frykt, hjelpeløshet, tap av kontroll og frykt for tilintetgjørelse” og når disse følelsene varer mer enn en måned.

³⁸ Van Deusen 2011:158-159.

Hun spør ”Hvordan skal en kunne bære den dype og vedvarende lidelsen som er forårsaket av traumer?” ”Og hvordan kan hjelperne bære den medlidelse det er å lytte empatisk til den traumatisertes smerterop?”

2.1.6 Jesu uutholdelige sorg

Forestillingen om traumatiske tap er dypt forankret i den kristne tro, mener van Deusen Hunsinger⁴⁰. Mennesker er i dypet av sin sjel merket av den uutholdelige sorgen til Jesus. Etter å ha gitt mange mennesker håp, døde han en skamfull, urettferdig og fryktelig død – han ble torturert og henrettet som en simpel forbryter. Vennene hans fornektet, forrånede og sviktet ham da han trengte dem som mest. Han måtte drikke den bitre kalken til siste dråpe og steg ned i helvetes dyp..

”Hvordan kan en bære en slik historie?”, spør hun. Svaret går dypere enn teoretiske utsagn om forsoningslæren. Men den får en klangbunn når vi leser hvordan Tomas Sjödin beskriver sin egen ”absolutte sorg”.

2.1.7 Den absolutte sorgen

Den svenske forfatteren, foredragsholderen og pastoren Tomas Sjödin, som har opplevd å miste to av tre sønner på grunn av en dødelig sykdom og funksjonshemming, uttrykker seg slik om sin og kona Lottes ”absolutte sorg” i Vårt Land 11.mai 2011⁴¹ i forbindelse med at han har utgitt boka *Et brustent halleluja*, etter en strofe fra sangen Halleluja til Leonard Cohen.

”De eneste som brøt stillheten, var kirkeklokkene. Over hodene våre kastet de seg frem og tilbake, de ropte ut den smerten som satt som tunge klumper i brystet på oss der nede, men som ingen av oss maktet å sette ord på. De ropte utover byen vår at Ludvigs eventyr på jorden var over, og at han hadde nådd paradiset (...) Og fremdeles, hver fredag når kirkeklokkene ringer sjeleringing i Säve kirke, lukker vi opp et vindu hjemme hos oss.”

Journalisten Arne Guttormsen som intervjuet Tomas Sjödin i 100km’s fart på E 18 har

”fanget opp bilstøyen som en uunngåelig understrøm. Slik må det være, tenker jeg her jeg skriver, å leve med tapet av sine egne barn: Stillheten har ingen sjanse lenger, et truende lydspor gjennomtrenger alt.”

Sjödins halleluja er, i motsetning til Cohens, ”et varmt, men brustent halleluja”. ”Det har åpnet seg og blitt større”, sier han:

---

⁴⁰ van Deusen Hunsinger 2011:156

⁴¹ Guttormsen i *Vårt Land*, ”Absolutt sorg”, side 16, fredag 11.mai 2011.

”Det er litt av min trosbekjennelse, at livet går i stykker. Men ut av restene kan det vokse noe som er uendelig stort og betydningsfullt.

Jeg fortsetter ufortrødent å synge mitt halleluja, selv om jeg hører at det låter annerledes i dag enn da jeg var ung og lovende pinsepastor. Det er blitt mørkere og mer forsiktig, men det er fortsatt et halleluja.”

Sjödin følger rettssaken etter 22.juli-terroren som avisleser og fremhever at det er et element ved deres sorg som han og hans familie er helt uvitende om – den voldsomme ondskaper. I deres tilfelle, sier han, levde og døde guttene i en verden av kjærlighet. De slapp å møte den onde, brå døden. De døde omgitt av mennesker som elsket dem. De slapp å få en geværpipe rettet mot hodet. Det utgjør en veldig stor forskjell i sorgprosessen. Sykdommen var deres fiende. Men man kan ikke tilgi en sykdom.

De rammede familiene etter 22.juli-terroren må forholde seg til sin egen sorg og savnet, som de må finne en vei videre med. Dessuten må de finne en måte å forholde seg til drapsmannen på. Dette er et problem han og hans familie har sluppet å forholde seg til. Selv om hans barn også døde som tenåringer, så var deres liv slutt, mens Utøya-ofrene var i begynnelsen av livet. Hans sønner hadde levd hele sitt liv på 14 og 15 år. De hadde ikke krefter igjen og livet var så smertefullt at døden var det eneste alternativet.

Men de fikk gjort en stor del av sitt sorgarbeid før døden kom, i motsetning til familiene til de unge på Utøya. Der begynte alt med et skudd.

Mens han selv og hans familie kan få lov å synge et varmt, men brustent halleluja midt i sin smerte og sorg, kjemper familiene til Utøya-ofrene med sine hvorfor-spørsmål og *sin* absolutte sorg, smerte og kanskje avmakt. Hva vil det si å føle avmakt eller å være avmektig? Og er avmakt en del av lidelsen?

2.2 AVMAKT

Avmakt er ”en situasjon med redusert evne til å påvirke andre og/eller gjøre nødvendig endring i eget liv ifølge Henriksen og Heiene.”⁴² Mennesker i nød, i sårbare, marginaliserte, stigmatiserte og usynliggjorte posisjoner, befinner seg ofte i en slik situasjon.

”Maktutøvelse er målrettet virksomhet for å frembringe tilsiktige virkninger.”⁴³ Men selv med et slikt perspektiv kan folk ha liten makt, hevder Hernes. Hvis alle skal ha innflytelse på viktige avgjørelser, så må den enkeltes innflytelse nødvendigvis bli liten

---

⁴² Heiene 2000 35:hos Trondalen, 2006:41

Hernes påpeker at *liten* makt ikke er det samme som avmakt. En kan godt ha lite makt i et system som fungerer rasjonelt eller i en relasjon. Men avmaktsfenomener står vi overfor når aktørene ikke har klare interesser eller vet *at* eller *hvordan* de affiseres av andres beslutninger. De kan være uten bevissthet om eller ha falsk forståelse av hvordan de påvirkes.⁴⁴

At folk avfinder seg med en situasjon betyr ikke at de ønsker eller godtar den, men at de er hjelpeløse. De er ikke organisert på en måte som setter dem i stand til å overskride den avmakt som bunner i manglende oversikt eller kontroll over hvordan deres egne handlinger samvirker, hevder Hernes⁴⁵

2.2.1 Fra autoritet til tvang

Henriksen og Heiene refererer til James P. Mackay som innfører en moralsk faktor i maktbegrepet. Han beskriver makt som et fenomen som fører til endringer i ”tingenes tilstand”. Denne makten befinner seg på en skala som går fra autoritet til tvang, og det som avgjør hvor makten befinner seg er avhengig av den moralske faktor. Når den er helt fraværende, får makten tvangskaraktet. Når den moralske faktor er til stede, går makten i retning av autoritet.⁴⁶

I kapittel 3 vil jeg gå nærmere inn på det som Nordstokke og Collins kaller ny autoritet. Hannah Arendt er en som har forsøkt å se på maktbegrepet i lys av moralsk autoritet. Hun forstår autoritet som en egen form for innflytelse som kjennetegnes av fravær av ytre tvangsmidler. Ifølge Arendt svarer makt til menneskets evne til å handle i fellesskap. Vold har instrumentell karakter, hevder hun, og må rettferdiggjøres ut i fra den intensjon den tilstreber. Mens makt, trenger ikke å rettferdiggjøres, i og med de politiske institusjoner som finnes. Men den trenger legitimering. Vold og makt blir dermed motsetninger. Her blir makten en motmakt. Og når vold settes opp mot makt, så forsvinner makten, fordi vold er ute av stand til å skape makt i den positive forstand hun har definert den som.⁴⁷ I hennes begrepsverden blir da avmakt, slik jeg forstår det, en form for vold som fratår mennesker den makten som gjør dem i stand til å handle i fellesskap eller individuelt, som da blir motmakten – noe Trondalen påpeker er et diakonalt virkemiddel i et myndiggjørende perspektiv.⁴⁸ Når man fratår muligheter til å handle i fellesskap eller individuelt, vil dette kunne erfares som

---

⁴³ Hernes 1982:133

⁴⁴ Hernes 1982:133-134

⁴⁵ Hernes 1982:135

⁴⁶ Henriksen og Heiene 1998:71

⁴⁷ Henriksen og Heiene 1998:71

⁴⁸ Trondalen 2006:41

noe ”jeg ikke holder ut, men som jeg ikke får gjort noe med”. Da mener jeg at avmakt hører inn under lidelsesbegrepet.

Nina Karin Monsen påstår at makt også kan vinnes gjennom avmaktstrategier. Målet er ”det myndige mennesket” og derfor er det viktig å bli klar over makten eller avmakten man har.

”Det myndige mennesket”– eller det myndiggjorte menneske, slik det heter innenfor empowerment, kommer jeg tilbake til i kapittel 4. Den autoriteten det myndige mennesket har, er en autoritet som gjør seg gjeldende i en tvangsfri dialog, som innskjerper og åpner opp for bevisstheten om ansvarliggjøring og moralsk ansvar overfor de beslutningene man tar. Det myndige mennesket er bevisstgjort at ens handlinger får konsekvenser for andre mennesker og kan enten lindre eller påføre lidelse og avmakt. Slik bærer man noe av den andres liv i sine hender, slik den etiske fordringen til Løgstrup lyder.

”Det kan også dreje sig om en langt mere dybdegående påvirkning, hvor ”jeg” holder et andet livs skæbne i mine hænder, som det for eksempel er tilfældet med den voksnes forhold til barnet. Løgstrup skriver, at jegets blotte holdning er med til at bestemme, om den andens verden bliver lys eller mørk, truende eller tryk, og på den måde besidder ”jeg” og alle andre en magt, som skal forvaltes. Vi står med valget om at drage omsorg eller ødelægge ...I den situation, hvor jeg ønsker at lave den anden om, udviser jeg hensynsløshed.

Løgstrup skriver derfor, at ”når man vil handle til den andens bedste”, så må ”jeg” være villig til at la den andre bestemme over sig selv.

”Mit medmenneskes selvstændighed må jeg ikke pille ved. End ikke hvis det i sidste ende ville være til gavn for ham eller hende, for det andet menneskes ansvar over sig selv må jeg aldrig overtage.”⁴⁹.

2.2.2 Avmaktstrategier

Vi står overfor avmakt når aktørene ikke har klare interesser, eller de ikke vet *at og hvordan* de berøres av andres beslutninger og handlinger. Det er ikke sikkert de vet hvordan de påvirkes eller de vet ikke hva som er årsaken til den avmakten de rammes av. Byråkratiske og institusjonelle beslutninger kan utilsiktet påføre mennesker avmakt, da de er uten muligheter til å påvirke de reglene som er fastsatt, men som rammer dem. Hernes påpeker også at når en rekke aktører treffer beslutninger uavhengig av hverandre, kan summen av disse beslutningene få en effekt som ingen hadde kunnet forutse. De som har tatt beslutningene kan i lang tid være uvitende om skadevirkningene av de avgjørelsene de har tatt, som de ikke ante

---

⁴⁹ www.dr.dk/Tro/Temaer/Løgstrup/20060317150130.htm

rekkevidden av da de tok dem. Hernes hevder at aktørene på ingen måte behøver å være ondsinnete. Det kan tvert imot være at alle har handlet i beste hensikt. Men ”veien til helvete er brolagt med gode hensikter, understreker han”⁵⁰

Aalen Leenderts har en refleksjon over den avmakt som rammer ikke-intensjonelt. Når disse beslutningene rammer mennesker, så mener hun det er ondskap, selv om det er ikke-intensjonelt.⁵¹ Hun kaller disse beslutningene, holdningene og avgjørelsene for *ikke-intensjonell* og *tilslørende* ondskap. Jeg viser et eksempel på hvordan dette rammer senere i kapitlet.

Andre utilsiktede konsekvenser av avmakt er det jeg nedenfor vil eksemplifisere som *skjult hånd* og *skjult fot* som spenner ben på en. Når alle foretar beslutninger og handler hver for seg, kan det bli konsekvenser som ingen ønsket eller forutså. Et eksempel er den strenge asylpolitikken, som rammer barn som har bodd hele livet i Norge.

2.2.3 Symmetriske og assymetriske relasjoner og konflikter

En annen måte å bli rammet av avmakt på er i forbindelser med assymetriske relasjoner og konflikter. Symmetriske konflikter kjennetegnes ved at de utspiller seg mellom parter som er jevnbyrdige i makt. Begge kan ha bidratt til at konflikten oppstår og begge har jevnbyrdig mulighet til å påvirke en løsning av konflikten⁵²

Assymetriske relasjoner og konflikter kjennetegnes ved at maktforholdene ikke er likeverdige, slik Aalen Leenderts beskriver i *Når glassflaten brister*.⁵³ Det er gjerne slik at den ene part innehar mer makt og har den reelle kontrollen over relasjonen eller konflikten. Aalen Leenderts peker på at mangel på likeverd i maktforholdet umuliggjør en konstruktiv dialog, noe som kan påføre den med mangelfull makt underlegenhets- og avmaktsfølelse. Hun påpeker også at maktubalansen kan vær tilslørt. Den som har den dominerende makten kan overbevise andre om at det er en selv som er offeret.

En hjelper/hjelpetrenge relasjon er i utgangspunktet assymmetrisk. Den som skal hjelpe den andre er den som innehar makt og kan ta beslutninger på vegne av den andre som trenger hjelp. Men dette er ”eksperttenkningen” med et ovenfra og nedperspektiv. Som jeg vil vise i kapittel 3, har exposure et annet utgangspunkt, nemlig at det er Den Andre som er eksperten

---

⁵⁰ Hernes 1982:135

⁵¹ Aalen Leenderts 2005:228

⁵² Trondalen 2006:41

⁵³ Aalen Leenderts 2005:228

på sitt eget liv og som skal lyttes til. Den samme holdningen vises gjennom medvandring, hvor de to blir til et nytt *vi* som skaper noe sammen, slik jeg vil vise i kapittel 4.

Innenfor exposure og medvandring blir altså relasjonene som bygges symmetriske i den forstand at de er gjensidige. Likevel har medvandrerer og exposurehjelperen en rolle med mer makt i den forstand at han eller hun har en rolle som skal sette i gang prosesser, men med en ydmykhet for den andres ståsted og den andres definisjon av hva som er problemet.

2.2.4 Den skjulte foten.

Aalen Leenderts bok *Når glassflaten brister* tar opp den avmakten vi kan påføre andre fordi vi selv bærer på en sterk underlegenhetsfølelse og selv må forsvare vår egen avmakt og sårbarhet gjennom kontroll, trakassering eller vold. Hun skriver at det er ikke seg selv de opplever som sterke og overlegne, men det kan være det lille barnet i familien eller ektefellen.⁵⁴ Under en time med familierapi peker faren på sin lille toårige sønn og sier: ”Han der en bølge, en riktig kjeltring”. Faren var en stor ”brande”, men tålte ikke sin lille toårings normale adferd når han våknet om natten, eller at han sølte på seg når han spiste. Forfatteren skriver at det er som hun kan skimte en skremt og forsømt toåring inne i denne store mannen, og også ane hvor avmektig faren kjente seg overfor sønnens behov. Samboeren til mannen hadde også fått øye på denne lille avmektige gutten i mannen sin, som igjen gav henne avmaktsfølelse og gjorde henne fortvilet. Aalen Leenderts har vært tilbøyelig, skriver hun, til å kalle denne adferden for destruktiv heller enn ond. Men hun har siden forstått at *kjernen* i og drivkraften bak mye destruktiv adferd er mangel på empati og selvinnsett. ”Det er selve innlevelsessevnen som er skadet. Man har ingen indre dialog med det som er skadet og pinefullt i eget liv”, skriver hun. Men ondskapen må identifiseres ut i fra den *virkning* den har og hvordan den rammer andre.

I møte med overgrepsutsatte og andre som har blitt offer for andres ondskap, velger forfatteren å stå på de krenkedes side. Fra overgriper side dreier den krenkende adferden om et komplisert samspill mellom opplevelse av avmakt og ønske og trang til å skade og ødelegge..

---

⁵⁴ Aalen Leenderts 2004:222-223

2.2.5 Objekter for "nestekjærighet"

Å bli objekter for nestekjærighet, og bli utsatt for falsk medlidenhet, hvor en diakonal tjeneste blir utført for å vise hvor stor diakonal aktivitet det finnes i menigheten, kan også være med på å forsterke en lidelse og gjøre avmektig.

Eksempelet er fra Erica Schuchardts bok *Hvorfor netop mig...?*⁵⁵ og handler om den funksjonshemmede Luise Habels opplevelse av utestenging og ovenfra nedholdning fra menighetens side.?

"Telefonen ringer. Det er min sognepræst, som jeg dårlig nok kender. Han siger: "På onsdag får De besøg av to store drenge, der vil køre Dem en tur gennem byen!" Punktum. Intet spørgsmål om hvorvidt jeg havde lyst til det eller om tidspunktet passede mig. Intet!"⁵⁶

Presten er så opptatt av sin tjeneste, at han forklarer den funksjonshemmede kvinnen han har ringt til, at hans konfirmanter skal bli kjent med begrepet diakoni, og derfor ville det være fint om de kunne få kjøre henne en tur gjennom byen. Luise Habel foreslår heller at presten sender henne to piker som kunne hjelpe henne med litt husarbeide, slik at deres innsats ble meningsfylt for henne også, og ikke bare en tjeneste for diakoniens egen skyld. Videre foreslo hun også at det hadde vært god hjelp for blant annet de som var hjertesyke i menigheten om de unge kunne gjøre litt hagearbeid for dem. Men alt dette ble overkjørt av prestens ønske om å presentere en mangfoldig, diakonal innsats.

"Ser De, det gælder for os først og fremmest om at vise menigheden hvor varierende vort arbejde er!"⁵⁷

Først tre år senere fant presten tid til et hjemmebesøk hos Luise Habel. Når hun forsøker å fortelle ham om ensomheten ved å være funksjonshemmet, og opplevelsen av å ikke tilhøre menigheten, svarer han med å si "at det er mange ensomme i blandt os." Når hun da antyder at det nesten er en skandale at man ikke gjør noe med dette fra kirkens side, svarer han med å trekke på skuldrene. Hva gjør dette med troverdigheten til kirken? Og Luise Habels relasjon til Gud? Jeg fortsetter fortellingen til Louise Habel under avsnitt om Gudsklagen og Guds nærvær i kapittel 4.

Erika Schuchardt poengterer at "medlidenhet" uten gjensidighet, hvor funksjonshemmede kan spille en rolle og bidra med sine ressurser, er en form for distanserende holdning, som er med på å forsterke lidelsen og gjøre mennesker avmektige. Dette er en ovenfra nedholdning og "hjelp", som ikke er en reell hjelp. Denne holdningen og såkalte hjelp er med på å støte mennesker ut og plassere dem i en usynliggjort tilværelse.

---

⁵⁵ Schuchardt 1985:18-19

⁵⁶ Schuchardt 1985:17-18

⁵⁷ Schuchardt 1985:17

Det å være funksjonshemmet blir til en lidelse når man ikke får delta på egne premisser og være et fullverdig medlem i menigheten. Man er bare en som skal motta det andre finner det for godt at man trenger av tjenester. Schuchardt spør når kirken når den erkjennelsen at man ikke kan arbeide *for* den handikappede, men bare sammen *med* henne. Det må bli en relasjon hvor begges deltagelse blir like betydningsfull.

2.2.6 Når det onde rammer

Nedenfor følger et eksempel på det som Aalen Leenderts velger å kalle for ondskap, nettopp fordi handlingene rammer mennesker og skaper stor lidelse. Også presten, som kunne ha *sett* og reddet jenta, valgte å distansere seg til lidelsen, noe hun også mener er en form for ondskap.

I denne fortellingen skildrer Aalen Leenderts en hjerteskjærende historie om en kvinne som ble utsatt for grove seksuelle overgrep gjennom mange år⁵⁸

Overskriften på fortellingen hennes er ”Jeg ble min brors prøvedukke.” Hun forteller om en eldre bror som misbrukte henne fra hun var åtte år. Ingen andre visste noe. Besteforeldrene tok henne stadig med på kristne møter i løpet av den tiden hun ble misbrukt. Hun var veldig glad i disse møtene før overgrepene startet. Hun elsket fortellingene fra Bibelen og Jesus-sangene. Men da overgrepene startet, hadde hun ingen å betro seg til fordi moren døde da hun var 10 år. ”Jeg ba til Gud, jeg skrek til Gud inni meg når Tor kom mot sengen, men Gud hørte meg ikke.” hun fortsatte å gå på møtene, for kanskje Gud hørte henne bedre der. Men selv om hun sang høyere, så var det ingenting som hjalp. ”Det var ingen vits å klamre seg til Gudstroen lenger. Gud eksisterer ikke! Skar det gjennom meg.” Oppover i tenårene fortsetter ensomheten og overgrepene, etterfulgt av sorg, skyldfølelse og psykiske problemer. Hun sier bittert at de kristne sier at ”det er vel en mening med det” uansett om det er drukning drap eller trafikkulykker. ”Hva slags Gud er det? Skal det være en mening i misbruk av barn? Aldri, sier kvinnen. Ingen makt på jorden skal få meg til å tro det!”⁵⁹

”Skar det gjennom meg” er uttrykket kvinnen bruker når hun beskriver hvordan gudstroen forsvant. Aalen Leenderts mener vi her ”møter den destruktive kraften i skammens og fornedrelsens hemmelige rom.”⁶⁰

Moren, som er den eneste jenta kan tenke seg å betro seg til om det grufulle dør, og bestemoren sier ”at Gud har nok en mening med det.” Verken moren, bestemoren eller Gud

---

⁵⁸ Aalen Leenderts 2004:191

⁵⁹ Aalen Leenderts 2005:192

⁶⁰ Aalen Leenderts 2005:192

beskytter henne mot overgrepene. Hun møter bare taushet, mens overgrepene blir grovere, og bestemorens tolkningsnøkkel til morens tidlige død legger stein til byrden.

En slik tolkningsnøkkel kan også prekes fra prekestolen. ”Riktignok er det ille dette med lidelsen. Men Gud har både full kontroll og en mening med det hele.”

Aalen Leenderts fremhever at det fremste kjennetegn ved det som er ondt, er at det ødelegger og bryter ned. Ondskaper rammer på en særlig måte menneskers selvfølelse og livsmot. Det dreier seg om psykisk og fysisk vold hvor mennesker skremmes, trues og skades, mobbing, hån og trakassering, utestengning og isolering, ufølsomhet overfor andres lidelse og grådighet på andres bekostning. ”Ondskaper er en tyv. Den stjeler livskraften, bryter ned menneskeverdet og ødelegger kjærligheten og livsgleden.”⁶¹ Med denne beskrivelsen av ondskapers vesen blir den lidelsen jenta ble påført under hele oppveksten av sin bror uttrykk for grov ondskap.

Tore Wigen, skriver Aalen Leenderts, er opptatt av *likegyldigheten* som en sentral dimensjon ved ondskaper. Man behøver ikke direkte gjøre noe galt for å ta del i det onde. Men slik som presten forkynte fra prekestolen og viste ufølsomhet overfor andres lidelse, var han med på å forsterke lidelsen til jenta. Hun kunne jo heller ikke betro seg til ham med hans forklaring om at Gud kontrollerte det som skjedde med henne uten å gripe inn. Da ble jo Gud en tilskuer til overgrepene, og like ond som broren.

Wigen er opptatt av motsetningen mellom Gud og likegyldigheten. Men mange opplever nettopp Gud som likegyldig fordi han skjuler seg og ikke griper inn. Dermed er det Gud som blir ond. ”Det verste er å tro på en Gud som ikke bryr seg”. Mange mennesker opplever Gud som likegyldig overfor deres lidelse. Man finner ikke noen annen måte å tolke Guds tilsynelatende taushet og fravær på, for en Gud som sies å være allmektig uten å bry seg, må jo oppleves som kynisk og ond.

2.2.7 Hvordan beslutninger tatt ut i fra et menneskesyn kan ramme

Denne grufulle historien bygger bro mellom det som tidligere er skrevet om lidelse og avmakt i dette kapitlet og om den dobbelte lidelse når Gud blir fraværende i lidelsen, som følger sist i kapitlet. Før avsnittene om gudsfravær, vil jeg redegjøre for det økonomiske menneskesynet, som nettopp kan forårsake lidelse, fordi det ikke rommer lidelsen som fenomen og enkeltmenneskers lidelse.

Tormod Kleiven skriver om det han mener er et spenningsfylt og realistisk menneskesyn som Bibelens menneskesyn er, i motsetning til det økonomiske menneskesynet.

---

⁶¹ Aalen Leenderts 2005:215

”Et realistisk menneskesyn sett med Bibelens øyne er nettopp et menneskesyn med mulighet både til det gudgitte gode, men også til den djevelske ondskap. Det ufattelige er faktisk Guds kjærlighet til denne skapningen!”
skriver han i *Når den utsatte blir usynlig*⁶², som omhandler seksuelle krenkelser innenfor kristne miljøer, noe vi nettopp har lest en skildring om.

Byråkratiske system kan ramme, stjele livsglede og lamme handlingskraft, noe Torborg Aalen Leenderts omtaler som upersonlig, tilslørende og ikkeintensjonell ondskap⁶³. Dette mener Per Frostin har sammenheng med det økonomiske menneskesynet som rammer mennesker slik at de blir avmektige.⁶⁴ Det økonomiske menneskesynet har ikke plass til lidelsen som en naturlig del av det å leve og å være menneske, mens det kristne menneskesynet nettopp åpner opp for å romme lidelsen. Det spenningsfylte ved det kristne menneskesynet, slik Kleiven påpeker, er at i det kristne menneskesynet er *alle* mennesker skapt i Guds bilde, uansett om de gjør onde handlinger eller ikke. På den ene siden finner vi det svimlende verdistempelet på mennesker og på den annen side en realisme som regner med at menneskets ondskap er grenseløs⁶⁵, slik Norge ble rammet av terror og drap på uskyldige unge 22.juli 2011.

Jeg går dypere inn i det kristne menneskesynet i kapittel 3 i avsnitt om diakoniforståelse.

2.3 Det økonomiske menneskesynet

Hva innebærer det økonomiske menneskes verdensbilde, slik det er beskrevet hos Frostin? Poenget her er ikke å definere spillereglene som bedriftseiere følger når de tar økonomiske beslutninger, men å kartlegge virkelighetsoppfatningen som følger den økonomiske fornuften. Hvordan påvirkes du og jeg av at vi lever i et samfunn der en viss type økonomisk tenkning angir hva som er fornuftig og ufornuftig?

Per Frostin setter søkelyset på vårt engasjement for andres nød i sitt kapittel

”Kristendommens Kairos” i boken *De nedtystades Gud*⁶⁶. Når det tidligere har vært så lite fokus på våre eldre døende som blir sendt ut av sykehus, hvor de har fått god pleie, og overlatt til kommunenes ansvar etter innføringen av samhandlingsreformen, ut til en utrygg, og ofte uverdigg avslutning på livet, med mangelfulle sykehjemsplasser, og mangelfullt personale, så beror det ikke på at det er et uviktig spørsmål, men at de som er nærmest berørt *mangler makt* til å gjøre seg hørt. Frostin bruker begrepet *lite* eller manglende makt (om de som blir berørt

---

⁶² Kleiven 2004:42-43

⁶³ Aalen Leenderts 2004:222

⁶⁴ Frostin 1992:50

⁶⁶ Frostin 1992:50

av samhandlingsreformen, mitt eksempel), og Hernes påpeker at *lite* makt ikke er det samme som avmakt, men at det er viktig å bli klar over sin makt eller avmakt. Blir man bevisst sitt nivå av makt har man kanskje *noe* makt til å protestere mot de beslutningene som tas over hodet på deres gamle døende? Mens de som mangler stemme til å protestere lider under en avmektighet i situasjonen og kjenner bare fortvilelse?

Det er viktig å gjøre seg et tankeeksperiment, skriver Frostin, og gå til seg selv: Hva skulle hende meg om jeg selv ble utsatt for en slik påkjønning? Han skriver at hvis dette berørte ham og egen familie så ville spørsmålet brent i deres sinn på en helt annen måte. Den første oppgaven er å lytte, skriver Frostin, så man ser virkeligheten på en ny måte, for ikke igjen å overkjøre de som blir usynliggjort og avmektige. For å fremme en annen prioritering av midlene med fokus på *menneskene* som er pasienter, og ikke økonomisk gevinst i sentrum, kreves det oppbrudd fra den instrumentelle og økonomiske markedstenkningen hvor alt skal lønne seg.

Frostin henviser til Max Weber og Jürgen Habermas som begge har en omfattende sosiologisk refleksjon over den økonomiske tenkningen.⁶⁷

2.3.1 Max Webers intstrumentelle tenkning

Weber, som ofte betraktes som den moderne sosiologiens far, interesserte seg spesielt for forholdet mellom religiøs tro og økonomisk tenkning. Han mente at det moderne samfunnets fokus på fornuft fører til en målrasjonalitet, som innebærer en instrumentell tenkning hvor virkeligheten inndeles i begreper som mål og middel. Forretningslivet er det tydeligste eksempelet på en slik målrasjonalitet. Denne målrasjonaliteten innebar at spørsmålet om de grunnleggende verdiene ble skjøvet i bakgrunnen, mener Weber. I stedet ble det til en nøktern og hard måte å forholde seg til tilværelsen på.

2.3.2 Habermas – skiller mellom intstrumentell og kommunikative rasjonalitet

Habermas videreutvikler Webers tanker i teorien sin om den kommunikative rasjonaliteten⁶⁸. Mens Weber skiller mellom målrasjonalitet og verdirasjonalitet, så skiller Habermas mellom instrumentell og kommunikativ rasjonalitet.

---

⁶⁷ Frostin 1992:31

⁶⁸ Frostin 1992:30

Den instrumentelle fornuften kommer sterkest til uttrykk i ”det økonomiske mennesket” (homo oeconomicus) som er en grunnleggende modell i moderne nasjonaløkonomi. I følge denne modellen bør et rasjonelt menneske bygge alle sine beslutninger på kalkyler av fordeler og ulemper. Markedene forutsetter en slik kalkyleevne, og samme målrasjonalitet preger byråkratiet, som faktisk er et barn av den økonomiske tenkningen, påpeker Frostin. Markedet og byråkratiet danner til sammen det Habermas kaller ”systemet”, en upersonlig fornuft. Mot systemet stiller han menneskenes ”livsverden”, deres hverdagsliv og samliv. Systemet ble utviklet *fra* livsverdenen, men i dag har systemet blitt så dominerende at det truer med å ødelegge de medmenneskelige relasjonene. ”Systemet koloniserer livsverdenen”, påviser Frostin.⁶⁹

Habermas konstaterer, som en fortsettelse av Webers tenkning at den instrumentelle rasjonaliteten har erstattet religionen og har dermed skapt en ensidig livsform. Mens det var meningen at den kommunikative fornuften skulle balansere det instrumentelle gjennom på en ny måte å overta de funksjonene som religionen hadde tidligere.

2.3.3 Systemet koloniserer livsverden

Frostin spør hva det er som gjør at religion ikke får noen mening når den instrumentelle rasjonaliteten eller målrasjonaliteten blir dominerende? For å forstå dette må man studere hvordan ”systemet koloniserer livsverden”. Han henter et eksempel fra en diskusjon mellom to mennesker hvor det kommer replikker som ”jeg kjøper ikke din oppfatning” eller ”den ideen får du argumentere bedre for hvis du vil selge den til meg”. En slik argumentasjon hentet fra en pengeøkonomi ville være meningsløs i for eksempel en førkolonial afrikansk stamme. Eksempelet beskriver et fenomen i livsverdenen med systembegreper, som blir meningsløst inn i den afrikanske virkeligheten.

Frostin viser til nyliberale økonomer som rendyrket dette tolkningsmønsteret. Menneskets investeres der det gir maksimal uttelling.

Til og med religion blir i denne sammenhengen en investering som har visse utgifter som tid, kollekter etc., men som også kan gi gevinst i opplevelser av religiøs ekstase eller god samvittighet, status og interessante kontakter osv.

---

⁶⁹Frostin 1992:31

Visse former av religion som passer inn i en effektivitetstenkning, kan overleve i dette økonomiske tenkesettet, men viktige sider ved kristen tro passer ikke inn i en slik virkelighetsoppfatning.

2.3.4 Den instrumentelle rasjonaliteten fratar korsdøden mening

Frostin spør hvilke sider av kristendommen som ikke passer inn i en ”kalkulerende plausibilitetsstruktur”.⁷⁰ Det største problemet er korset, skriver Frostin. Når Paulus beskriver den korsfestede som gav seg selv og ble en tjener (Fil.2:5-10), så beskriver han en handling som er ubegripelig om livet bare handler om å kjøpe og selge. Det blir også vanskelig å forklare troen på Gud som en skaper, ettersom skapelsen innebærer at alt jeg har er en gave, og ikke noe som oppnås gjennom prestasjoner. Frostin peker videre på at det blir vanskelig å forstå hva det menes å bli veiledet av Den Hellige Ånd om man tenker med den instrumentelle rasjonalitetens begreper. Den som ser hele livet som investeringer kan knapt forstå hva som menes med overgivelse til Gud og bønn. Bønn i kristen mening innebærer å våge å slippe kontrollen over sitt liv. Noen ganger gir bønner gode opplevelser, andre ganger kjennes det tungt og vanskelig, og noen ganger kjenner man overhodet ingenting. Det er en allmenn kristen erfaring at om man krampaktig griper etter å få oppleve noe stort og herlig i bønner, så blir den en meningsløs akt.

Frostin sammenfatter forskjellen mellom modellen ”det økonomiske mennesket”, som han videre kaller den økonomiske modellen, og kristen tro i tre punkter:

2.3.5 Forskjellen mellom ”det økonomiske mennesket” og kristen tro:

1. I den økonomiske modellen oppfattes mennesket som en individuell agent på et marked, mens mennesket i kristen tro beskrives som en del av en større helhet.
2. Den økonomiske modellen rendyrker den instrumentelle fornuften og ser derfor mennesket først og fremst som skapende. Kristen tro derimot mener at når mennesket skaper, så er det fordi mennesket først er mottager.
3. Den som følger den økonomiske modellen forsøker systematisk å unngå slike sider av virkeligheten som berører angst og lidelse, gjennom konsekvent å velge det alternativet som gir størst gevinst til lavest mulig kostnad. I følge kristen tro innebærer en slik avskjerming av livets skyggesider at man også avskjerner seg fra selve livet.

---

⁷⁰Frostin 1992:32

Kristentroens overbevisning om at veien til liv går gjennom død er uforenlig med en konsekvent kalkulerende livsholdning.

2.3.6 Kristendommens krise - hva fester du dit hjerte til?

Frostin viser med sin kunnskapssosiologiske teori om kristendommens krise at evangeliet blir vanskelig å forstå i samfunn hvor kjøp og salg er den grunnleggende nøkkelen til virkelighetsforståelse. Og om mennesker bestemmer seg for å ”kjøpe” evangeliet, blir det misforstått, når budskapet om Jesus bare kan tas imot som en gave – slik det er lang kristen erfaring å tro. Sammenfatter man de to menneskesynene blir det med de to nøkkelordene ”kalkyler” eller kontroll, og ”tro”, som peker på det motsatte av kalkyler og kontroll, nemlig en mottagende grunnholdning i livet.

Når Luther forklarer første budet ”Du skal ikke ha andre guder enn meg” i sin Store Katekisme, begynner han med et spørsmål. ”Hva er en gud? Og Luther svarer selv, skriver Frostin. ”En gud er det du fester hjertet ditt ved” (han skiller her mellom ”gud” og ”Gud”). Begrepet *hjerte* hentes fra GT og NT⁷¹ hvor det spiller en nøkkelrolle i beskrivelsen av relasjonen mellom mennesker og Gud. I 5.Mos.6:4f understreker Jesus vårt hjerteforhold til Gud: ”Hør, Israel, Herren, vår Gud, Herren er en. Og du skal elske Herren din Gud, av hele ditt hjerte og av hele din sjel og av hele din kraft.”

Hva mener Frostin med hjertet? Det er ikke bare snakk om følelser og et sinnelag, men om *hele* mennesket. Det som mennesket fester sitt hjerte ved påvirker ikke bare hennes følelser, men også hennes vilje og tanker, både de bevisste og underbevisstheten i følge nyere psykologi. Valget av livsorientering blir dermed det grunnleggende spørsmålet i et menneskes liv når man beskriver tilværelsen med hjertet i fokus.

Når man da snakker om det første budet og at synd innebærer at menneskene glemmer Gud og fester sitt hjerte ved en del av skapelsen (se Rom.1:18-25), så blir dette uten mening og referanse for det økonomiske mennesket. For her blir det avgjørende spørsmålet å finne sine preferanser, og kalkulere hvilke handlingsalternativ som tilgodeser disse preferansene til lavest mulig kostnad.

Oppgaven for kristen teologi er ikke å fornekte disse verdiene, men å peke på ensidigheten i denne livsholdningen, liksom i all annen form for avgudsdyrkning, påpeker Frostin.

---

⁷¹ GT = Det Gamle Testamentet i Bibelen og NT = Det Nye Testamentet i Bibelen.

I kapittel 4 vil jeg videreføre Frostins spørsmål om hva vi fester vårt hjerte til i avsnittet om Guds nærvær, mens jeg til slutt i dette kapitlet vil redegjøre for den dobbelte lidelse av å oppleve at Gud blir fraværende når man kjemper som mest i sitt eget mørke.

2.4 GUDSFRAVÆR

*Min Gud, min Gud! Hvorfor har du forlatt meg? Hvorfor er du så langt borte fra meg? Hvorfor hjelper du ikke når jeg klager min nød?*⁷²

2.4.0 Såret av Gud

For å presentere hva Gudsfravær er, er det nødvendig å avklare hva gudsbilder er og noe om hvem Gud er. Dette vil jeg redegjøre for i kapittel 4. I dette avsnittet vil jeg vise hvordan det oppleves som en dobbelt lidelse at Gud rammer midt i krenkelser og lidelse.

Hvorfor svarer han ikke når jeg roper på ham?

2.4.1 Gudsbilder i tusen knas

Presten og forfatteren Odd Eidner blir intervjuet etter å ha mistet to av sine barn i en svært alvorlig hjernesykdom⁷³. Han sier at det viktigste hver enkelt kan gjøre, er å tale sant om livet sitt. Tapet og sorgen over barna fører ham inn i en dyp depresjon som rammet troen med full styrke. Han formidler det slik: ”Det er fremdeles slik at når jeg hører ordet ’Gud’ eller ’gudsbilde’, så hører jeg lyden av glass som blir knust. Og jeg ser for meg den store altertavlen i Bodø domkirke bli truffet av en stor stein som knuser den i tusen biter.” Magnus Malm har et uttrykk han kaller å være *såret av Gud*. Her er det ikke lidelse eller vanskeligheter som er forårsaket av omstendigheter eller mennesker, men i stedet kjennes det som om det er Gud selv som rammer en og ikke hører ens bønner. Han som vi sier er allmechtig, gjør ingenting med det som rammer en så hardt. Det blir en opplevelse av at Gud svikter når man trenger ham som mest. Og det, er denne opplevelsen av svik som kan bli den tyngste lidelsen og det dypeste såret. I stedet for å dele dette sviket og skuffelsen så lukker

---

⁷² Sal.22,2 er det samme ropet Jesus ropte ut på korset før han døde, som vi finner i Mark.15,34: ”Min Gud, min Gud, hvorfor har du forlatt meg?”

⁷³ Aalen Leenderts 2005:189 skriver om et intervju med Odd Eidner i *Tidsskrift for sjelesorg* 1/2004

man dette inne i seg. Det blir jo umulig å søke trøst hos den som svikter, og i stedet blir det til en ensom pine. Gudsbildet endres fra en tillitsfull relasjon til et bilde av Gud man ikke kan forvente noe av, og som da heller ikke kan skuffe en lenger. Denne prosessen skjer i det skjulte, men medfører ufattelig mye smerte⁷⁴

2.4.2 Sjelens mørkeste natt - når Gud blir borte

Flere forfattere omtaler det svarte mørket mennesker kan oppleve når de opplever gudsfravær i lidelse som *Natten* eller *sjelens mørkeste natt*. For noen kan det bli en slags trøst i lidelse og avmakt, når de oppdager at andre før dem har vært i noe av det samme mørke.

”Depresjon, sier psykiaterne. Åndelig mørke, kaller sjelesørgeren det. Det er slikt man helst ikke forteller om, i alle fall ikke før man er ute på andre siden og kan se tilbake på det.” Slik begynner Erling Rimehaugs egen skildring av det svarteste mørke i boken *Når Gud blir borte*⁷⁵ :

”En dag ble jeg slukt av natten. Den er egentlig ubeskrivelig. Likevel vil jeg prøve å fortelle om den.

Det er mange veier som kan føre dit. Vi kan miste noen, vi kan bli rammet av sykdom eller ulykke, vi kan bli sveket, vi kan selv svike noen, vi kan bli utsatt for misbruk, vi kan miste jobben eller bli satt til side på andre

Men noen av oss har ømme punkter, steder der hvor vi mangler forsvarsverk, områder der vi blir slått uten at vi kanskje husker det. Plutselig treffer slaget oss der vi ikke har noe å stille opp. Og dermed er natten der, og vi slukes hjelpeløst av den. Det er da vi kunne trenge Gud. Men noen av oss opplever at akkurat når vi trenger ham som mest, blir Gud borte. Dette er hva jeg kaller sjelens mørkeste natt. Savnet etter Gud kan bli så enormt at vi ønsker han ikke finnes, at vi kan slippe å tro på ham. Men det fortvilte er at vi ikke makter å komme unna ham.. Smerten blir enda større ved at det er så mange som ikke forstår... Men jeg vet hvorgodt det er å møte et menneske som forstår, som kjenner av egen erfaring.”

Erling Rimehaug opplever det skremmende at Gud blir borte når angsten herjer som verst. Han opplever at Gud river ned det han selv trodde var vakkert, og dermed ligger også hans gudsbilde i knas. Gud viste seg annerledes enn han trodde. Hvordan kan han tillate at fundamentet for troen rystes på den måten? Rimehaug siterer C. S. Lewis fra ”A Grief Observed”⁷⁶: ”Gud har alltid visst at mitt tempel er et korthus. Men den eneste måten han kunne få meg til å innse det, var å slå meg overende.” C.S. Lewis hadde holdt mange foredrag

---

⁷⁴ Aalen Leenderts 2005:189

⁷⁵ Rimehaug 2000:4

⁷⁶ Rimehaug, 2000:76

om lidelsens problem, men da Gud rammet ham personlig, holdt ikke argumentene hans lenger og troen var ikke det solide byggverket han trodde det var.

Rimehaug skriver videre om egne opplevelser fra besøk i gangene under Jerusalem. Det er noen imponerende steiner, skriver han. De som bygde det andre tempelet, bygde det fra ordet Gud ga gjennom profeten Haggai. Men når Hebreerbrevet utlegger Haggais profeti, så er det nettopp gjennom nedrivningsverk – som et uttrykk for håpet. For også det nye tempelet rev Gud ned, Men på en høyde like i nærheten la han fundamentet for det tempelet som skulle vare og som skulle bygges av levende steiner. ”Alt som kan rokkes, skal rokkes, for at det som ikke kan rokkes skal bestå”⁷⁷

2.4.3 Natten som en vei

Wilfrid Stinissen skriver i sin bok *Natten er mitt lys*⁷⁸ at vi aldri helt kan gjennomskue lidelsens mysterium på denne jord. Hos Johannes av Korset får vi ikke svar på spørsmålet om hvorfor uskyldige barn må lide. Men den mørke natten gir oss en nøkkel i hånden. Med den kan vi i hvertfall få åpnet en liten dør til mysteriet. Vi får hjelp til å *gjøre* noe med *vår* lidelse. Vi får vite at det som truet med å bli vår undergang, kan bli redningen. At ingen avgrunn er så dyp, og ingen klippe så høy, at den ikke kan bli en *vei*. Johannes av Korset, lærer oss gjennom sin egen vandring på 1500-tallet, at møtet med Gud gjør vondt i *et første stadium*, fordi Gud er så annerledes. Og at det er vårt ego som først møter Gud, og som dør gjennom møtet med Gud.

”Den som vet hvor natten leder hen, kan takke for den. Pløyningen som hensynsløst snur opp- ned på jorden, synes ikke så brutal når man vet at det snart er tid for å høste fruktene av strevet.”

Når man blir klar over at all lidelse og opplevelse av mørke faktisk leder oss nærmere Gud, at all lidelse og smerte *får* en mening når vi vender oss til Gud i den, så vil dette kunne gjøre noe med opplevelsen av lidelsen. Ikke at omgivelsene kan gi lidelsen en mening for den som lider, når lidelsen oppleves uutholdelig, men at lidelsen kan *bli* til mening. Lidelsen får en retning. Da har egentlig natten snudd. Kan det bli til mening at Gud selv gjorde seg avmektig og solidarisk med vår lidelse ved sin egen korsdød?

Jeg kommer tilbake til dette spørsmålet i avsnittet 4.3 om Guds nærvær i kapittel 4.

---

⁷⁷ Rimehaug, 2000:77, sitert fra Hebreerbrevet, 12,27

⁷⁸ Stinissen 2001:8

KAPITTEL 3 DIAKONI OG EXPOSURE

3.0 Introduksjon til diakoniforståelser

For å søke å belyse hvordan de diakonale væremåtene exposure og medvandring kan bidra til en myndiggjørende prosess i møte med lidelse, avmakt og opplevelse av gudsfravær, er det nødvendig å presisere hva som menes med diakoni, samt redegjøre for mitt eget diakonale ståsted, som inkluderer tenkningen rundt exposure og medvandring.

1. Jeg tar utgangspunkt i diakonidefinisjonen som finnes i Plan for diakoni i Den norske kirke av 2008⁷⁹.
2. Dernest redegjør jeg for diakoniforståelsen til Nordstokke og Collins,⁸⁰ hvor jeg vil se på begrepene fasilitator, subjekt og ny autoritet. Den nye logikk blir representert gjennom Don Brownings alternative praksis-teori-praksis-tenkning. Den nye metode er exposure i medvandring. Fasilitator er rollen jeg har som diakon i en myndiggjørende prosess hvor det er den utsattes perspektiv og identitet som aktør som er utgangspunktet.

Frostin viste at det økonomiske menneskesynet skaper lidelse og usynliggjøring, fordi dette menneskesynet ikke rommer lidelse. Det økonomiske menneskesynet skaper også *kirkisme* som system, i stedet for en levende kirke med hjerter som banker for mennesker.⁸¹

Den diakonale utfordringen er å gi stemme til de stemmeløse og undertrykte, slik Gud er hos de stemmeløse. Frostins diakonale forståelse vil jeg kalle frigjøringsdiakoni, slik han henviser til frigjøringsteologien.

Jeg presenterer også noen av Luise Schottroffs momenter om makt og hierarki, og hvordan Jesu væremåte snudde opp-ned på rangordenen i samfunnet.

3.1 Hva er egentlig diakoni?

Hva menes da egentlig med diakoni? Diakonia er det greske ordet for tjeneste som på norsk har blitt til diakoni. Diakonos er gresk for tjener, som på norsk har blitt til ordet diakon. En av betegnelse på Jesus var at han var diakonos, tjener. Den teksten i Bibelen som viser dette

---

⁷⁹ Jordheim 2009:14.

⁸⁰ Jeg benytter redegjørelsen av diakoniforståelsen til Collins og Nordstokke hos Trondalen 2006 .

⁸¹ Bergmann (red), 1992

tydelig er Jesu avskjedstale til sine disipler der han vasker deres føtter både som en symbolhandling og som etisk forbilde i Joh.13. Tjeneren er ikke større enn sin herre, og utsendingen er ikke større enn han som har sendt ham.⁸²

Joh.13,12-15: 12.” Da han hadde vasket føttene deres og tatt på seg kappen, satte han seg til bords igjen. Så sa han til dem: ”Forstår dere hva jeg har gjort for dere? 13. Dere kaller meg mester og herre, og dere gjør det med rette, for jeg er det. 14. Når jeg som er herren og mesteren, har vasket deres føtter, så må også dere vaske hverandres føtter. 15. Jeg har gitt dere et forbilde: Slik jeg har gjort mot dere, skal også dere gjøre mot hverandre.”

3.1.2 Å avstå fra herreveldet

I kapittel 4 kommer jeg tilbake til betydningen av hva Jesus egentlig gjør, ifølge Luise Schottroff, når han vasker disiplenes føtter. Luise Schottroff skriver i *De nedtystades Gud*⁸³ om Jesus som snur opp ned på makthierarkiet i samfunnet med det som i denne diakoniforståelsen kalles symbolhandling, men som hun kaller et *sakrament*. Ordet tjene (diakonein) har blitt et nøkkelord for relasjonen mellom de troende, og nøkkelordet for å avstå fra herreveldet og for å dele makt. I Markus 10:42-45 leser vi at den som vil være stor, skal være alles tjener. Menneskesønnen er ikke kommet for å la seg tjene, men for selv å tjene og gi sitt liv som løsepenge for mange. Den nye forståelsen av å ”tjene” gir en oppfordring til handling.

3.1.3 Diakoni – grunntone i alle forhold i menigheten

Dersom det finnes et samsvar mellom hva kirken sier og hva kirken gjør, oppstår en høy grad av troverdighet. Og i motsatt tilfelle – hvis det ikke er samsvar mellom ord og handling, havner kirken i en troverdighetskrise.

Å tro på menneskers iboende ressurser innebærer at en diakonal holdning medvirker til å frigjøre menneskers egen kraft.

Det diakonale arbeidet er en måte i ord og handling å la Guds kjærlighet bli nærværende i hverdagen. Diakoni er omsorg uten betingelser, men en omsorg som har som mål at mennesker kan bli oppreiste, ansvarliggjorte deltagere, i stedet for nedbøyde og stemmeløse.

---

⁸²2004:16, sitert fra Joh.13.

⁸³ Schottroff I Bergmann (red) 1992:54-69

3.1.4 Plan for diakoni av 2008

Noe av det mest grunnleggende for tenkningen i den nye diakoniplanen, slik Jordheim skriver i *Diakoni – en kritisk lesebok*⁸⁴, er at man ønsker å komme bort fra forståelsen som den gamle forståelsen kunne antyde, at det er *vi*, (som de sterke givene), som skal ta oss av *dem* som er i nød (mottakerne). Diakonien skal ikke definere noen som givere og andre som mottakere. I den nye planen ønsket man å utvide definisjonen fra et antroposentrisk perspektiv med menneskets behov i sentrum. Den nye definisjonen lyder slik:

Diakoni er kirkens omsorgstjeneste. Den er evangeliet i handling og uttrykkes gjennom nestekjærlighet, inkluderende fellesskap, vern om skaperverket og kamp for rettferdighet.⁸⁵

Med omsorg forstår jeg her den omsorg som sykepleieteoretiker Kari Martinsen definerer:

”Omsorg er en sosial relasjon, det vil si at det har med *fellesskap* og *solidaritet* med andre å gjøre, en forståelse jeg tilegner meg gjennom å gjøre ting for og sammen med andre. Vi utvikler felles erfaringer, og det er de situasjoner vi har erfaring fra, vi kan forstå. På den måten vil jeg forstå den andre gjennom måten han forholder seg til *sin* situasjon. Skal omsorgen være ekte, må jeg forholde meg til den andre ut fra en *holdning*, som anerkjenner den andre ut fra *hennes* situasjon. I dette ligger en gjensidighet, utviklet gjennom samhandling i en praktisk arbeidssituasjon.”⁸⁶

3.1.5 Gudskjærlighet og nestekjærlighet

Rammene for diakonien er fellesskapet hvor alle er likeverdige, i det menneskesynet som forteller at alle er skapt av Gud, og hvor alle trenger hverandre. Noen ganger er man sterk og kan være med å bære andre, mens andre ganger er man selv svak og trenger å bli båret av andre. Slik veksler tilværelsen, men det at vi har lik verdi for Gud rokkes ikke. Gjensidighet og deltakelse skal være kjennetegn ved de diakonale fellesskapene, som skal inkludere alle slags mennesker - et fellesskap der alle er søsken og medarbeidere og båret av gudskjærligheten

Samtidig er det viktig at mennesker i nød ikke blir borte fra diakoniens fokus. Diakonien skal alltid ha et spesielt ansvar for mennesker som sulter og tørster, de fremmede, nakne, syke eller de som er i fengsel, slik vi finner det i Matteusevangeliet (Matt.25,35-40).

---

⁸⁴ Karsrud Korslien (red) 2009:14

⁸⁵ Kirkerådet 2008:9

⁸⁶ Martinsen 1989:71

Men det er nødvendig å klargjøre årsakene til menneskelig nød og lidelse, påpeker Jordheim, og arbeide for å endre forhold som fastholder nød, og skape nye livsmuligheter.

Diakonien kommer til uttrykk gjennom nestekjærlighet, og ikke veldedighet.

”Den er en måte å leve på, en livsanskuelse, en tro, en holdning og en dannelse samtidig. Den inneholder valg. Man kan velge å bruke tid og krefter på sitt medmenneske, og erfare at både en selv og mottakerne av ens anstrengelser blir beriket derav”,

siterer Jordheim fra Birgit Hildershavn Ellingsruds bok *Nestekjærlighet*.⁸⁷

Nestekjærlighet omfatter alle sider ved mennesket, leser vi i diakoniplanen.⁸⁸ Det er perioder i livet hvor man har muligheter til å gi, mens andre ganger trenger man selv å få..

Livsbetaingelsene er ulike. Noen har det vanskeligere og mulighetene for endring er forskjellige. Men nøkkelord i omsorg og nestekjærlighet er gjensidighet, likeverd og respekt for den andres integritet.

3.1.6 Snillisme

Diakoni har ofte blitt knyttet til den snille, vennlige omsorgen. Å ta seg av mennesker i nød og å hjelpe de som har det vanskelig har ofte gjort diakoni til en type veldedighet.

Kari Jordheim påviser faren ved snillisme i diakonien. Snillisme kan legge lokk på viktige frigjøringsprosesser. Dette kan føre til at diakonien virker umyndiggjørende og kontrollerende, noe som i følge Jordheim kan skape både avhengighet og passivitet, i stedet for å bidra til frigjøring og endring for mennesker i nød.⁸⁹

Plan for diakoni i Den norske kirke har etter endringen som ble vedtatt på Kirkemøtet i 2007 beveget seg bort fra et nødsperspektiv hvor det er vi som skal hjelpe de som er i nød til et kampen for rettferdighetsperspektiv og mot at det er et *vi*. Notland påpeker en endring fra forbønnen hvor vi ber for ”alle de som strever” til å be for ”alle som strever”. Vi må bort fra et språk som fremhever en giver/mottaker.holdning, understreker han⁹⁰

---

⁸⁷ Ellingsrud 2007:37+169 hos Jordheim 2009:17.

⁸⁸ Kirkerådet 2008:9

⁸⁹ Jordheim 2000:11 sitert etter Woldseth 2002:14 hos Trondalen 2006:28

⁹⁰ Notland, 2009:53

3.2. Profetisk diakoni

Den nye diakonidefinisjonen setter mer fokus på *kampen*.⁹¹ Diakoni har ofte vært en stillferdig tjeneste i nære, personlige møter med medmennesker. Mens den nye definisjonen påpeker behovet for noen ganger å heve stemmen og å gå på barrikadene for å si fra og protestere mot urett og urettferdighet. Diakonienes folk må våge å være talsmenn og advokater for fattige, ekskluderte, utsatte og ”stemmeløse” på mange arenaer og på ulike måter, skriver Jordheim:

”Kirke- og menighetsliv skal engasjere seg i rettferdig fordeling av verdens ressurser og stå opp for mennesker som får sitt menneskeverd krenket.”

Denne diakonale rollen innehar en funksjon som var den samme rollen profetene i GT hadde. En profet var en seer, en som avslørte urett i samfunnet og som også sa ifra til kongen om ansvaret overfor de fattige og undertrykte.⁹²

Den profetiske rollen fungerer som en ”fasilitator”, en som forløser og igangsetter egenstyrken hos utsatte mennesker. Lorraine M. Gutiérrez, som regnes som en av grunnleggerne av frigjøringsteologien i Latin-Amerika, innfører blant annet begrepen subjekt, om den som har rett til å definere og være agent i eget liv, og innfører en diakonrolle som fasilitator, en likeverdig medvandrer som tilrettelegger.⁹³

I stedet for å være en profesjonell ekspert går man sammen med, og i dialog med, den eller de andre og bidrar i fellesskap til at de selv finner frem til ressurser, kreativitet og myndiggjøring. I denne ledsagelsen bytter man på å være medvandrer, da den som eier ”problemet” innehar kunnskap jeg som diakon ikke har. Jeg vet ikke hvordan det er å lide og kjempe som den andre, men i denne medvandringen og dialogen blir jeg og den andre/de andre til et *vi*. Til denne medvandringen trenger jeg å ta i bruk den diakonale væremåten exposure, som søker å bevege seg over terskelen til den andres verden, på den andres premisser.

I *Diakoni – en kritisk lesebok*⁹⁴ brukes betegnelsen kritisk diakoni om den profetiske diakoni. Evnen til å være kritisk består i blant annet i å stille det diakoniplanen sier på prøve. Man skal BEDØMME og søke å forstå om det som står er holdbart. Den kritiske diakoni uttrykker solidaritet og har den samme intensjon som den profetiske diakoni. Jeg velger å benytte

---

⁹¹ Kirkerådet 2008:23

⁹² Wenaas 2001:21 hos Trondalen 2006:34

⁹³ Trondalen 2006: 48-50

⁹⁴ Karsrud Korslien (red) 2009: 8

betegnelsen profetisk diakoni, da dette tydeligere får frem tilknytningen til Gud som oppdragsgiver, slik det er et poeng at tjenesten står i en relasjon til Gud som oppdragsgiver.⁹⁵ I innledningskapitlet introduserer jeg et beslektet begrep Nordstokke kaller ”myndig diakoni”.⁹⁶ Han går her bort fra den lavmælte diakoniforståelsen slik den kom til uttrykk i den pietistiske tradisjon med ydmykhet og lydighet, til en modig holdning og handling som sier fra om urett, og som også taler uretten i mot. Den myndige diakonien velger oppgaver og metoder som har som intensjon å myndiggjøre mennesker til å bli aktive aktører i å endre sine egne levekår.

Den myndige diakoni beskrives slik:

”Myndig diakoni innebærer ikke store ord på egne vegne. Det handler heller ikke om å være talerør i den forstand å gjøre kirken attraktiv for folk flest. Myndig diakoni vil si å gi et bidrag slik at det som er brakt til taushet, får komme til orde. Slik at dugelighet og menneskeverd oppdages der det

3.3 Diakoni – teori - praksis

Nordstokke og Collins diakoniforståelse har hentet inspirasjon til sin modell fra Don Brownings strategiske praktisk-teologiske tenkning som fra 1990-tallet hatt stor innflytelse på forståelsen av praktisk teologi i Norge. Teologi har sitt utgangspunkt i praksis på følgende vis,⁹⁷:

”The view I propose goes from practice to theory and back to practice. Or more accurately, it goes from present theory-laden practice to a retrieval of normative theory-laden practice to the creation of more critically held theory-laden practices.”⁹⁸

Browning peker på fire spørsmål som han mener er nødvendige for å legge til grunn for det han kaller en strategisk praktisk-teologisk tenkning:

1. Hvordan forstår vi denne konkrete situasjonen som vi må forholde oss til?
2. Hvordan skal vi handle i møte med denne situasjonen?
3. Hvordan vil vi kritisk forsvare den måten vi handler på? (”the norms of our praxis”)
4. Hvilke midler (”means”), strategier og retorikk bør vi anvende i møte med den konkrete situasjonen?⁹⁹

---

⁹⁵ Trondalen 2006:35

⁹⁶ Nordstokke 2002:76 hos Trondalen 2006:35

⁹⁷ Kleiven 2010:65

⁹⁸ Kleiven 2010 siterer Browning fra *A Fundamental practical Theology* 1996

”Spørsmålene synliggjør at den teologiske refleksjonen har sitt utgangspunkt i og blir etablert på grunnlag av faktiske situasjoner som har eller kan oppstå”, påpeker Kleiven. Det er en dialektikk mellom teori og praksis som understrekes ved å omtale praksis som ”theory-laden”. I Brownings alternative forståelse – praksis – teori – praksis, er analyse av den gitte kirkelige praksis grunnlaget for en teoretisk drøfting og refleksjon, for dernest å drøfte praksis i lys av dette.

Denne tenkningen ligger til grunn for den diakonifaglige nedenfraforståelsen til Collins og Nordstokke, og modellen SE – BEDØMME HANDLE som Kjell Nordstokke har utviklet.¹⁰⁰

3.3.1 SE – BEDØMME – HANDLE

Nordstokke og Collins har i sin artikkel ”Diakoni – teori – praxis”¹⁰¹, en diakoniforståelse som integrerer det myndiggjørende perspektivet i møte med lidelse og usynliggjøring.

Ca år 2000 blir det tydelig at velferdsstaten får problemer med å opprettholde sine tjenester i forhold til de sosiale problemene som har fulgt i kjølvannet av den postmoderne tiden. Nye sosiale klasser, fattigdom, og et stadig mer pluralistisk og komplekst samfunn skaper stadig større utfordringer for diakonien. De nye utfordringene skaper behovet for en ny diakonal forståelse, mener Collins og Nordstokke.

De bruker den servile, ydmyke tjenesten i den historiske perioden med moderhus på slutten av 1800-tallet som kontrast til de fem hovedmomentene i sin endrede diakoniforståelse som virkemiddel.

De fem hovedmomentene i diakoniforståelsen til Nordstokke og Collins er kort skissert som følgende¹⁰²:

1. Ny rolle som agent

fra rollen som profesjonell ansatt (i forhold til klienter) til rollen som *fasilitator*, igangsetter. Det betyr å gi andre, særlig de som er i periferien, status som *subjekter* og *agenter*. De som tidligere har vært utsatt og usynliggjort får en like viktig rolle som aktører og medarbeidere i Guds og menneskers prosjekter.

---

⁹⁹ Browning 1996:36, sitert hos Kleiven 2010:65

¹⁰⁰ Nordstokke og Collins 2000: ”Diakonia – teoria – Praxis”. Artikkelen er et foredrag holdt ved stiftsdiaknenes årlige møte i Sverige i 2000.

¹⁰¹ Nordstokke og Collins 2000, hos Trondalen 2006:27

¹⁰² Trondalen 2006:29

2. Ny autoritet

Videre skal diakonien gis en ny autoritet – fra tradisjonell servilitet og stille tjeneste til en myndig, profetisk diakoni, som taler mot urettferdighet, og som forkynner den nedtryktes verdighet og Guds frigjørende kjærlighet inkarnert i menneskenes virkelighet.

3. Nytt språk

Det vil si å forlate det profesjonelle språket for å gi rom til nye begreper som gir ord til de stemmeløse og de uten makt. Det nye språket innbefatter en samtale som også rommer åndelige begreper, sosial analyse, teologisk tolkning, personlig motivasjon og visjon.

4. Ny logikk

Ny logikk betyr å ta sjansen på å gi praksis prioritet fremfor teori, og forlate det tradisjonelle kravet om at alle handlinger må planlegges og ha en funksjon for et spesifikt formål.

5. Ny metode

Det fokuseres på en ny metode som søker å identifisere mekanismer som kan gi en diakonal praksis som inkluderer, og som utvikler metoder som uttrykker diakoniens nye rolle, autoritet, språk og logikk.

3.3.2 Ny autoritet

Nordstokke peker på at Jesus brukte myndighet i møte med mennesker, både når han spurte hva de ønsket han skulle gjøre for dem og når han påviste urett og hykleri. Han helbredet syke og reiste opp lamme og tilsidesatte slik at mennesker undret seg over hans autoritet. (Se Matt.7,28-29 og 9,6.8). Han brukte også sin autoritet til å myndiggjøre mennesker som ble betraktet som uverdige.

Denne autoriteten til Jesus henspeler på den nye autoriteten, som Collins og Nordstokke har som punkt 2. i sin diakoniforståelse.

I Luk.7,36-50 skildres møtet mellom Jesus og ”kvinnen som hadde levd et syndefullt liv” Fariseeren Simon tenker med seg selv at ”var denne mannen en profet, ville han vite hva slags kvinne det er som rører ved ham, at hun fører et syndefullt liv.” Jesus tar i bruk autoriteten sin som bringer Simon til taushet og gir oppreisning til ”den syndefulle” kvinnen:

”Ser du denne kvinnen? Jeg kom inn i ditt hus; du gav meg ikke vann til føttene mine, men hun fuktet dem med tårer og tørket dem med håret sitt. Du gav meg ikke noe velkomstkys, men helt fra jeg kom, har hun ikke holdt opp med å kysse føttene mine. Du salvet ikke hodet mitt med olje, men hun smurte føttene mine med den fineste salve. Derfor sier jeg deg: Hennes mange synder er tilgitt, derfor har hun vist stor kjærlighet. Men den som får lite tilgitt, elsker

lite. De andre gjestene undret seg over Jesus som til og med hadde myndighet til å tilgi synder, og så sier han til kvinnen: ”Din tro har frelst deg. Gå i fred!”

Jordheim fremhever at dialog er en forutsetning for myndiggjøring. Dialog er å la alle parter komme til orde, å lytte og snakke *med* i stedet for til. I tillegg nevner hun at dialog er å la være å bruke tvang og manipulering.

Dette blir et nedenfra perspektiv, slik Frostin benytter frigjøringsteologiske begrep som ”offerets perspektiv”, eller ”nedenfra perspektiv”¹⁰³ hvor mennesker får en forandret posisjon fra offer til subjekt, hvor de er aktører i eget liv.

3.4 Han elsket meg først

Utgangspunktet for min diakoniforståelse er begrunnet i selve gudskjærligheten, at han elsket meg først. Denne gudskjærlighetskraften kalles for *agape*.¹⁰⁴ Man kan si at denne kjærligheten har en åndelig side og en handlingsside. Dette ser vi tydelig i den måten Jesus opptrådte på i møte med mennesker. Eksempler på handlende kjærlighet har vi når han spurte mennesker han møtte: Hva vil du jeg skal gjøre for deg? Dette handler om en kjærlighet som har et helhetssyn på mennesker og deres liv. Ånd og praktisk hverdagsliv blir ikke adskilt. Slik kan kjærlighet få perspektiver som knyttes opp i mot kampen for menneskers behov for frigjøring, rettferdighet og fred. Kjærligheten som krysser grenser, sprenger også grenser for hva som er mulig.

3.4.1 Diakoni er en væremåte

Jeg finner særlig min diakoniforståelse i det ovenfor nevnte sitatet fra Ellingsruds bok *Nestekjærlighet* i at diakoni er en måte å leve på, en livsanskuelse, en tro og en holdning, og erfaringen i at både en selv og mottakerne av ens anstrengelser blir beriket og berørt. Det man gjør sammen blir til et nytt *vi*, som er endret.

Derfor oppleves det som undere og hellige øyeblikk, når det er ekte møter mellom oss - midt i lidelse. Det er ingen idyllisering av nøden, men en erfaring av at det er én til skjult til stede sammen med oss. En som er kjærlighet og som gir respekt og verdighet. Og som gir kraft til å reise seg. Disse hellige øyeblikkene oppveier mangfoldig for alt strevet, og er noe jeg erfarer blir sittende som håp i tanker og kropp både hos den utsatte og hos den som ”utfører” diakoni,

---

¹⁰³ Frostin hos Bergman (red) 1992:42

¹⁰⁴ Trondalen, 2006:33

som selv kan være utsatt ved en annen anledning. Disse hellige øyeblikkene bærer i seg håpet og glimt av Gudsriket som allerede trer frem, men som ennå ikke er fullkomment. Fordi vi er skapt i Guds bilde, lite ringere enn Ham, til en relasjon med ham, slik det skildres i Salme 8, har vi et kall og et mandat til å være *håpsbærere* i en verden hvor håpløshet og motløshet trykker ned mennesker. Der hvor mennesker opplever seg lite verdt og erfarer at deres lidelse og utsatthet er dét som definerer hvem de er, er diakoniens oppdrag å fortelle om Ham som elsker oss alle og gav seg selv for oss. Og vi skal formidle denne gudskjærligheten ved praktisk kjærlighet og ved nærvær som kan reise opp igjen det nedbøyde.

3.5 Forsoningens tjeneste – et nytt språk og en motmakt

Feministteologen Luise Schottrof skriver om makt og hierarkier i *De nedtystades Gud*¹⁰⁵ og fremhever at kirken, både hjemme og ute, må avstå fra maktkonstellasjoner og et maktspråk som trykker mennesker ned. Dette henspiller på punkt 3: Nytt språk i Collins og Nordstokkes diakoniforståelse. Et språk som gir ord til de uten makt, og når de får en stemme får de makt, en motmakt mot den makten som kommer ovenfra og ned og skaper avmakt.

Vi må heller ikke bruke Jesu navnet til å undertrykke andre troende, men vise dem nestekjærlighet, og gjennom kroppen vår og handlingene våre formidle at Han elsker *alle* mennesker.

Luise Schottrof peker på at Jesus opphevet den hierarkiske og kjønns hierarkiske maktstrukturen gjennom fotvaskingen av disiplenes føtter. Han gjorde det uhørte og revolusjonerende: Han rørte ved dem, vasket dem helt rene, sier teksten i Joh.13, og gir dem sin guddommelige makt. Samtidig grunnlegger han en praksis for hvordan kristne mennesker kan forholde seg til hverandre. Makt skal ikke lenger være makt ovenfra og ned. Makt finnes bare der den springer ut av relasjonen til Gud og Jesus, skriver forfatteren. Og dette forutsetter det tydelige steget å avstå fra herrevelde og makt i hierarkisk mening.¹⁰⁶ Men å avstå fra herrevelde er ikke lett, hevder hun, fordi vi alle sloss for vår egen makt. Men det finnes en trøst og en oppmuntring til å gjøre det, og han heter Jesus Kristus.

Alle, som Gud gjennom Jesus Kristus har forsonet med seg er kalt til forsoningens tjeneste, skriver Luise Schottrof. Forsoningens tjeneste innebærer å arbeide for at Guds forsoning med

---

¹⁰⁵ Schottroff: 1992: 54-69

¹⁰⁶ Schottroff 1992:57

mennesker utbres (2.Kor.15,19). Forsoningens tjeneste betyr i dag å arbeide praktisk i menneskers hverdag og for skaperverket. Forsoningen krever handlinger og ikke bare forkynnelse.

3.6 EXPOSURE

3.6.0 En ny vei å gå

Det er ikke mulig å være nøytral i møte med den andres verden, for jeg har med meg min egen verden og mine egne forestillinger i møte med den andre. Men jeg vil vise at møtene i mellom meg og den andre/de andre kan skape noe nytt og gi krefter til å reise seg fra en nedbøyd og ofte usynliggjort tilværelse av lidelse. Exposure har sin opprinnelse fra frigjoringsteologien og den diakonale handling som springer ut fra den frigjoringsteologiske tenkningen som jeg vil kalle frigjøringsdiakoni.

3.6.1 Den frigjoringsteologiske "modellen" begynner i praksis

Den teologiske refleksjonen rundt de delte erfaringene med å bekjempe urettferdige levekår skaper et dypt alvor hvor vi skal tillate oss å bli vurdert av Gud, hvor vi skal tenke gjennom vår tro, styrke vår kjærlighet, og å gi mening til vårt håp.

Arbeidet begynner alltid i praksis, og utgår fra lidende (jeg benytter ordet "lidende" i stedet for "fattige" i denne konteksten) menneskenes tro og troserfaringer. Frigjoringsteologene har formet en modell som utgår fra at teologi er alle menneskers oppgave og at man må reflektere og lære sammen for å kunne forstå og skape en forandring.¹⁰⁷ Utsatthet handler om en opplevelse av manglende innflytelse over eget liv og en erfaring av å bli møtt med et ovenfra og ned perspektiv, noe som trykker ned menneskeverdet.

Refleksjonen starter med at man SER for å forstå virkeligheten. Deretter analyseres det man har sett ut fra tradisjoner og Bibelen, og så stiller man spørsmål om hva det man har sett og erfart leder til av BEDØMMELSE. Så granskes bedømmelsen ut i fra om dette er i overensstemmelse med kristen tro. Til slutt besluttes det hvordan man skal sette vurderingen ut i HANDLING. Alle reflekterer sammen, både de fattige og utsatte, teologene og de intellektuelle. Dette fører til at de sammen utvikler en stor teologisk kunnskap.

---

¹⁰⁷ Sandahl, Björklund og Stenow, 2004:44

Refleksjonenes intensjon er at de skal påvirke hvordan vi handler, hva vi gjør i morgen. Man er bevisst på alt man gjør og hvorfor.

Dette er den teologiske praksis-teori-praksistenkningen til Don Browning og modellen til Nordstokke og Collins som jeg har redegjort for tidligere i kapitlet.

Det sies at teologi alltid har vært kontekstuell. Men det som er spesielt for det vi her kaller kontekstuell teologi er bevisstheten om avhengigheten og bundetheten til situasjoner og sammenhengene der menneskene lever. Og at det får praktiske konsekvenser for de undertrykte og usynliggjorte. Det sentrale er at arbeidet skjer sammen med dem i deres kamp for frigjøring på ulike plan.

For å illustrere hva exposure handler om i praksis starter jeg med å presentere min egen sosiologiske vandring på Grønland i Oslo.

3.6.2 Exposure 1

Hva skjer inni meg på Grønland i Oslo når jeg går forbi en gruppe med somaliske menn som sitter på en utekafe? Føler jeg blikkene på meg som utildekket kvinne? Er det jeg som føler meg utsatt nå eller er det mennene som tilhører en marginalisert gruppe? Mennene ser ut til å ha det fint sammen, mens jeg føler meg usikker. Jeg liker ikke å gå forbi dem. Jeg føler meg avkledd. Det oppleves helt annerledes å passere en gruppe somaliske menn enn å passere ”vanlige” norske kafegjester. Hvorfor oppleves dette så forskjellig? Er det holdningen min til somaliske menn hvor ”alle” tygger khat som påvirker meg og gjør meg engstelig og usikker? Er det fordi jeg kjenner forakt og sinne mot alle mennene som sitter der hele dagen mens kvinnene er hjemme og tar seg av alle barna? Jeg kjenner at jeg ikke liker kulturen og væremåten. Jeg gjør denne gruppen med menn til en enhetlig, stereotyp gruppe hvor alle tenker og oppfører seg likt. Jeg glemmer at de også er enkeltmennesker med følelser, tanker og erfaringer. Jeg har hatt fine samtaler om det å være troende med somaliske menn i dialogssammenheng, selv om de ikke kan håndhilse på meg som kvinne.

Denne tankereisen gjør noe med min stereotype oppfatning og frykten min. En fremmedartet gruppe blir til en flokk med menn som søker sammen fordi de kanskje har felles bakgrunn som flyktninger og har forlatt hjemlandet sitt? I stedet for å føle ubehag og avsky begynner jeg å fatte interesse for dem.

Fra opplevelsen ved utekafeen går jeg videre og passerer en kvinne som sitter og tigger på fortauet. Hva gjør jeg nå? Skal jeg late som jeg ikke ser henne eller stoppe opp og forsøke å få

i gang en samtale? Hun fryser tydeligvis så jeg tar spontant av meg pulsvantene mine og gir dem til den sittende kvinnen med pappkruset. Hun ser glad og overrasket ut. Jeg gjorde visstnok noe uventet. Jeg så henne. Samtidig gav jeg henne en isboks med resten av den varme suppa og brødet vi hadde servert på hyggetreffet i nærheten. Hun fikk ikke penger, men litt varme. Hun ble til et menneske og ikke bare en ubehagelig, påtrengende tigger fra Øst Europa. Og som gjensvar tok hun begge mine hender i sine, klappet på dem og kysset dem samtidig som hun strålte opp i ansiktet mitt fra sin sittestilling på huk.

Denne situasjonen får meg til å huske på Levinas forståelse av ”Den andre” og Den andres ansikt.¹⁰⁸

”Relasjonen som etableres til ansiktet er ikke av teoretisk eller kontemplativ art, men av praktisk art. Diakoniens etiske ansvar blir da å se *Den andre som et selvstendig subjekt og sikre Den annens integritet*¹⁰⁹

Denne vandringen har berørt meg. ”Den andre”, kvinnen med pappkruset, har gitt meg noe tilbake som jeg ikke kan glemme. Spontan kjærlighet.

Dette gjør at jeg får assosiasjoner til en fortelling i Bibelen, med et måltid hjemme hos en fariseer ved navn Simon.¹¹⁰ Det kommer inn en kvinne, som var kjent som synderinne og som hadde hørt at Jesus skulle komme. Hun var modig som kom, selv om hun var en utstøtt kvinne.

”Hun stilte seg bak Jesus, ved hans føtter, og gråt. Hun begynte å væte føttene hans med tårer og tørket dem med sitt hår, og hun kysset hans føtter og salvet dem med salven.”

Simon protesterer på dette og spør Jesus om han vet hvem kvinnen er som gjør dette mot ham. Jesus svarer med en lignelse om en pantelåner, og spør Simon om hvem han tror vil elske pantelåneren mest. Simon svarer at han antagelig tror det vil være den som fikk ettergitt mest. Du har rett, sier Jesus til Simon. Så vender han seg mot kvinnen mens han sier til Simon:

44: Ser du denne kvinnen? Jeg kom inn i ditt hus, og du gav meg ikke vann til føttene. Men hun vætte mine føtter med tårer og tørket dem med sitt hår.

45: Du gav meg ikke noe kyss. Men hun har ikke holdt opp med å kysse mine føtter fra den stund jeg kom inn.

46: Du salvet ikke mitt hode med olje. Hun salvet mine føtter med salve.

47: Derfor sier jeg deg: Hennes mange synder er henne forlatt, derfor elsker hun meget. Men den som er lite tilgitt, elsker lite.

---

¹⁰⁸ Trondalen 2006:52

¹⁰⁹ Trondalen 2006:52

¹¹⁰ Luk.7:37-50

Spørsmålet er hvem som fikk mest av oss to - kvinnen med pappkruset eller jeg? Jeg kan jo bare svare for meg selv. Men sannheten er i hvert fall at møtet med henne har preget meg siden. Hun har berørt meg.

3.6.3 Et nytt paradigme. Fra kirkisme til menneskesentrert kirke

Arbeidsmetoden med exposure startet i Middleland i Holland, der mennesker fra ulike nasjonaliteter og kulturer møtte den hollandske. Det fantes både sosial og økonomisk utsatthet og området bar preg av spenninger. Det ble da etablert et ”urban mission team” med intensjonen å endre holdninger.¹¹¹

Etter 20 år deltar fortsatt alle medarbeiderne i en kontinuerlig exposure og refleksjon i team. Målet har hele tiden vært å ha en bevissthet om hva som pågår i nærområdet, å reflektere over seg selv i relasjon til omgivelsene og å unnlate å se på menneskene i området som objekter.

Dette innebærer at hver medarbeider gjør en exposure – en sosiologisk vandring - én ettermiddag pr uke i sitt eget nærområde, eller et annet område i byen. Spørsmålene deltagerne i exposureteamet skal stille seg selv er følgende:

1. Hva ser du?
2. Hva føler du?
3. Hva tenker du om det du ser og føler?

I tillegg møtes hele teamet en gang i måneden. Da bestemmer man hva man skal gjøre på neste exposure. Hver og en skriver ned sin refleksjon, gir til de andre, og leser og kommenterer de andres refleksjon.

- De skrevne refleksjonene er viktige, for disse blir det viktigste verktøyet å arbeide med. Da blir man hele tiden oppdatert på behov som for eksempel kulturmønstre, åndelighet og spiritualitet. Arbeidsmåten utvikles hele tiden gjennom stadig nye exposures.
- Forandring går som en rød tråd i arbeidet. Det skjer en stadig refleksjon over identitet og hvilket ansvar man er forberedt på å gå inn i.
- Arbeidet begynner ute på gaten og der blir spørsmålene tydelige: Hva slags kirke vil vi tjene?¹¹²

---

¹¹¹ Sandahl, Björklund og Stenow 2004:23

¹¹² Sandahl, Björklund og Stenow, *Exposure* 2004:24

I Rotterdam finnes både reformerte kirker og katolske kirker, hvorav noen er immigrantkirker. Det finnes dessuten flere moskeer. På 1980-90-tallet var det mange av byens beboere som flyttet ut. Arbeidet i de tomme kirkenes nærrområder ble da innrettet mot evangelisering. Prestene begynte å gå ut på gaten for å møte menneskene der og gi støtte til egenmakt og egen mestring. Arbeidet endret seg fra å være kirkesentrert til å bli mer menneskesentrert. Det er i denne endringen av sentrering og fokus det snakkes om et paradigmeskifte: Fra det gamle paradigmet ved å se på verden *fra* kirkens horisont, til å starte *i* verden og derfra nærme seg kirken. Man hadde fokus på at Gud allerede *er* på gaten blant menneskene der.

3.6.4 Finne et nytt språk som forbindelse mellom sårbarhet og evangeliet

Å være kontekstuell innebærer å høre hvordan ropet høres på det enkelte sted for å se i hvilken kamp vi skal gå inn i. For å kunne gjøre dette, mener Björklund, Sandahl og Stenow at vi må vi ha åpne øyne og ører.

Dette er selve intensjonen med exposure: Å svare på menneskers rop slik Jesus svarte på deres rop, og ikke gjøre noe annet enn det mennesker ber om.

Ute på gaten blir menighetsarbeideren, om det er diakon, prest eller frivillig, *ingen*, en fremmed, én blant mange, sårbar og utsatt. Hvordan håndterer jeg spenningen mellom min indre verden og verden utenfor?

I det pastorale og diakonale arbeidet søker man hele tiden etter et språk, for å finne en forbindelse mellom det hverdagslige livet og evangeliets innhold. Man lærer å lytte ordentlig etter hva mennesker sier om seg selv i sin situasjon. Så leter man sammen med dem, om de er enige, etter evangeliets betydning i deres tilværelse. Bibelfortellinger, skikkelser og hendelser i Bibelen blir brukt helt konkret som kontekstualisering inn i deres egen livssituasjon. Kan de kjenne seg igjen i disse personene og deres kamp?

I Rotterdam vandrer de som arbeider der alltid noen uker eller måneder gjennom byen før de begynner sin tjeneste i en menighet. Dette fører til at de blir tvunget til å tenke nytt. De forutinntatte tankene om kirke og misjon betyr ikke noe lenger.

Det gjelder å oppdage hvilken betydning menneskene *selv* gir til sitt liv, for så senere å kunne tyde dette ut i fra den kristne tradisjon. Hensikten med arbeidet på evangelisk grunn er å gi støtte til mennesker og grupper i området med lav sosial posisjon. Å støtte dem i deres kamp

for å finne tilbake til og beholde sin verdighet og innflytelse i det som angår deres liv. Fremst av alt gjelder det å hjelpe til med å skape et nettverk som kan styrke myndiggjøringen.

3.6.5 Empty space

Den hollandske forfatteren, Richard Sennett¹¹³ kaller det som oppstår når man er ute på gaten et såkalt ”empty space” – et tomrom mellom følelser og forutinntatte meninger hos de som kommer fra kirken og den virkeligheten han eller hun møter på gaten. Det *skal* være et tomrom. Det må ikke analyseres for tidlig. Livet på gaten skal oppleves usensurert. Sjansen for å oppdage en ny betydning i menneskenes liv får ikke begrenses av et forutbestemt perspektiv.

Exposure er ikke et mål i seg selv, men må følges av reflektert handling ut i fra en handlingsplan. Det handler om å forstå seg selv og omgivelsene for å få et grunnlag for en profesjonell holdning i arbeidet med mennesker og grupper i deres kamp for å ta tilbake og beholde sin verdighet.

Deltagerne i exposure utfører det Sennett kaller sosiologiske reiser og vandringer i en by eller bydel samtidig som de stiller seg disse tre hovedspørsmålene:

- Hva ser du? I følge Sennett handler det om at øyet ikke vurderer eller dominerer, men gir rom for empati og sympati. Å våge å overgi seg til ”empty space”. Det er øyeblikk da du vandrer rundt på gaten og konfronteres med deg selv og dine egne forestillinger. Det skaper usikkerhet og forvirring. Sennetts analyse vil påpeke at man må våge å tillate at det skjer noe som ikke stemmer overens med egne forventninger.
- Hva kjenner du? Det handler om å stole på dine følelser. Å våge å ta dem på alvor og se dem som verdifulle redskaper som gir informasjon og hjelp til å forstå det som man ellers kunne ha oversett av viktig informasjon.
- Hva tenker du om det du ser og føler? Sennett mener det er viktig å vente med å mene noe før man har sett og følt. Virkeligheten man møter er både kaotisk, truende, øm, noe som berører og er uoversiktlig. Kjenn etter om det er en annen måte å tolke den kaotiske situasjonen på. Kan det hjelpe menneskene å stole mer på sin livskunst, verdighet og erfaring midt i eget liv og kanskje da finne en bekreftelse i en dialog med den kristne tradisjonen?

---

¹¹³ Utdrag fra en artikkel på hollandsk i det teologiske tidsskriftet GTT, som er oversatt og sammenfattet av Rinus og Joke Baljeu.

Det handler om å la seg påvirke tankemessig og følelsmessig av det som skjer når man oppsøker et fremmed sted. Hva skjer med meg når jeg utsetter meg for mangfold, splittelse og utsatthet? Er det virkeligheten jeg ser? Hvordan ser omgivelsene på meg? Hvor finner jeg håp og glede?

Exposure er egentlig en gruppemetode. Hver deltager skriver ned sine refleksjoner ved hjelp av symboler, bilder og nøkkelord, og samtaler om dette sammen etterpå under ledelse av en gruppeleder, som stiller spørsmål til deltagerne i exposuregruppen som sitter i en ring. Alle deler sine bilder og inntrykk fra sin exposurevandring uten å bli avbrutt.

Nedenfor vil jeg beskrive følelsen av empty space, fra deltagelse på et interaktivt, praktisk kurs i exposure på Diakonhjemmet. Videre vil jeg ut over i avhandlingen skildre både empty space og messianske øyeblikk fra egne vandringer som diakon, i møter med syke mennesker og flerkulturelt arbeid.

3.6.6 Exposurekurs

25. og 26.april 2012 deltok jeg på et interaktivt kurs i exposure på Diakonhjemmet Høgskole sammen med internasjonale masterstudenter, under ledelse av Arild Notland og Kari Karsrud Korslien. Kurset artet seg slik det er beskrevet i teorien ovenfor, men det var noe helt annet å få delta aktivt selv i prosessen, og erfare både empty space og messianske øyeblikk på gaten. Nedenfor vil jeg presentere min egen opplevelse av empty space på sosiologisk vandring til Stovner og opplevelser av messianske øyeblikk i møter med bulgarske tiggere i Frognerveien. Som vedlegg til avhandlingen har jeg en exposurevandring fra den tiden jeg jobbet i Grønland menighet og hadde daglige vandringer i området.

I neste kapittel om medvandring vil jeg presentere flere slike messianske øyeblikk – underets time – fra hjemmebesøk hos en alvorlig syk kvinne, frydefulle øyeblikk fra gruppesamling med flerkulturelt kvinnetreff på Lambertseter..

Til sist vil jeg presentere medvandringsprosessen med en kronisk syk mann, som selv har fått oppleve å være medvandrer sammen med en døende venn, og som har gitt tillatelse til at jeg gjengir noe av samtaleprosessen, anonymisert.

3.6.6.1 Exposure 2: Subway to Stovner

All undervisning og våre egne skriftlige refleksjoner foregikk på engelsk, men jeg har oversatt min refleksjon nedenfor til norsk.

(This is a completely private and personal process that you don't share with anyone in the group. Use the string that is handed out and reflect about your biography: see, smell, hear and notice your physical reaction between thought and body. Use the string you are handed out to make a knot for important events/revelations and persons in your life.)

Det jeg erfarte da jeg tok t-banen fra Diakonhjemmet til Stovner var en følelse av at all energi forsvant. Reisen til Stovner opplevdes uendelig lang. Jeg hørte feil og gikk av på Vollebekk i stedet for Stovner, og satt på en benk på holdeplassen og ventet på neste t-bane. Det ble en god prosess med å tenke igjennom hvilke personer som hadde betydning i livet mitt, å sitte der og vente.

Men opplevelsen av alt dette fremmede ble for meg det som i exposure kalles empty space, har jeg tenkt på etterpå. Og det er viktig å tenke over de ulike følelsene jeg fikk i løpet av denne sosiologiske vandringen.

Det ble et slags sjokk å oppleve den lange t-banereisen med uendelig mange stasjoner og med en støy som gav meg et behov for øreklokker. For hver stasjon tenkte jeg at Stovner måtte være den neste? Det gikk opp for meg hvor lite jeg kjente til Oslos drabantbyer og forholdene der, til tross for at jeg selv har bodd i en annen bydel med ganske lang t-banereise, og med mennesker fra mange land og kulturer. Jeg kjente at alt dette fremmede hadde jeg ikke plass til. Jeg fikk behov for å beskytte meg og følte meg ganske fortapt. Trangen til å gå av t-banen og vente på neste t-bane mot sentrum var sterk. Jeg ville hjem.

Men siden dette var en sosiologisk vandring, som del av et kurs i exposure, fullførte jeg reisen til Stovner. Da jeg endelig kom inn på Stovner Senter, som var målet, var jeg som tidligere nevnt, tømt for energi, og følte meg ganske fremmedgjort i omgivelsene. Etter 30 år i Oslo hadde jeg aldri vært på Stovner og Stovner Senter. Men hvorfor opplevdes dette så annerledes enn andre t-baneturer til andre bydeler?

3.6.6.2 Refleksjon – pilgrim, flanør, vagabond, turist.

I etterkant har jeg reflektert over de fire vandrer typene som beskrives i *Exposure – att utsätta sig för utsatthet*¹¹⁴ - pilgrimen, flanøren, vagabonden og turisten - og jeg har tenkt at de

---

¹¹⁴ Sandahl, Björklund og Stenow 2004:83-84

vandrerposisjonene jeg inntok på reisen til Stovner også fikk betydning for utmattelsen jeg kjente på.

For *pilegrimen* har vandringen en hensikt og et mål, og han reflekterer over veien han passerer. Fremfor alt er kjennetegnet for pilegrimen et nærvær. Et nærvær i møte med andre mennesker, med meg selv og med Gud.

Flanøren vandrer målløst. Han møter fremmede på gaten uten å se. Det er møter uten inntrykk. Hans vandring er som å zappe mellom ulike tv-kanaler.

Vagabonden vet du ikke hvor tar veien, for det vet han ikke selv. Han er fri til å forflytte seg hvor som helst og over alt. Vagabonden er alltid en fremmed, han har ingen røtter, og ikke noe hjem.

Turisten, derimot, har en hensikt og et mål for sin vandring, og han har en trygg base å komme hjem til etter sitt eventyr. Problemet for turisten er at han aldri er sikker på om han har opplevd nok. Kanskje kunne opplevelsene vært sterkere, og kanskje skulle jeg ha gått dit i stedet for hit. Turisten er en gjest i virkeligheten.

Jeg tror jeg inntok flere av disse vandrerposisjonene på reisen til Stovner, men at jeg forsøkte å innta pilegrimsposisjonen, og kjente hvor slitsomt det var i og med at alt var så fremmed. I stedet flyktet jeg inn i turisten, uten å ville innta den posisjonen. Jeg var jo ikke på feriereise til Stovner. Så jeg kjente på motstand i stedet for å ha øynene åpne for noe nytt og interessant. Til tider var jeg nok også flanør – jeg så uten å se. Mens jeg inntok pilegrimsrollen igjen da jeg kom inn på senteret.

I stedet for å vandre rundt på senteret, satte jeg meg ned på nærmeste kafé. Der betraktet jeg en annen dame, som også opplevdes som en øde øy i omgivelsene. Hun så ganske ensom ut. Hvem er hun egentlig? Hun minner meg om en gammel ungarsk venninne som har betydd mye i familien vår...

Etter denne betraktningen og tankereisen tok jeg t-bane og tog hjem, og følte meg nedstemt. Og hvordan i alle dager skulle jeg orke én dag til med de samme opplevelsene av å bli tømt for energi?

Siden har jeg tenkt at slik kjennes det å være utenfor og ikke tilhøre stedet, å være i en segregert og usynliggjort posisjon, hvor det er stengte skott mellom de som er innenfor og de som er utenfor. Jeg har erfart at det er verdifull kunnskap å reflektere over hvordan det oppleves å komme utenfra, og å være sårbar og utsatt, slik jeg opplevde på veien til Stovner. Dagen etter delte alle kursdeltagerne sine egne opplevelser fra reisen til Stovner og vi tegnet symboler på de følelsene vi kjente på. Det var mye tristhet som gikk igjen hos deltagerne,

men også glede i små møter de opplevde mellom mennesker. Jeg selv ble jo minnet på en ungarsk dame som har betydd mye for familien min.

3.7 Exposure ved Bräcke Diakoni

Ved Bräcke Diakoni har diakoniutdanningen arbeidet med exposure siden høsten 2001. Det begynte med at de lot noen studenter jobbe med kartlegging av utsatthet og en analyse av omgivelsene i ulike menigheter i Göteborg. I løpet av dette arbeidet ble det tydelig at man risikerer å holde utsatthet på avstand i form av opplysninger og statistikk, uten å bli berørt. Og at man heller ikke ser hvor sterkt egne vurderinger styrer egen tolkning av opplysninger, statistikk og intervjumaterial

Det ble også tydelig at det var nødvendig å hjelpe studentene til refleksjon og bearbeidelse av egne holdninger for blant annet å motvirke at man får ”ekspertise” som ”vet hva menneskene trenger”.

Alle som begynner å jobbe i en menighet kommer med en form for forforståelse. Med seg har de sin profesjonalitet, kunnskap, erfaringer, vurderinger og alt man er som menneske. All denne kunnskap gir makt, og denne makten risikerer å bli brukt til overgrep på mennesker. Når noen mener å ha kunnskap på ett område og hva som er menneskers problemer og løsningen på deres problem, da er risikoen for overgrep åpenbar.¹¹⁵ Disse overgrepene av makt kan føre til at mennesker blir passifisert og fratras kraften og evnen de selv har til å ta ansvar for sine liv.

Det diakonale arbeidet søker seg særskilt mot mennesker som på ulike måter er marginalisert i samfunnet. Sosialforskeren Charlotte Engel¹¹⁶ har analysert betydningen av å arbeide med de mest utsatte og mellomgenerasjonen. Men, skriver Engel, selv om dette er de største utfordringene, viser det seg at arbeidet som *faktisk* utføres i menighetene, som oftest er tradisjonelt eldrearbeid. Intensjonen, uttaler Engel, er at forsamlingens arbeid skal være kontekstuellet og formes av den lokale situasjon, men at dette i praksis er vanskelig å gjennomføre. Hun spør om vi skal holde fast ved tradisjoner og trygge virksomheter eller våger vi å se hvilken kontekst vi befinner oss i og ta konsekvensene av det vi finner? Vil menigheten bety noe for konteksten den befinner seg i, må den gjennomgå en endring.

---

¹¹⁵ Björklund, Sandahl og Stenow 2004:11

¹¹⁶ Sandahl, Björklund og Stenow:70

3.7.1 Utsatthet og retten til å definere hvem som er utsatte

Fra å mestre livet kan en dramatisk hendelse medføre at man ikke lenger makter å løse hverdagens utfordringer, som for eksempel å betale regninger. En alvorlig sykdom kan også snu opp ned på livet og gjøre en sårbar og utsatt både fysisk, psykisk, sosialt, åndelig og økonomisk. En familie på flukt fra en traumatisk krigssituasjon er en annen særlig utsatt gruppe. Og en utsatt gruppe som ofte lever skjult med sitt traume er barn og unge som har vært utsatt for seksuelle overgrep.

Det som er vanskelig, i følge forfatterene Sandahl, Björklund og Stenow¹¹⁷, er å definere utsatthet og hvilke individer og grupper som kan regnes som utsatte. De som definerer, definerer ut fra sin egen forforståelse og holdninger. De innehar en makt, som igjen står i fare for å begå overgrep mot de menneskene de skal definere som utsatte. Hvem skal ha makt til å definere? Skal det være diakoner og andre omsorgspersoner, eller den og de som kjenner hvor skoen trykker? Så fort man beskriver og snakker om en gruppe som utsatt, skjer det noe som på sett og vis forandrer det vi beskriver. I en britisk rapport viser sosialforskeren Charlotte Engel at å være mest utsatt vil si å: mangle ressurser til å håndtere kriser i livet, mangle penger og sosial støtte. Det vil si å leve et liv som preges av mangel på ressurser innenfor helt grunnleggende ting som arbeid, lønn og trygghet, og som samtidig sliter med en rekke andre problemer.

Det ligger etiske dilemmaer i å definere og kategorisere mennesker. En annen vei å gå er å oppsøke utsattheten, når og hvis man oppdager den, og lytte til hva menneskene ”der ute” definerer som sitt problem, for å være sikker på at det ikke handler om *falsk* eller *innbilt utsatthet*, hvor mennesker som egentlig har kapasitet til egen endring blir passifisert gjennom ”ekspertens” innsats. Dette kan føre til at vi undergraver heller enn å styrke den vi ønsker å hjelpe.

Den innbilte utsattheten betyr at vi møter og *behandler* mennesker som om de er utsatte og mangler kapasitet. Mens de egentlig skulle kunne klare seg bedre uten støtte. Risikoen er at vi gjennom *vår* innsats kan ta fra mennesker deres egen kapasitet til å møte vanskeligheter.

Engel påpeker at det er viktig med en kunnskapsanalyse om det miljøet man ferdes i, før man setter i gang med diakonale tiltak. Men dersom denne kunnskapen ikke utsettes for evaluering og endring underveis, risikerer vi at kunnskapen blir brukt feil og at vi ved vår

---

¹¹⁷ Sandahl, Björklund og Stenow 2004:69-71

egen innsats passifiserer mennesker, og at vi dermed står i fare for å påføre utsatte avmakt stedet for å befri dem fra lidelse.

3.7.2 Samfunnsyn

Når man jobber med exposure er det helt nødvendig å se på maktforholdene i samfunnet. Begrepet *hegemoni* lanseres av Antonio Gramsci¹¹⁸ som et vurderingssystem som er konstituert av de styrende i samfunnet. Dette vurderingssystemet skal legitimere og akseptere de maktforholdene som finnes. De styrende i samfunnet beholder sin makt gjennom å beholde kontroll over økonomi, rettsdannelse, vold og ideologi. Makten kan beholdes enten gjennom vold eller hegemoni – makten over tanken. Mennesker skal styres gjennom ”sannheter” som forteller oss alle at ”slik skal det være” eller ”slik gjør man”. I følge Gramsci så slutter de undertrykte opp om den herskende klassens verdensanskuelse. Denne klassens verdensanskuelse blir ”sunn fornuft” Hegemoniet er den ideologiske og moralske makten og det intellektuelle miljøet hvor de politiske og samfunnsmessige beslutninger tas. Hegemoniets karakter avgjør hvilke spørsmål som overhodet drøftes og blir formål for beslutninger, hva som oppleves som ”realistisk” innenfor denne tenkningen og hva som betraktes som utopisk og ekstremistisk.

Innenfor exposure analyseres bevisst de ”sannheter” vi bærer med oss og de tanker, hensikter og holdninger som vi har internalisert, og som styrer våre handlingsmønster, hvordan vi betrakter verden og hvordan vi tolker det vi ser. Tenker vi på menneskene vi møter som tilhørende en kategori eller er det personer med sin unike historie?

3.7.3 Teamarbeid: - kartleggingsanalyse av lokalmiljøet

Kartleggingsanalyse og handling hører sammen og påvirker hverandre. Arbeidet med exposure får konsekvenser for hvordan man arbeider med kartleggingen av lokalmiljøet.

Arbeide i team: Om flere enn bare diakonen eller en ekstern konsulent foretar analysen, minsker man risikoen for uengasjerte medarbeidere og et ensidig bilde. Man får et bredere bilde med flere perspektiv om flere er involvert og dette igjen øker delaktighet.

Moxnes mener at den lederstilen, som på sikt fører en gruppe fremover, er den lederen som er avventende i begynnelsen, for at gruppen skal ”finne” seg selv og stole på sine egne krefter.

---

¹¹⁸ Gramsci 1967. *En kollektiv intellektuell* hos Sandahl, Björklund og Stenow, 2004:51

¹¹⁹Om tilliten blir opparbeidet, blir toleransen for angst høyere og lederen hjelper med å tolke og føre gruppen videre ettersom tilliten vokser. Det skjer en myndiggjøring i gruppen, slik vi örnksom gruppedeltagere siden skal vandre ut på ”gaten” og møte mennesker og siden ledsage dem til myndiggjøring i eget liv, ut i fra *deres* definisjon av hva som er deres problem, og hva som identifiseres som deres sterke sider og ressurser.

Refleksjon: Exposure øker bevisstheten om egne briller og hvordan våre personligheter, erfaringer og vurderinger påvirker hva vi ser og hvordan vi tolker det vi ser. Vi må også være bevisst at de vi møter og snakker med og intervjuer under kartleggingen har andre briller enn våre. Innsikten om at det ikke finnes noen objektiv virkelighet må gjennomsyre kartleggingen.

Exposureerfaringer og refleksjoner som en del av kartleggingsanalysen.: Innsikten at det ikke finnes noen objektiv virkelighet viser hvor viktig det er å bringe erfaringer, opplevelser og følelser fra exposurevandringene inn i analysen. Den må inneholde både kvalitative og kvantitative data. Kvantitative data (hvor man spør om antall) har en større tyngde, mens de kvalitative opplysningene fra samtaler, intervjuer og exposures har større muligheter til å gi en økt forståelse for problemer. De kvantitative dataene hjelper også til å oppdage muligheter og ikke bare problemene.

Oftre tror vi at motstand mot forandringsarbeide er noe negativt. Vi vil gjerne at alle skal like oss og mene som oss selv. Men dels har motstanden i seg en energi som viser engasjement og delaktighet i prosessen, noe som er nødvendig i en forandringsprosess. Dels bidrar motstanden til at det kommer frem informasjon og kunnskap som stiller spørsmål ved det bestående. Motstand er en naturlig reaksjon hos det engasjerte menneske. Hun gir ikke opp sitt virkelighetsbilde uten kamp.¹²⁰

Hvem eier resultatet?

Det viktigste med kartleggingsanalysen er ikke resultatene og rapporten, men hvordan analysen anvendes, og hva som skjer etterpå. Dersom det er en ekstern konsulent som foretar en slik kartleggingsanalyse over området, er det en fare for at dette ikke engasjerer menigheten. De eier ikke opplysningene. Men når alle medarbeiderne og menighetsrådet har vært deltagere i exposure og analysen, så påvirker dette hele menigheten. Nå tilhører resultatet av analysen de som skal arbeide videre i menigheten.

---

¹¹⁹ Sandahl, Björklund og Stenow 2004:93

¹²⁰ Sandahl, Björklund og Stenow 2004:97-98

Exposure tydeliggjør at både selve exposure og kartleggingen av lokalmiljøet er en interaktiv, dialektisk prosess. Vi forandrer verden og oss selv i samme prosess. Hver gang vi beskriver skjer det noe, gjennom å uttrykke i ord forandrer og skaper vi. Vi kan aldri slå oss til ro med at vi vet hvordan det er og hvordan mennesker har det i vår menighet.¹²¹ Det er derfor viktig at medarbeiderne i menigheten har verktøy og strategier for å holde kartleggingsanalysen oppdatert og at de selv eier prosessen.

Gleden på gaten

Når deltagere i exposure opplever gleden på gaten, og om og om igjen oppdager at Den Hellige Ånd allerede finnes der, styrker det troen, og øker gleden midt i kampen. Dette er en enormt befriende oppdagelse, Denne gleden i møtet med utsatte skaper en verdighet og er den barmhjertighetshandling som ikke kommer fra et ovenfra og ned perspektiv. Guds vesen er barmhjertighet, Jesus som vår bror og medvandrer sitter ikke passivt i kirken eller forsamlingshuset, men lever med menneskene der de befinner seg.

---

¹²¹ Sandahl, Björklund og Stenow 2004:104

KAPITTEL 4

MEDVANDRING, MYNDIGGJØRING OG GUDSNÆRVÆR

4.0 MEDVANDRING

*”Det er svar underveis, engler kommer med bud. Om det drøyer, det fram dog skal nå.
For det lovet jo løftenes trofaste Gud: Kall på meg, og du hjelpen skal få!”*

– synger vi i Trygve Bjerkrheims slitesterke salme ”Det er makt i de foldede hender”.¹²²

Mange finner trøst i denne salmen, men når smerter og fortvilelse herjer som verst, og man ikke finner lindring noe sted, kan slike løfter oppleves som en hån og et slag i ansiktet i stedet for et løfte, når lidelsen blir uutholdelig, for hvor *er* Gud?

Han har vært der hele tiden, skriver Wifrid Stinissen. Men det var så mørkt at jeg så det ikke. Jeg var egentlig så nær Gud at jeg ble blendet av lyset¹²³.

Men våre ”Hvorfor beskyttet du meg ikke Gud?” må artikuleres. Mennesker må *gjennom* disse hvorfor-spørsmålene, skriver Aalen Leenderts¹²⁴. De stiger opp i oss fra det dypt sårede eller skremte barnet: Hvordan kan jeg noensinne stole på deg igjen?

Tor Johan S. Grevbo har skrevet en murstein av en bok han har kalt *Sjelesorgens vei*¹²⁵. Han inviterer leseren med på en meditativ vandring, og starter med å presentere seg som en formidlende medvandrer i et utfordrende landskap. Fordi Grevbo uttrykker seg slik: ”For å være – må fremtidens kirke være sjelesorgens kirke”¹²⁶ velger jeg å presentere *medvandring* som en grunnholdning og en væremåte på veien mot myndiggjøring.

Siden medvandring og viatorisk sjelesorg er en *metode*, hører dette strengt tatt inn under kapittel 3, men jeg tillater meg å plassere det sjelesørgeriske aspektet i kapittel 4, som en del av veien mot myndiggjøring og en mulig erfaring av Guds nærvær, fordi jeg betrakter medvandringen som en holdning i møter med mennesker. Denne holdningen skal være med

---

¹²² Salmer 1997, nr.47:63

¹²³ Stinissen 2001:19-20

¹²⁴ Aalen Leenderts 2004:207

¹²⁵ Grevbo 2006

¹²⁶ Grevbo, 2006:11, Sitert etter Emil Brunner

på å gi den som er utsatt for lidelse, avmakt og den dobbelte lidelse at Gud oppleves fraværende i lidelsen, kraft til å finne frem til egenstyrken.

Medvandring, blir i min kontekst den grunnholdningen jeg som diakon møter mennesker på gjennom exposuremetoden. Denne grunnholdningen bærer i seg respekten for den andre og den andres ansikt, slik Emanuel Levinas løfter opp ansvaret vi har overfor den andre vi møter i nærhetsetikken.

”Ansiktet skjærer tvers igjennom mitt livsrom og henvender seg til meg som intet sanselig innhold kan gjøre det, nemlig ved å appellere direkte til meg.”¹²⁷

Hos Levinas blir den Annens ansikt som et spor av Gud, som den Gud Moses så gå forbi. påpeker Asbjørn Aarnes i sitt essay om Emanuel Levinas.¹²⁸

4.1 Å tjene, ikke herske

Den som vil være til hjelp må avstå fra en ovenfra holdning. Vi møtes ansikt til ansikt på vei mot myndiggjøring. Søren Kierkegaard uttrykker det slik:

”Hjælperen måå først ydmyge sig under Den, han vil hjælpe” .¹²⁹

All virksomhet i Jesu fotspor består i å tjene, ikke å herske (Mark.9,35). Den maktbruk som sjelesorgsituasjonen lett kan føre til, understreker Grevbo, må derfor daglig bekjempes til fordel for en ydmyk med-tjeneste etter Jesu eksempel, slik som fotvaskingen av disiplenes føtter i Joh.13 viser til.¹³⁰

Luise Schottroffs problematiserer ordet å ”tjene” i kapittel 2 i forbindelse med maktmisbruk og undertrykking av usynliggjorte og stigmatiserte mennesker, og særlig når det gjelder kvinners lidelse¹³¹. Schottroff refererer til fotvaskingen i Johannesevangeliet, at Jesus gjør de troende, menn og kvinner, delaktige i sin kjærlighet og makt. Hun kaller ikke fotvaskingen en symbolhandling, men et *sakrament*. Han skaper en ny relasjon mellom seg og de troende, uansett kjønn og etnisk opprinnelse og rang. Hun mener at fotvaskingen egentlig ikke handler om å vaske føtter, men om Jesu død på korset. Hun kritiserer dermed tolkningen av fotvaskingen som symbolsk handling, ettersom hun mener symbolikken ikke tar det som ordene handler om på alvor. Den gamle verden praktiserte et svært detaljert hierarki i

---

¹²⁷ Grevbo, 2006:516

¹²⁸ Aarnes om Levinas 1998:160-161

¹²⁸ Grevbo 2006:498

¹³⁰ Grevbo 2006:510

¹³¹ Schottroff 1992:54-69

hverdagen.: den som befant seg nederst på rangstigen i husholdningen, hadde ansvar for fotvaskingen. Husets herre eller hans mannlige gjester lot seg betjene av slavinner, om det fantes, eller av hans hustru. Grensen mellom ”der oppe” og ”der nede” var klar: en fri mann kom aldri til å vaske føttene på noen som stod under ham. Fotvasking hørte til kjønnes hierarki og en rasistisk arbeidsfordeling. Jesus opphever hierarkiske/kjønshierarkiske arbeidsfordeling. Schottroff forutsetter at det også var kvinner blant disiplene til Jesus, slik at ved fotvaskingen så foretar Jesus en revolusjonerende handling. Jesus feirer med sine kvinnelige og mannlige disipler sin avskjed innfor døden og styrter hverdagsverdens ordning. Han rører ved dem, vasker dem helt rene, sier teksten. Han elsker dem, gir dem sin guddommelige makt og samtidig grunnlegger han en praksis for hvordan kristne mennesker kan forholde seg til hverandre.

Makt skal ikke lenger være en makt ovenfra og ned. Makt finnes bare der den springer ut fra relasjonen til Gud og Jesus. Og dette betyr et tydelig skritt, uttrykker Schottroff: nemlig å avstå fra herrevelde, å avstå fra makt i hierarkisk mening.

4.1.2 Veifarende og budbærere i Jesu fotspor

”Viatorisk” kommer fra det latinske ordet ”viator” som betyr både *veifarende* og *budbærer*¹³². Den eller de veifarende kaller Grevbo for *medvandrere*. Slik inviterer betegnelsen medvandrer til både å vandre med og bære bud, underveis i en prosess. For Grevbo er det vesentlig å gi uttrykk for at sjelesorg er noe som skjer *i Jesu fotspor*. Uten Jesus Kristus som et tydelig eksempel ville sjelesorgen mangle den avgjørende inspirasjonskilden, slik det står i 1.Pet.2,21:

”Kristus (...) etterlot dere et eksempel for at dere skulle følge i hans spor.”

Men det er ikke meningen at medvandringen skal være en åndelig forstreckelse, som Grevbo kaller det¹³³, men at det skal være en vandring mellom deg som sjelesørger, den andre, som kalles konfidenten, som betror seg til deg, og Gud som er *skjult til stede*.

Gud, gjennom Jesu eksempel, blir medvandrer sammen med oss, slik vi kan lese om Jesu medvandring mot Emmaus med to menn som ikke kjente ham igjen i Luk-24,13-35. Her finnes kanskje det viktigste bibelske eksempelet på konkret vei-sjelesorg. På bakgrunn av denne historien kan Jesus stå som det store forbildet for en medvandrende, viatorisk sjelesorg.

---

¹³² Grevbo 2006:506

¹³³ Grevbo 2006:511

Men også budbæreraspektet er viktig i Emmausfortellingen. Dette fremstår ved at Mesteren på et gitt tidspunkt begynner å tale til sine to medvandrere og utlegger Skriftene for dem (v.25ff). Medvandrerens aha-opplevelse følger under et måltid etter selve vandringen. De inviterer Jesus med seg inn, og da han ber takkebønnen, bryter brødet, gir dem, og etterpå blir usynlig for dem, sier de til hverandre: ”Brant ikke hjertet i oss da han talte til oss på veien og åpnet skriftene for oss?”(v.32).

Grevbo understreker at den viktigste sjelesørgeriske kunsten består i å forløse konfidenten *innenfra*, slik at vedkommende kan oppdage det neste viktige skritt på veien selv.

Den viatoriske sjelesorgen blir da en sjelesorg, som foregår på en vei der sjelesørgeren både er en omtensksom medvandrer og en ydmyk budbærer, påpeker Grevbo.¹³⁴ Det understrekes at medvandreraspektet i den viatoriske sjelesorgen skal ha en diakonal og veiryddende side, og at det er konfidenten som skal bestemme tempo. I dyp solidaritet med og respekt for konfidenten, og også i erkjennelse av egen begrensede evne til å finne frem til forløsende ord, er det at budbæreroppdraget skal forvaltes. Å presse noe på konfidenten er uforenlig med all sjelesorg, men sjelesørgeren skal heller ikke vike tilbake for å ta initiativ når dette oppleves riktig.

Grevbo har kommet frem til to sjelesorgdefinisjoner, som han understreker utgjør hver sin egen lille sjelesorgfortelling.

1. ”Kristen sjelesorg er å ledsage et medmenneske (eller flere) et stykke av livsveien i lys av Guds ord for å oppmuntre til å leve og til å tro.”¹³⁵
2. ”Kristen sjelesorg er – i en sosial og kirkelig kontekst – å gå et stykke av Guds vei med et udelt og egenartet medmenneske (eventuelt med flere samtidig) for å bane vei for og formidle tro, håp og kjærlighet.”¹³⁶

Jeg velger her å kombinere disse to ”fortellingene” om hva sjelesorg er og setter definisjonen sammen slik:

Kristen sjelesorg er – i en sosial og kirkelig kontekst – å ledsage et medmenneske (eller flere) et stykke av livsveien i lys av Guds ord for å formidle håp og oppmuntre til å leve og tro.

Med utgangspunkt i exposure, hvor det formidles at Gud allerede er ute på gaten hvor menneskene befinner seg, er tanken med medvandring og viatorisk sjelesorg i exposuresammenheng, at himmelen finnes over møtene med menneskene ute på gaten. Den

---

¹³⁴ Grevbo, 2006:507

¹³⁵ Grevbo, 2006:508, referanse til Grevbo 1997

¹³⁶ Grevbo, 2006:508, referanse til Grevbo 1982, her med flere justeringer.

Hellige Ånd er allerede til stede som en livgivende kraft i møtene med mennesker uansett tro og kulturell bakgrunn, uten at gudsord skal påtvinges dem. Gudskjærligheten (agape) kommer til syne i møtene mellom mennesker og i dialoger på gaten. Med ”gaten” menes der mennesker møtes utenfor kirkerommet, den ”sosiale” (i sjelesorgdefinisjonen), familiemessige og historisk/kulturelle og samfunnsmessige konteksten som et menneskeliv er vevd sammen med. Med ”kirkelig” kontekst vil her si møtet mellom mennesker i ulike sammenhenger og diakonen/sjelesørgeren, som representerer kirken. Det betyr også at sjelesorgen er kirkelig forankret gjennom at den bekjenner seg til den måten den treenige Gud søker å formidle til oss på mangfoldig vis gjennom Skriften, skaperverket, veiledning og all kreativ inspirasjon (det siste har jeg tilføyd).¹³⁷

4.1.3 Messiansk øyeblikk i Frognerveien

Som et eksempel på det jeg vil kalle et lite stykke veisjelesorg, vil jeg beskrive et møte med en bulgarsk kvinne jeg møtte på en exposurevandring i Frognerveien, i forbindelse med det interaktive kurset i exposure jeg deltok på ved Diakonhjemmet Høgskole 25. og 26. april 2012.

Jeg drister meg til å kalle det lille møtet oss to i mellom for et lite stykke viatorisk sjelesorg – medvandring - og som i exposureterminologi resulterte i et messiansk øyeblikk. Vi fikk gå et lite veistykke sammen, som berørte oss begge.

Dette benevner jeg også med Sjur Isaksens uttrykk underets time, og mitt eget uttrykk – hellig øyeblikk - slik Emmausvandrerne kjente det brant i hjertet.

Jeg går oppover Frognerveien fra Solli Plass til Elisenberg stasjon, som var målet for den sosiologiske vandringen. Det var samme område for exposurevandringen som exposure 1, dagen i forveien. Men i dag skulle vi ta kontakt med mennesker og også spørre, om det føltes naturlig, om Gud hadde noen plass i deres liv.

Det kjennes fint å rusle oppover i det samme området som dagen i forveien og stanser ved en kvinnelig tigger som sitter på bakken. Først signaliserer jeg at jeg ikke hadde noen penger ved å vise min tomme lommebok. Så setter jeg meg ned på huk og kjenner på de kalde hendene hennes, og varmer dem mellom mine. Jeg peker på meg selv, sier navnet mitt, peker på henne og spør hva hun heter og hvor hun kommer fra, på engelsk. Da begynner hun å gråte og tar opp et bilde av Jesus med glorie over hodet, som hun gir til meg. Siden hun gav meg

---

¹³⁷ Grevbo, 2006:508

Jesusbildet, fikk jeg inspirasjon til å si til henne at vi var søstre fordi Jesus var vår bror. Jeg pekte på henne og meg selv og sa ”sisters” og så pekte jeg på bildet av Jesus og sa ”brother”. Da lyste ansiktet hennes opp og hun smilte lykkelig.

Det endte med at jeg fant noen kroner til slutt, før jeg gikk videre, snudde meg og vinket. Hun vinket og vinket helt til jeg var ute av syne. Jeg opplever ikke at pengene ble det viktigste i denne fortellingen. Jeg tror det ble en berøring for oss begge. Det var som om det var én skjult til stede, en opplevelse av å være på hellig grunn.

Denne hellige berøringen fornemmer jeg kunne gi denne fattige kvinnen et glimt av håp, til tross for den harde kampen for å skaffe penger til mat og medisiner både til seg selv og til familien i Bulgaria.

Det forunderlige er at det ikke bare er mulig at dette ble et glimt av håp for den andre kvinnen, det ble en skjellsettende opplevelse for meg. Like mye som jeg så henne, så viste hun meg kjærlighet, en kjærlighet som berører. Gudskjærligheten.

Etter dette og andre sterke møter med tiggere har jeg blitt oppmerksom på den nystartede hjelpeorganisasjonen ”Folk er folk” som ble opprettet i mars 2012, for på frivillig basis blant annet å arbeide for å bedre romfolkets levekår, både med praktisk og helsemessig hjelp og med å skaffe dem jobboppdrag. Ikke minst arbeider de med å forandre de menneskefiendtlige holdningene om at tiggerne kommer med kriminelle bander. De fleste som kommer til Norge, kommer som arbeidsinnvandrere, men siden de er nederst på levekårsstigen uten penger og utdanning, blir de tvunget ut i tigging og en tilværelse som hjemløse på gaten.

Mine møter med tiggere har satt i gang et engasjement, som løfter frem spørsmålet til Per Frostin om hva vårt hjerte fester seg ved?

4.2 Medvandring i exposure

Jeg vil gi videre vise to eksempler til på møter jeg opplever som en kombinasjon av exposure og medvandring. Det første eksemplet er fra et hjemmebesøk, som jeg opplever som viatorisk sjelesorg, og det andre eksempelet er fra et flerkulturelt kvinnefellesskap, hvor det ble benyttet en dialogisk samtaleform. Alle fikk slippe til med sine fortellinger mens vi andre lyttet.

Det er et sentralt spørsmål å stille hvordan jeg kan kalle hjemmebesøket og det flerkulturelle kvinnefellesskapet for eksempler på bruk av exposure.

4.2.1 Exposure på hjemmebesøk – et skinnende gjennombrudd av nærvær

Hjemmebesøket, som resulterte i en opplevelse av nærvær og glede, var et resultat etter en lang oppsøkende medvandring etter oppdagelse av en stor, skjult nød. Både den alvorlig syke kvinnen og jeg opplevde det smertefulle i den arrogante og forutinntatte holdningen til hjelpeapparatet. ”Her var det umulig å hjelpe,” lød alle signaler og kroppsspråk. ”Denne kvinnen manipulerer”, var et annet signal. Mens jeg oppdaget etter hvert som vi ble kjent at kvinnen hadde sunne reaksjoner på nedlatende og stigmatiserende holdninger. Hennes sunne sinne var en del av hennes indre ressurser som etter hvert kom sterkere frem, og til slutt førte til at hun ble helt frisk. Det at det fantes noen som holdt oppe håpet om at hun en dag ville bli frisk, og som så det friske i henne, ikke bare meg, men enkelte ”engler” som hun kalte dem, gav henne kraft til å reise seg igjen fra en svært forkommen tilværelse.

Hun lå i sengen da jeg kom, vendt mot veggen. Det var den samme hettegenseren og bustete håret, som jeg får så lyst til å vaske og børste... Det er smertefullt å se at hun har så mye smerter og at jeg ikke kan gjøre noe for å lindre. Men hun står opp når hun ser at det er jeg som kommer. Det har blitt en fin tillit i mellom oss. Vi kjenner det på atmosfæren begge to, tror jeg. Det er ingen krav, jeg bare sitter der og forteller litt fra min dag, og får en innskyttelse til å synge en gammel poplåt. Plutselig begynner hun å synge, og synger klokkerent alle versene! Så fortsetter det med andre sanger og salmer, lenge.

Det er som tiden står stille og vi opplever at det er en som har gjestet oss, slik han sa han ville gjøre før han forlot sine venner: At han skulle sende oss en talsmann og trøster, så vi ikke skulle føle oss så alene. Underets time.

Etter mange måneder med kamp for verdighet og lindring.

4.2.2 Flerkulturell exposure – et messiansk øyeblikk med humor

Vi som gjorde i stand til disse flerkulturelle treffene snakket mye sammen på forhånd og i evaluering etterpå om hva disse møtene betød for oss. Det å møte kvinner fra hele verden tok bort frykten for det fremmede, Vi fikk se at vi alle deler de samme følelsene, sorgene og gledene. At vi var mer like enn forskjellige, til tross for ulike kulturbakgrunn og ulike trosgrunnlag. For de frivillige, stort sett gamle damene som deltok i kvinnetreffene, ble det en dobbelt erfaring av å bety noe for mange som var ensomme i det norske samfunnet, og de fikk

selv oppleve å komme ut av egen isolasjon. De fikk oppleve at dette var spennende og givende møter hvor vi alle etter hvert følte oss trygge til å slippe oss løs. Det ble en sterk opplevelse av både fellesskap, glede og myndiggjøring, som jeg presenterer senere i kapitlet.

Vi er 15-20 kvinner fra mange land, ulike språk og kulturer som samles til flerkulturell kvinnefest én gang i måneden. De eldre damene i menigheten er ivrige etter å dekke bord og delta i dette nye og fine fellesskapet, som ikke lenger oppleves fremmed. I dag serveres risgrøt med mandel, siden det er adventstid, og tema rundt bordet er betydningen av å tenne lys i våre ulike kontekster. Det blir en fin samtale hvor alle får si litt uten å bli forstyrret av at andre snakker i munnen på hverandre. Vi har et tent lys som går fra hånd til hånd, og den som holder lyset får snakke. Det kommer opp sterke minner fra ulike hjemland, noen tårer renner, noen tørker andres tårer. Vi synger litt på norske julesanger og noen kvinner synger fra sine tradisjoner. Jeg tror vi alle kjenner på en samhørighet. Her er det trygt og godt å være kvinner sammen. Så er det tid for å danse litt – det hører med. Musikken står på og vi beveger oss rundt i hele rommet, noen barn er også med, og som nok opplever det befriende å få bevege seg etter å ha sittet lenge og tegnet. Det høres glad latter og sjal i mange farger beveger seg rundt i rommet. Så kommer det lattermildt fra en av kvinnene: ”Hode, skulder, mage, lår, rompa går”. Overraskelsen er stor hos meg og sikkert hos de andre også. Der var det jamen humor! Og vi sang med på denne nyoppdagede versjonen av Hode, skulder, kne og tå. Det ble vrikket på mage og rumpe i fykende fart mens latteren ljomet i rommet.

Dette ble starten på et mangeårig vennskap med denne kvinnen og hennes familie. Hun overrasket meg, og jeg kjente at henne må jeg ikke miste kontakten med! Siden har det blitt mange år med kjennskap til ufattelig lidelse og traumer, og faser med selvmordsforsøk og kamp om hjelp i psykiatrien for å redde liv. Men erfarer forundret at midt i alt hun og familien kjemper med, så kan humor som oppstår i mellom oss virke forløsende. Ikke bare for henne eller noen av de andre i familien, men aller mest for meg. I utgangspunktet er relasjonen vår ujevn, for jeg innehar ”all” kunnskap om det norske samfunnet og representerer en autoritet. Jeg kommer fra kirken, som diakon, selv om vi har blitt venner og møtes som venner. Det er jeg som *vet*. Relasjonen er asymmetrisk, men i realiteten gir og får vi begge parter. Jeg får så ufattelig mye kjærlighet, og mange tårer, men noen ganger også en befriende humor som synes å komme ingensteds fra.

Kjærligheten faller aldri bort... Slik kan jeg bruke Bibelens ord og fortellinger inn i deres kontekst. Det er de som viser meg en slik kjærlighet, slik Paulus forteller om Guds kjærlighet til alle mennesker. Og slik Gud sendte Jesus til jorden, for å vise sin kjærlighet til oss, slik er

det de som fremmede tar i mot meg. De åpner opp hjemmet sitt, serverer meg mat og deler fra livene sine, troen, angsten og tvilen, avmakten, kampen, fortvilelsen og de små hverdagsgledene. Hvilken tillit, og hvilket ansvar å verdsette dette. Det er slik Levinas betegner ansiktsetikken¹³⁸. Når man har sett inn i den andres ansikt, sett inn i blikket og fått del i det innerste i sjelen, da kan man ikke forlate eller svikte dette mennesket. Da tenker jeg at jeg ville forlate noe umistelig i meg selv. Det er en umistelig skatt denne kontakten. Og det er et *vi* som er sterkere enn du og jeg hver for oss. Det gir meg en utfattelig glede når mine venner sier at når jeg nevner ord om håp og kjærlighet fra Bibelen så er det akkurat som om ordene brenner i hjertene deres. Noe sterkere tegn på at Den Hellige Ånd, talsmannen og trøsteren levendegjør Ordet midt i blant oss, finnes ikke. Dette innebærer en kraft og en motmakt, som peker mot det neste avsnittet om myndiggjøring.

4.2 MYNDIGGJØRING

Målet for medvandring og diakonalt arbeid etter exposuremetoden, er at mennesker, som kjemper med lidelse, avmakt og det eksistensielle spørsmålet om hvor Gud finnes i lidelsen deres, skal finne frem til sine indre ressurser og bevege seg bort fra en tilværelse som objekt. Hva innebærer da ”empowerment” som skal forvandle mennesker fra objekter til subjekter hvor de er aktører i eget liv?

4.2.1 ”Empowerment”

Som et teologisk konsept, refererer empowerment¹³⁹ til den bibelske forståelse av skaperverket at enhver menneske er skapt i Guds bilde med evner og kapasitet, uavhengig av deres sosiale status. Videre relaterer empowerment til løftet disiplene fikk før Jesus forlot dem om at de skulle motta kraft når Den Hellige Ånd kom over dem, og de skulle være hans vitner... helt til verdens ende (Ap.gj.1,8). Pinsefortellingen skildrer hvordan disiplene ble forvandlet, hvordan deres frykt ble overvunnet, hvordan deres hvorfor-spørsmål om fortiden ble byttet ut med ordene som proklamerte Guds mektige verk – de hadde fått et nytt språk, slik Collins og Nordstokke redegjør i punkt 3 i sin diakoniforståelse.

---

¹³⁸Aarnes om Levinas 1998:157-162

¹³⁹Nordstokke 2009:45-46

Overbevisningen er at Guds kirke på jord fortsetter å ”empower” mennesker, ikke bare apostlene og andre ledere, men særlig de som sjeldent, om noen gang, har en stemme som blir hørt. Denne overbevisningen skal forme den diakonale handling, dens metodologi og prioritering. En slik handling vitner om en tro på Gud som åpenbarer sin nåde og kraft ved å utvelge seg ”det som er lavt og foraktet i verden” (1.Kor.1,28).

Dette har inspirert diakoniarbeidere i Latin-Amerika, skriver Nordstokke, til å anvende et parallelt begrep de kaller *verdiggjøring* – diakonal praksis som løfter opp menneskers verdighet og som gir dem evnen til å bli *subjekter* – både i kirken og i samfunnet.¹⁴⁰ Man må alltid huske på at empowerment alltid involverer et maktskifte, som betyr at maktubalanse konstant må håndteres med kritisk analyse. Diakoni bør alltid ha forholdet mellom hjelpere og de som blir hjulpet for øye, både i kirken og i samfunnet. For ofte blir spørsmålet om makt fortiet i kirken, noen ganger blir dette til og med gjemt bak et tjenestespråk, slik jeg viste med eksempelene om distanserende holdninger, offer for medfølelse objektifisering og tilslørende ondskap i kapittel 2.

4.2.2 Myndiggjøring

Empowerment som begrep vokste frem i USA på 1960-tallet som en aktivistideologi og i ideer om hjelp til selvhjelp som ble aktualisert på 1970-tallet.¹⁴¹

Man forsøker å oversette empowerment med: 1. Å gi makt eller autoritet til.

2. Å gi mulighet eller tillatelse.

Ut i fra denne forståelsen blir empowerment å gi makt eller autoritet til, slik det kommer tydelig frem i det engelske ordet *empowerment*. Dette henspiller på punkt 2 i Collins og Nordstokkes diakoniforståelse om å bli gitt en ny autoritet gjennom Jesu autoritet.

På norsk er ikke sammenhengen med ”å gi makt til” like opplagt. Den vanligste oversettelsen på norsk er myndiggjøring. Å gjøre myndig høres ikke like sterkt ut som å gi makt til, men den er likevel den mest brukte oversettelsen. Jeg har også valgt å bruke ord som egenstyrke og kraft når det egner seg best. Det har også referanse til ”livskraften”- den kraften som reiser seg innenfra, som Hanne Ørstavik bruker i sin bok *Hyenene*.

Å bruke ordet ”mestring” kan være problematisk om det å nå frem til myndiggjøring i eget liv, da mestringsbegrepet handler så mye om å prestere, kontra det å mislykkes. Men myndiggjøring handler om å mestre de nødvendige skrittene for å skape endring i eget liv, fra

---

¹⁴⁰ Nordstokke 2009:46

¹⁴¹ Trondalen 2006:10

en usynliggjort og avmektig tilstand til et oppreist og ansvarliggjort menneske som lever med sin lidelse, men nå med et liv med mening.

Jeg mener også at det noen ganger er på sin plass å bruke oversettelsen ”å gjøre myndig”, som er mer direkte oversatt fra empowerment, når det er snakk om myndig diakoni, med referanse til Kjell Nordstokke. Den danske oversettelsen ”selvoppreisning”, mener jeg også er et godt begrep.¹⁴²

4.2.3 Motmakt

Heiene knytter begrepet makt til to de motsatte begrepene: avmakt og motmakt.¹⁴³

Med *motmakt* menes blant annet evnen til å hindre handlinger som kunne ha ført til overgrep eller maktmisbruk.¹⁴⁴ Denne evnen til motmakt kan beskrives som ”defensiv maktbruk hvor utsatte grupper ved ulike tiltak kan hindre offensiv og undertrykkende makt.”¹⁴⁵ Det er særlig denne motmakten som kan være et av diakoniens virkemiddel mot avmakt og usynliggjøring. Det er særlig frigjøringsteologien som har pekt på assymetrien i maktforholdet mellom fattige og rike¹⁴⁶ – noe jeg mener er overførbart til utsatte mennesker. Det er problematisk å plassere mennesker i kategorier som utsatte. For hvem skal ha makt til å si hvem som er i nød, er sårbar, stigmatisert, marginalisert og usynliggjort? Er det den som kjenner hvor skoen trykker som skal ha denne makten? Men ofte er det samfunnet rundt, som bestemmer og setter merkelapper, og dermed tar fra de som sliter en opplevelse av innflytelse og medbestemmelse. Mennesker er mer enn den kategorien de blir plassert i eller tilhører. De er personer med en historie, men med liten handlekraft og mulighet til å endre på sin egen livssituasjon. De har ofte nok med å forsøke å overleve.

Usynliggjorte *er* fattige på makt og innflytelse over eget liv, men mennesker som lever i fattigdom er på ingen måter uten kapasitet eller hjelpeløse. De har en kunnskap og kapasitet til å klare seg med få midler, som mennesker som ikke er fattige ikke ville klart på samme måte. Men i et myndiggjørende perspektiv er det maktforholdet som er hovedfokuset.

---

¹⁴² Trondalen 2006:10.

¹⁴³ Heiene 2000:35 hos Trondalen: 2006:41

¹⁴⁴ Heiene, 2000:42-44 hos Trondalen, 2006:41

¹⁴⁵ Trondalen, 2006:4

¹⁴⁶ Trondalen, 2006:41

4.2.4 Myndiggjøringsprosess

Fokus for en myndiggjørende prosess for en diakon som fasilitator, forløser og igangsetter, slik jeg har presentert diakonrollen i frigjøringsdiakonien, og i punkt 1 i diakoniforståelsen til Nordstokke og Collins, vil være å se etter ressurser og egenskaper hos den enkelte utsatte person, i samarbeidsrelasjoner, i pedagogiske sammenhenger og i samfunnsmessige og organisatoriske styrende strukturer.¹⁴⁷

Forståelsen av mennesket i en myndiggjørende prosess er at mennesket blir betraktet som et subjekt, i stand til å styre sitt eget liv. Med dette som utgangspunkt kan myndiggjøring defineres slik:

En prosess som øker individuell eller politisk makt slik at individet kan gjøre forordninger som bedrer deres livssituasjon.¹⁴⁸

.I en myndiggjøringsprosess er metakommunikasjon viktig¹⁴⁹ Dette som blir sagt mellom linjene – holdningen bak ordene, blir ofte ansett som det viktigste elementet i hvordan vi forstår og gir mening til budskapet fra andre.¹⁵⁰

Vi kommuniserer på flere nivåer samtidig, både verbalt og nonverbalt.

Gutiérrez fremhever at det er metakommunikasjonen som definerer hvordan innholdet og kvaliteten i relasjonen blir, og relasjonen påvirkes sterkest gjennom alt som skjer mellom linjene. Derfor er det en viktig bevisstgjøring å bli klar over metakommunikasjonens betydning. For å forhindre at det skal bli kommunisert uønskede negative oppfatninger, peker Gutiérrez på flere viktige grunnelementer i myndiggjøringsprosesser:¹⁵¹:

- Aksepter den andres definisjon av problemet
- Identifiser og bygg ut fra den andres sterke sider
- Samarbeid om en maktanalyse av den andres situasjon
- Lær bort ferdigheter
- Mobiliser og medvirk til å frembringe ressurser hos brukeren

---

¹⁴⁷ Her refererer Trondalen til Wormnes og Manger, *Motivasjon og mestring. Veier til effektiv bruk av egne ressurser*. 2005:65

¹⁴⁸ Trondalen, 2006:11, siterer Gutiérrez, slik han refereres til hos Wormnes & Manger 2005:58. Trondalen presenterer også flere definisjoner som hun siterer etter Forsberg & Starren 1997:12,13 Som bl.a at empowerment er den prosess som gjør det mulig for individer å bestemme over sine egne betingelser og nå frem til selvbestemmelse.

¹⁴⁹ Wormnes og Manger 2005:58 hos Trondalen 2006:11.

¹⁵⁰ Trondalen 2006:11 refererer til Watlawick, Beavin og Jacksom, sitert etter Wormnes og Manger 2005:190

¹⁵¹ Trondalen 2006:11

Det er viktig å fremheve elementer som medfører en redusering av de dominerende følelsene av avmakt.¹⁵²

Dersom vi har som utgangspunkt at myndiggjøring er handling og tiltak som er rettet inn mot å øke menneskers kontroll over eget liv, kan dette medføre *både* en prosess mot å tenke om seg selv at en er verdifull, at det fører til bedring av selvtillit og selvfølelse, at det setter en i ¹ stand til fullføre en handling slik at en ikke lenger er handlingslammet *og* en prosess rettet mot samfunnet med sine strukturer som kan være destruktive og avmaktsskapende.

Derfor refererer myndiggjøring både til den enkeltes subjektive opplevelse og erfaring, og til den objektive, ytre virkeligheten. Det gjelder også menneskets indre og ytre forhold.

Myndiggjøringen kan medføre både ”innsikt” og ”utsikt”, på både det følelsesmessige og kunnskapsmessige plan. Ut fra dette kan det sies at myndiggjøring er både en prosess og et mål, slik jeg tidligere har skjelnet mellom myndiggjøring og egenstyrke som målet for myndiggjøringen.¹⁵³ Dette er ikke noe mennesker blir tilført ovenfra eller som profesjonelle tilfører utenfra.

Myndiggjøring betyr at mennesker blir i stand til å definere sine egne problemer ut i fra sin egen situasjon, og blir i stand til å finne egne løsninger i fellesskap med andre¹⁵⁴

Prosesser rundt myndiggjøring må tilpasses de ulike kontekster, og ut i fra en kartlegging og analyse av den lokale virkeligheten, sammen med den og de det gjelder, slik jeg har beskrevet i kapitlet om diakoni og exposure.

4.3 GUDSNÆRVÆR

”Gi håpet rom i denne tid, hvor langt du enn er nede. Hos dem som taper i sin strid, er Herren skjult til stede.”¹⁵⁵

4.3.1 Job som taler sant om Gud

Et viktig svar på hvor Gud finnes, leser vi i Jobs bok i det gamle testamentet.¹⁵⁶ Job er en velstående vismann som utsettes for uutholdelige lidelser etter en avtale mellom Satan og Gud

---

¹⁵² Trondalen 2006:11 refererer til Solomon 1987, fra Forsberg & Starren 1997:12,13

¹⁵³ Trondalen 2006:12 refererer til Forsberg og Starrin 1997:13

¹⁵⁴ Trondalen refererer til NOU 1998:18,26

¹⁵⁵ Salme nr.476, vers 2 i Norsk Salmebok 1984

om at Satan fikk prøve Jobs tro, men at han ikke fikk ta hans liv. Denne fortellingen kan vitne om en kynisk og kald gud, som ikke bryr seg om enkeltmennesker ”der nede på jorden”. Men storheten i fortellingen om Jobs kamp gjennom alt han utsettes for, er skildringen om hvordan Gud refser vennene hans som anklager Job for å ha en ubekjent synd siden han ikke blir frisk igjen. Deres gudsbilder taler ikke sant om hvem Gud er. Steinar Ekvik skriver i Vårt Land 1.oktober 2010 s.28 at ”Så lenge Job forsøkte å forstå det onde som en del av Gud så sprakk hans Gudsbilde, da fikk han en kjærlig Gud og en tyrann Gud.” Job utøser sin bitterhet til Gud og ønsker han kunne komme inn i mors liv igjen. Den største lidelsen for Job er denne dobbelte lidelse med vennene som må finne en forklaring på lidelsen. De holder ikke ut å være nær den, men flykter gjennom sine forklaringer. Mens Job til sist må legge fra seg tanken på å forstå Gud, og da får han se Gud gjennom at han viser ham hele skaperverket. Gud åpenbarer seg for Job og løfter ham opp til en relasjon med seg selv. Denne relasjonen er for meg et større svar enn den ”happy ending” som Jobsfortellingen har med at han ble rikere enn han var før han ble rammet av alle slags sykdommer. Ekvik formidler videre at for oss som lever i dag vil det alltid være viktig at vårt gudsbilde ikke bare bygger på Det gamle testamentes forestillinger, men korrigeres og formes av alt Det nye testamentet viser oss gjennom fortellingene om Jesus Kristus og hans solidaritet med lidende mennesker

4.3.2 Hvem er Gud?

Jan Olav Henriksen skriver i forordet til boken *Gud – fortrolig og fremmed*¹⁵⁷ at vi nærmer oss temaet ”Gud” med noen *forestillinger* om hvem Gud er. Men vi er nødt til å skjelne mellom forestillinger og *begreper*. Forestillinger er knyttet til bilder, følelser, opplevelser og erfaringer, skriver han, mens begreper er knyttet til språket. Når vi nærmer oss temaet hvem Gud er, så blir det i en pendling mellom forestillinger og begreper. ”Hvis Gud er først, hvis Gud er opprinnelsen til alt, så er våre tanker om Gud noe som kommer senere – de er noe som må tenkes etterpå.”¹⁵⁸

Gud er bare tilgjengelig for oss gjennom de bilder og forestillinger av ham som finnes i bevisstheten vår. Dette gjør at vi ikke har ”fanget” hvem Gud er, eller at han går opp i hva vi kan si eller tenke om ham. Det gjør også at vi kan være kritisk til menneskers bilder og forestillinger av Gud, og at vi da ikke tar det for gitt at det er Gud vi kritiserer, når vi kritiserer

---

¹⁵⁶ Bibelselskapet, 2006: *Bibelen*:513-554, ”Jobs bok”.

¹⁵⁷ 2001, 1.utgave, 2.opplag 2005:9

¹⁵⁸ *Ibid*:10

forestillingene. Mennesket har alltid hatt en tendens til å forveksle sine egne forestillinger om Gud med Gud selv, skriver Henriksen¹⁵⁹, og dermed avvises kritikk av forestillingene som om det er kritikk av Gud selv.

Henriksen spør: Hvis Gud ikke lar seg erfare i verden – hvor er Gud da? Gud hører til i språket og kommer til orde i fortellingene om ham. I menneskers fortellinger om hvordan de har erfart ham, og ikke minst gjennom lignelsene Jesus forteller. At Jesus bruker lignelser for å formidle hvem Gud er, vitner om at Gud ikke kan fanges i en måte å snakke på eller i et bestemt bilde eller forestilling, skriver Henriksen.¹⁶⁰

Alt dette som vi er avhengige av er det mange kjenner stjeler livsgleden fra dem: fokus på penger, ting, status og utseende. Men Gud er ikke knyttet til overflate, lykke, penger, utseende, forbruk og status. Gud er knyttet til *livsdybde* og *meningssammenheng*, påpeker Henriksen. Å tro på Gud er å regne med at det finnes noe bak og hinsides det vi kan kontrollere, og som vi fristes til å tro skal hjelpe oss ut av knipen og det vonde vi opplever. Når mennesker da våger å sette ord på sin tvil om Gud ut i fra sine egne forestillinger om Gud, blir de da ofte møtt med avvisning fra andre. For slik er ikke Gud! Dette fører til at smerten inni en selv overfor uvissheten om hvem Gud er for meg når livet er vanskelig, blir forsterket.

Så selv om fundamentet i livet vårt rokkes, slik det siteres i Hebreerbrevet, så er det noe der ute som ikke rokkes, som er håpet.

”Synd” i teologisk forstand er når mennesker vil leve og forstå seg selv uavhengig av Gud. Det er et ord for et forhold som er gått i stykker. Uten at Gud er til, har derfor heller ikke ordet synd noen mening i teologien. Derfor er menneskets forståelse av seg selv som synder avhengig av at det ser sitt liv i lys av Gud.

Gudstro har å gjøre med helhet i tilværelsen vår, og vår evne til å akseptere våre egne begrensninger, skriver Henriksen. Poenget med det er ikke å holde mennesket nede i umyndighet og avmakt, men at vi skal fatte at det først er når mennesker har et forhold til den som har skapt oss, at vi kan bli virkelig frie, og leve et godt liv under de betingelser som livet og Gud tilbyr oss, formidler forfatteren.¹⁶¹

Hvordan forstår man da at mennesker kan oppleve at Gud er borte når lidelse og smerter rammer som verst? Det er umulig å sette ordet ”synd” på denne dobbelte lidelsen, uten at man ser ordet synd i relasjon til ”noe som har gått i stykker” i relasjonen til Gud og inni den som

---

¹⁵⁹ Henriksen 2005:25

¹⁶⁰ Henriksen 2005:27

¹⁶¹ Henriksen 2005: 44-45.

kjemper. Når Gud oppleves som borte, er det tilliten til Gud som gir oss alle gode gaver som blir borte, eller tilliten til at Han hjelper oss ut av krisene. Det er våre bilder og forestillinger om hvem Gud er som blir borte. Kanskje har vi i oss en forventning om at Gud er magisk, at hvis jeg ber *nok*, så svarer Han på min bønn.

Noe av det som gjør lidelsens mysterium så vanskelig, skriver Aalen Leenderts,¹⁶² er at vi så lett glemmer at det faktisk handler om et mysterium. Vi befinner oss i en labyrint uten utganger og kan bli utslitte og motløse. Mysteriet, derimot, skriver hun, viser oss paradokset ved lidelsen, som samtidig gir oss ledetråder til å komme videre. Men gåten "lidelse" lar seg ikke løse. Men vi kan komme videre dersom vi ser på lidelsen innenfor rammen av mysteriet.

4.3.3 Naturlig og unaturlig teologi – Gud nærværende i sitt fravær

Dersom du går en tur i fjellet og opplever Guds nærvær der, er det den type naturlig gudsopplevelse, som Jan Olav Henriksen skriver tradisjonelt har vært kalt naturlig teologi. Guds storhet, godhet, allmakt og allestedsnærvær er viktige elementer innenfor den naturlige teologi.

Men hvis du er i Auschwitz, er denne form for naturlig teologi noe som forstummer.

Henriksen spør om vi ikke kan snakke om Gud og hvem Gud er i møte med lidelse og ondskap? Det er ingen grunn til å legge skjul på, skriver han, at ondskap og grusomhet stiller talen om Gud på prøve – men de forstillingene som da utfordres, er nettopp våre egne forestillinger om hvordan Gud skal være.

Henriksen viser til Paulus i 1.Kor.1,23 som snakker om en Gud som lider og dør på korset, og som dermed ikke bare solidariserer seg med menneskets lidelse og død, men gjør den til sin egen. *Gud identifiserer seg med menneskets lidelse*, uthever Henriksen i *Gud – fortrolig og fremmed*.¹⁶³

På korset henger ikke den Gud vi kan beregne oss hvordan er. Nei, der henger den Gud som endrer radikalt på våre forestillinger om hvem og hva en gud er og skal gjøre.

Det er den unaturlige teologi som korrigerer den naturlige teologi. Den unaturlige teologi er korsets teologi. Det er en teologi som har som utgangspunkt at Gud kom til verden som et menneske, og delte menneskers livsvilkår, også når det gjelder lidelse, tortur og død. En slik

---

¹⁶² Aalen Leenderts 2004:199

¹⁶³ Henriksen 2005:58-59

gud utfordrer våre forestillinger på samme tid som det er en gud som er helt nær oss – og nær dem som lider.

Den eneste måten Gud kan komme til orde på i det som skjedde i Auschwitz, er å peke på at Gud er der – hos ofrene som lider. Når menneskene gikk med bøyd hoder inn i gasskamrene, er det noe av Gud som går til grunne i menneskets destruksjon. Gud identifiserer seg totalt med menneskene han elsker, er sammen med dem og deler deres kår.

Hvordan kan vi tenke slik om Gud, spør Henriksen. Troen på Gud gjør ikke det onde lettere å akseptere eller i det hele tatt akseptabelt. Men Gud er selv den som utsettes for ondskapen. Gud er ikke kaldt og kjølig på utsiden av lidelsen og menneskers skjebne, han er tvert i mot lidenskapelig involvert i menneskene.

Når Gud dør på et kors som følge av et jutsismord, åpnes det opp et nytt perspektiv på forholdet mellom Gud og verden: Gud er ikke en distansert styrer av verden som kontrollerer alt som skjer ned til hver minste detalj. Hvis det forholdt seg slik, ville menneskene være marionetter. Men Gud går *inn* i verden, og forholder seg til at den ikke er slik han ønsker den. Gud er en *medliden* og ikke en apatisk, ikke-lidende Gud.

I Auschwitz blir alt Gud står for utryddet. Respekten for alle mennesker som skapt i Guds bilde eksisterer ikke og det som skjer i gasskamrene er virkeliggjørelsen av bestemte menneskers mål, og ikke de mål Gud har for hele menneskeheten. Auschwitz er det groteske og forferdelige uttrykk for hva som skjer når alt det Gud vil at menneskene skal ha systematisk blir utryddet, fornektet og ignorert.

Tausheten om Gud utenfor porten til Auschwitz blir da talen om at Gud bare er nærværende i sitt fravær. Hvordan er det mulig? Mangelen på det gode får oss til å spørre desto mer etter Gud, skriver Henriksen.¹⁶⁴

Å regne med Gud er å håpe på at det gode en dag vil vinne. Å tro på Gud i møte med ondskapen er derfor først og fremst å ha håp for fremtiden, slik at ikke nåtidens lidelse stjeler all kraft. De som overlevde konsentrasjonsleirene, var de som klarte å beholde håpet, som regnet med en fremtid.

4.3.4 Diakonal utfordring: Å tåle smerten

Hos mange som sliter med livene sine blir håpløsheten så stor at den utsatte får selvmordstanker. Hos noen blir angsten så uutholdelig at det å leve blir vanskeligere enn tanken på døden. Derfor mener jeg noe av den største utfordringen i det diakonale oppdraget i

---

¹⁶⁴ Henriksen 2005:62

møte med lidelse er å tåle denne smerten, og ikke aktivisere den bort. Jeg våger å si at det å tåle smerten, kan gjøre noe med intensiteten ved smerten. Kanskje den ikke oppleves like ensom når man får hjelp til å sette ord på den usensurert? Men hvordan skal vi tåle denne smerten?

Kirsten Tornøe uttaler i ”Kan vi trøste hjertene”¹⁶⁵”Det dreier seg dypest sett om å gi mennesker mot til å leve med smerte, fysisk og eksistensielt, når alt håp er ute, i møte med døden. Samtidig handler det om å være nærværende og til stede hos mennesker som har gitt opp livsmotet og overgitt til sin egen fortvilelse. Å være hos et lidende menneske uten å kunne gjøre noe for å lindre smerten er en av de mest psykisk krevende oppgavene vi kan ha. Det koster å være til stede i et annet menneskes smerte, fordi vi gjennom dette blir konfrontert med vår egen maktesløshet.”

Erica Schuchardt siterer en av de funksjonshemmede hun har intervjuet i sin bok *Hvorfor netop mig...?* som bittert uttaler at

”Kirken trøster os med det hinsidige og kræver forklaring af det dennesidige, men den skjuler og fortier klagen, skriget!”¹⁶⁶

Kirken skjuler og fortier klagen, skriket. Det er en alvorlig utfordring til kirken og kirkens medarbeidere. Nedenfor har jeg to eksempler på hva det kan føre til når klagen får rom. Det først eksemplet er fra Schuchardts historie om Luise Habel, og den andre, som jeg avslutter med, er fra hjemmebesøk hos en langtidssyk mann.

Erica Schuchardt skriver at når det gjelder funksjonshemmede og deres lidelse så peker de nesten uten unntak på isolasjon. Som oftest mangler de som eventuelt ledsager en funksjonshemmet, evnen til å bygge opp et fellesskap. Hun har funnet frem til en krisebearbeidelsesteori som mer er som en spiral enn faser som følger etter hverandre. Når den som rammes av en ulykke eller en sykdom som fører til stor funksjonsendring, vil den rammede oppleve et sjokk. Dersom den som er rammet ikke ledsages gjennom krisen slik at den nye tilværelsen igjen kan bli meningsfylt for han eller henne, vil det kunne føre til en aggresjonsfase som blir vanskelig for omgivelsene å forstå budskapet i. Den som er rammet kan ikke la aggresjonen gå ut over det som utløste krisen, for det er uangripelig. Derfor søker aggresjonen erstatningsgjenstander. Alt som tilbyr seg, kan bli skyteskive. Denne fasen kaller Schuchardt for spiralfase 3; Aggresjonsfasen. I denne fase blir det særlig tydelig hvilke farer

---

¹⁶⁵ Tornøe 1996:11

¹⁶⁶ Schuchardt 1985:16

de kriserammede uten ledsagelse er utsatt for: enten blir de sittende fast i agresjonen som en aktiv eller passiv ødeleggelse, eller de går under i isolasjonens strømhvirvel gjennom fiendtlige ytringer mot omgivelsene. Eller også faller de hen i apatisk resignasjon på grunn av innarbeidede kontroll av negative følelser. Agresjonens fundamentale betydning som innledningsfase til den følelsesmessige krisebearbeidelse blir her svært tydelig, skriver Schuchardt.¹⁶⁷

Vi møter Luise Habel som oppleves å være i agresjonsfasen da hun endelig møter én som tåler smerten hennes uten å svare med bibelord.

4.3.5 Luise Habel om ledsagelse og tro

”Når man bestandig er afhængig av andres hjelp, eksistensielt afhængig, kan det blive en stor anfægtelse. Jeg har tænkt meget over den afmægtige Gud, der ikke kan hjælpe, selv om han gerne ville.”

Luise vender sin vrede, sin bitterhet og aggresjon mot den avmægtige Gud, som åpenbart ikke kan stille opp med sitt ”dårlige jordpersonell”, som hun uttrykker det.

”Hvis jeg nogensinde gav udtryk for disse kætterske tanker, var der helt sikkert altid nogle fromme, der påviste mig, at Gud ikke er afmægtig. Jeg blev bange for hans repræsentanter, der vidste alt så nøje.”

Guds ord når inn til henne når hun mister sin mor gjennom ”Frygt ikke, thi jeg har forløst dig. Jeg har kaldt dig ved navn. Du er min!” Hun oppdager for første gang fortsettelsen av bibelordet: ”...skal du gå gjennom vand, vil jeg være hos dig!”

Ordet både rammer og trøster henne, helt til presten under begravelsen ufølsomt uttrykker:

”Jeg har fornemmelsen, at De er kommet bort fra den rette vej. Jeg har i lang tid ikke set Dem i kirken.”

Luise må forsvare sin belastende tilværelse med å ta vare på sin far når hun selv sitter i rullestol.

Slik har Luise det, helt til en ny prest klarer å hente henne ut av mørket hun er slynget inn i på grunn av kristne menneskers og andre presters uforstand. Hun fornemmer for første gang at det var en som var interessert i *henne*.

”Det var nyt for mig, at der var en kristen, som ikke havde noget svar. At han for min skyld lod alle de bibelsprog, der stod til hans disposition, ligge. Han havde kunne skaffe sig selv en god samvittighed, men han gjorde det ikke. For min skyld. Det var en, der tog noget på sig for ikke at belaste mig. Derved blev han mig troværdig.”

---

¹⁶⁷ Schuchardt 1985:29

Og når hun merker at jo mer presten kjenner til det virkelige livets anføktelser, desto mer intenst regner han med Gud, evner hun igjen å spørre etter Gud:

”Denne prest har haft meget tålmodighed med mig. Det er ham, jeg kan takke for, at jeg igjen er begyndt at spørge efter Gud. Denne mand forbød mig ikke at tvivle, heller ikke formanede han mig til at tro. Han skrev engang: ”Så længe De endnu kæmper sådan med Gud er jeg ikke bekymret for Dem.”¹⁶⁸

Ved å bli ledsaget gjennom ”dunkelhetens dal” av en klok prest fikk Luise et kritisk-sympatisk svar på sin krise som førte henne videre til en akseptfase. Luise Habel demonstrerer hvordan hennes kristne tro har tillatt og utholdt aggresjonen. Hun hadde en adressat: Gud. Ham kunne hun sette seg opp i mot, ham kunne hun forlate, avvise. Men nettopp derved tok hun ham og seg selv alvorlig og ble bevart fra apatisk resignasjon. Kristen tro satte henne i stand til aggresjon som forutsetning for aksept. Hun kan aldri virkelig slippe Gud fordi hun opplever at: Han slipper ikke meg!

Hun hører til hvor det tales om Jesus, uttaler hun,

”...om den Jesus som har lidt liksom meg. Som ikke var noe overmenneske, men kunne skrike: ”Min Gud, min Gud, hvorfor har du forlatt meg?” ”Han befrier mig for min rolletvang, fra den tvang alltid at skulle være tapper. Hos ham tør jeg også græde, spørge, anklage...”

Men fortsatt har hun en skrekk for folk, ikke minst prester, sier Luise, som har et passende svar på alt, som ikke merker hvilken ensomhet, ja fortvilelse de dermed kan styrte en annen ned i.

Bibelord som blir sagt i utide, hjelper sjelden, sier hun.

”Tvært imot: ofte lader de mig kun føle min elendighed endnu mer skærende. Jeg er derfor også igjen begyndt at værgе mig mod billige skriftsteder, som ikke koster de andre noget.”

Luise avslutter med å si:

”Vi behøver mennesker – kristne – hos hvem man tør græde og le, bede eller anklage, enhver efter som han er til mode. Mennesker, der ikke holder af min rolle, men af mig selv. Så ville lidelsen være lettere at bære, Gud til at erfare og livet mer menneskelig. Ganske vist bliver der en ubegribelig rest tilbage, men den ville gøre ærlighet mulig og derfor være til at udholde.”

Luise Habel fikk til slutt oppleve medvandring gjennom én som utholdt hennes ærlige smerterop.

---

¹⁶⁸ Schuchardt 1985:52

4.3.6 Fra klage og bitterhet til medvandring og oppreist livsmot i Guds nærhet

Jeg vil her gjenfortelle noe fra et veistykke på hjemmebesøk hos en langtidssyk mann, som har gitt meg tillatelse til dette, fordi han selv er opptatt av medvandring og dens betydning. Jeg opplever at denne samtalen summerer opp hva exposure, medvandring og Guds nærvær innebærer.

- Hei, hvordan har du det i dag?
- Trøtt og sliten. Jeg har det aldri noe bra på formiddagen, for da er jeg sliten.
- Hvordan er det å ha det sånn?
- Det var et dumt spørsmål!
- Hvorfor det?
- Jo, fordi det er ingen som vil starte dagen trøtt og sliten!

(Taushet)

Men hvis jeg kan ta oppvåkingsperioden ute i naturen, så hjelper det. Eller hvis jeg klarer å trosse kroppen til å gå en tidlig tur ut... Jeg vet ikke hva du egentlig er ute etter å vite?

- Vet du hva som ligger i trøttheten din?
- I alle år har jeg stått opp senest mulig, drukket kaffe, røyka og gått på jobben. Jeg har ikke kjent etter hvor trøtt jeg har vært. Å kjenne etter har vært en trussel...
- Men nå kjenner du etter? ... (stillhet) Pirker jeg borti sorgen din nå?
- Det er kontinuerlige tap! Jeg må sørge hele tiden!

(Her bryter jeg sorgprosessen dessverre, og spør om noe som lindrer)

- Men du har en humor som gir deg noen pauser?
- Ja, det blir idiotisk å lure på om det er nesesdråper jeg trenger når jeg er tungpusten eller om jeg har vondt i brystet. Dersom jeg har prøvd to av tre typer nesesdråper og de ikke hjelper, så er det ikke noe håp lenger.
- Da er det ikke noe håp lenger, sier du. Hva legger du i det?
- Dét terrenget vil jeg ikke inn i...

Siden du selv bruker ordet håp, kan jeg spørre hvordan alt du strever med påvirker troen din?

- Det omdanner alt som har med trosformidling til en samling floskler!
- En samling floskler?
- Da jeg fortalte presten vår om sykdommen min, så sa han bare: Huff da, det var da fælt! Vi skal huske på å be under forbønnen før stabsmøtet.

Men det enkle budskapet som går gjennom evangeliene hele veien er jo at vi skal være der for hverandre! Tro kan ikke starte i en teori, men i praksis, slik Jesus møtte kvinnen ved Sykars brønn.

-Nå fornemmer jeg et dypt engasjement, og at du er berørt. Du formidler noe som er veldig sterkt til meg nå.

-Det var aldri noen som fikk se avtaleboka til Jesus, om alle foredragene og seminarene. Alle møtene ble skapt av øyeblikkene. Jeg synes alle mine møter med Jesus, hvis jeg kan si det sånn, kommer når jeg minst venter det. Det er ganske sterkt at jeg møter forkynnelse som gjør at jeg ikke orker å være i kirken. At jeg møter nattverd som er en ekskludering i stedet for en inkludering, at vi lager en liturgi som blir alt og samtidig ingenting.

-Hvor er det du møter Jesus?

-Det er i vandringen, i naturen. Kan kanskje møte ham i kirken også. Men det er noe som er helt ødelagt der... Presten ville ikke møte meg og se meg inn i øynene. Nå er jeg gått over fra å være en ressurs til å bli et problem. Nå kan han ikke bruke meg som klatrestativ lenger...

-Hvilket ord vil du bruke på dette du har opplevd?

-En kirke som ikke tør å snakke om det onde, knuser budskapet om det gode! Uten det gode går vi i oppløsning. Jeg har møtt to menn på ulike rekreasjonsopphold som følte seg utstøtt av kirken. Den ene ble kastet ut av kirken under sin egen konfirmasjon fordi han lo. Han har siden aldri vært i en kirke, men han ba hver kveld, sa han. Jeg tror Jesus er opptatt med sånne og har ikke tid til å være i kirken.

-Ja, jeg tenker jo på Jesus som forlot de 99 sauene for å lete etter lammet som hadde blitt borte.

-Jeg synes det er et vanskelig tema med ensomheten. Det ene er at ensomhet noen ganger er nødvendig. Men ensomheten sammen med andre er plagsomt. I alene-ensomheten har tanken en frihet. Mens i den andre ensomheten blir det ofte mye støy, irritasjon og slitsomt høyt aktivitetsnivå.

-Hender det at du kan ha en samtale med Jesus om dette når du er ute og går?

-Nei, det er heller at jeg blir en del av skaperverket.

-Hva gjør det med deg?

-Da har jeg det bra!

Kan du kjenne at du har et redskap som er til hjelp for deg? Og at dette kanskje kunne være til hjelp for andre også?

-Ja, til trossamtaler mens vi går.

-Nå vandret du fra sykesengen og ut i naturen!

-Ja, jeg opplever at ordet vandring kanskje er et nøkkelbegrep...

-Du vandrer fra ensomhet til medvandring...

-De største Gudsopplevelsene har jeg i møte med andre.

-Det sitter et Gudsbudskap i meg som våkner i møte med andre, og som kommer tilbake til meg fra den andre slik at vi begge opplever Guds nærværet. Denne medvandringen skjer uten at det er planlagt og det er ingen som er sterkere enn den andre når det skjer. Det er Gud som trår til og gjør oss likeverdige. Det var akkurat dét Jesus gjorde. I mine patetiske forsøk på å gi når jeg ser lidelsen, så er plutselig Jesus der i likeverdighetsprinsippet. Han har ingen andre å bruke enn oss, og så bruker han oss. Helt uavhengig av høyskolen. Jeg opplever at i disse øyeblikkene er Den Hellige Ånd til stede. Jeg er ikke alene som det forlatte barnet. Jeg har Talsmannen med. Det sterkeste budskapet er kjærlighetsbudet, at vi får en talsmann som er med oss når vi lytter. Det er nesten Emmausvandrerne, hvor det er en til som er med...

-Takk for at du ville dele dette med meg. Nå har du berørt meg også... og vært medvandrer for meg. (En sterk stillhet oppstår i mellom oss)

-Det er godt å ha med seg de gode sporene av møtene mennesker i mellom og ikke bare smertesporene som sitter i kroppen.

Skal vi avslutte med å gå på jakt etter blåveisen?

KAPITTEL 5 AVSLUTNING OG EN DRØM

5.0 Sammenfatning

I kapittel 2 redegjorde jeg for hva som er lidelse, alt fra det uutholdelige til den kraften som også finnes der. Der hvor kraften finnes, der inne et sted er det mulig å finne en vei fra en opplevelse av håpløshet, meningsløshet og avmakt, når man møter nærvær hos mennesker som ser en som menneske og ikke som tilhørende en kategori – syk eller utsatt, slik legen Maria Gjerpe opplevde det da hun byttet rolle fra å være lege til å bli pasient. Jeg redegjorde for hva avmakt og avmaktstrategier er og gav eksempler på hvordan disse kan ramme mennesker. Den kan ramme som byråkratiske lover og regler, slik som jeg har presentert gjennom per Frostins beskrivelse av det økonomiske menneskesyn, som ikke rommer menneskelig lidelse. Dette kan ramme og ødelegge på en måte som Aalen Leenderts vil kalle ikke-intensjonell eller tilslørt ondskap. Avmaktstrategien kan ramme som likegyldighet og at man fraskriver seg ansvar. Den likegyldige ondskap kan ramme via falsk medfølelse, slik vi leste om Luise Habel hos Erica Schuchardt. Den kan ramme i den uutholdelige sorgen når de som står rundt bagatelliserer fordi sorgen gjør for vondt.

Det som kan oppleves som den verste lidelsen noen ganger er følelsen av at Gud blir borte når man har det som vanskeligst. Dette viste jeg eksempler på gjennom bibelfortellingen om Job, gjennom intervjuet med Thomas Sjödin om sin absolutte sorg etter å ha mistet to tenåringsgutter, Erling Rimehaugs skildring av Natten i *Når Gud blir borte* og Wilfrid Stinissens bok *Natten er mitt lys*.

I kapittel 3 presenterte jeg exposuremetoden, som vil si å møte mennesker i utsatte posisjoner med en kontekstuell bruk av evangeliet, evangeliet i handling i deres hverdagsliv. Exposure handler om å utsette seg for den andres utsatthet, ved selv å spørre 1. Hva ser jeg? 2. Hva føler jeg? 3. Hva tenker jeg om det jeg ser og føler? Rollen som diakon blir å være en «fasilitator», en som forløser ressurser hos den/de andre og som setter i gang endringsprosesser hos den/de andre på vei til å bli myndiggjorte mennesker, fra objekter til subjekter og aktører i eget liv. Det er den andres definisjon av problemet som er i fokus, og diakonen blir en medvandrer som ledsagere på veien. Luise Habel møtte til slutt en prest som ikke aktiviserte bort sin hjelpeløshet i møte med hennes lidelse, men ble taus, og som etter hvert fikk ledsage henne gjennom hennes eget mørke, slik at hun fikk krefter til å se at Gud møtte henne gjennom Jesu medlidelse. Hun fikk også kraft til å si tydelig fra om hvordan kristne må møte lidelse. Det oppleves som om Luise Habel ble myndiggjort gjennom prestens

ledsagelse, og fikk en autoritet som den profetiske diakonien er opptatt av. Å gi stemme til de stemmeløse. Hun hadde nå funnet sin stemme og var opptatt av å være en stemme for de som ikke ble møtt.

Exposure handler også om holdninger, om refleksjon over hvordan den andre opplever meg. Har jeg en ovenfra og nedholdning med mine ”floskler”, som den langtidssyke mannen jeg gjenforteller om i et eksempel fra en samtaleprosess på hjemmebesøk i kapittel 4? Eller lar jeg den andres ansikt være i fokus, slik Levinas utfordrer oss til? Lar jeg meg berøre av den andres ansikt?

I en exposuregruppe må man investere seg selv og tåle stresset og angsten det er å ikke forstå eller å bli sliten av nye situasjoner. Denne fremmedfølelsen, *empty space*, har et viktig budskap å fortelle. Inkluderer den mennesker eller ekskluderer den? Hva tenker den andre jeg møter om meg? Hva gir den andre glede og hva gir meg glede i det jeg møter? Er det godt å være der eller får jeg behov for å flykte? Flukt fra angst er flukt fra å lære.

I kapittel 4 har jeg redegjort for medvandring, som Grevbo kaller vei-sjelesorg, at man går sammen et stykke av veien mot forløsning av mening og håpskreftene i lidelsen. Denne vei-sjelesorgen skal med den diakonale væremåten exposure ledsage den andre/de andre på veien til «empowerment», som jeg har kalt myndiggjøring, egenstyrke, selvoppreisning og kraft. Jeg har også tatt i bruk «motmakt» som et diakonalt virkemiddel på veien fra avmakt til myndiggjøring. Målet for exposure og medvandring er at den som kjemper med lidelse og den dobbelte lidelse at Gud føles fraværende i lidelsen, skal få en erfaring av at Gud går sammen med oss i lidelsen. Gud er både medliden og medvandrer, og noen ganger kan vi selv som medvandrere få representere et Guds nærvær som oppleves som underets time.

5.1 ”Empty space” i kirken

Det å arbeide med exposure gjør noe med meg tankemessig. Jeg blir mer bevisst i møte med nye situasjoner. Jeg bruker ”jeg-formen” bevisst når jeg skriver om dette, fordi det handler om personlige møter med mennesker og ikke noe jeg betrakter eller leser om.

Pinseaften var jeg på lovssangskveld i en kirke utenfor Oslo, og kjente på en følelse av å være fremmed. Her hørte jeg ikke til. Ikke forstod jeg hva som skulle skje, skulle vi få utdelt noe program eller ark? Dette ble som en opplevelse av empty space i exposure. Jeg ble følte hvor lite jeg kjente til kodene i denne menigheten. ”De andre” virket som de tilhørte den samme menighetsfamilien, og ingen oppdaget at jeg var ny eller lurte på hvem jeg var. Det som gav

meg en slags tilhørighet, var presten som hadde en inkluderende og mediterende innledning av nattverd, og vi fikk en ordentlig brødbit dyppet i vin. Dette var noe fysisk, som jeg kjente berørte meg. Det andre som trøstet meg var at vi var to venninner som begge opplevde kvelden like lite inkluderende, og vi hadde hverandre.

Denne type gudstjeneste opplevde jeg var ganske ekskluderende og fremmedgjørende.

Et reflekterende spørsmål: Hvordan ville jeg ha oppført meg under lovsangskvelden dersom jeg var én av den indre kjernen? Ville jeg ha vært like lite oppmerksom mot de nye gjestene, som den familiære gruppen mennesker jeg møtte, og som ikke så meg?

Nedenfor vil jeg skildre en gudstjeneste fra en menighet i Rotterdam, som fungerte helt motsatt. Der var rammen inkluderende.

5.2 Gudstjenesten

Det sies at diakoni er kirkens kroppsspråk og at dette synliggjøres både i kirkens diakonale arbeid og i gudstjenesten. På måten liturgien gjennomføres, synliggjøres Jesu tilstedeværelse. Å gjøre diakonien synlig i gudstjenesten gestalter og synliggjør den delen av Guds vesen som er kjærlighet, barmhjertighet og solidaritet. Enhver gudstjenestebesøker har med seg sine møter med ulike mennesker inn i gudstjenesten. Alle sitter der med sine opplevelser. Det kan være møter med mennesker i utsatte situasjoner, syke mennesker vi har uro for og møter der vi selv har såret noen eller blitt såret. Men så kan det også være møter med glede og takknemlighet. Alle disse møtene bærer vi med oss i kroppen vår inn i gudstjenesten, og disse møtene bør tydeliggjøres gjennom det som skjer i gudstjenesten, slik at det blir en møteplass mellom Gud og mennesker som gudstjenestebesøkerne erfarer og berøres av.¹⁶⁹

Under et besøk i Rotterdam¹⁷⁰ deltok forfatterne fra teamet ved Bräcke Diakoni på en gudstjeneste. De var ca 25 mennesker som satt i en liten ring med et alter i midten. På alteret var det plassert et kors og blomster, men også forskjellige ting som folk hadde tatt med seg, som noen runde brød og en lyslykt med to svenske flagg. Det var anledning for hver og en å dele noe og fortelle om gjenstanden de hadde lagt på alteret. En eldre mann hadde fått høre at det skulle komme to svensker på gudstjenesten, og da kom han på at det var på dagen 58 år siden han stod utenfor huset sitt, holdt pappaen sin i hånden og så flyet fra svenske Røde Kors slippe ned brød over den ødelagte byen. Han ville uttrykke sin takknemlighet gjennom de symbolene han hadde tatt med seg til gudstjenesten: brødene han hadde bakt og lyslykten.

---

¹⁶⁹ Sandahl, Björklund og Stenow 2004:101

¹⁷⁰ Sandahl, Björklund og Stenow 2004:101-102

Han sa: "You are not strange to me, you are part of my life. Your people shared life with me. The basic thing is bread and that we share together."

Det har stor betydning hvordan gudstjenestedeltakerne sitter i forhold til hverandre, og om gudstjenestelokalet er utformet for å formidle budskapet om Gud eller om lokalet muliggjør møte med Gud. Det er også en forskjell om kirken er en pratende kirke, hvor budskapet skal formidles slik at vi forstår ordene for å tro, eller om kirken er en hellig møteplass hvor man møter Gud i tro.

5.3 Jeg har en drøm

"I det høye og hellige bor jeg og hos den som er knust og nedbøyd i ånden. Jeg vil vekke de nedbøydets ånd til liv og gjøre de knustes hjerter levende." (Jes.57,15)

Hvordan kan dette ordet bli levende midt i blant oss i en verden som lider? Jeg tror det må skje gjennom nævæ. Min drøm er at denne måten å møte hverandre på skal skape et engasjement uroer, berører begeistrer og skaper endring. Slik kan vi bli utrustet til å våge å gå ut på gaten, eller hjem til den skjulte nøden hos syke, eldre, døende, funksjonsnedsatte, slitne familier og våre nye landsmenn - møte mennesker og invitere dem tilbake til et troverdig fellesskap.

Jeg har en drøm om at vi skal føle glede og kjærlighet i møte med tiggerne vi møter, i stedet for ergrelse over alle som sitter der med pappkruset. At det å bli forstyrret i komfortsonen vår forteller noe om at den vi møter og ser som sitter der kanskje er Kristus? At de vi helst går forbi egentlig er et møte med Den Hellige, og noe vi går glipp av hvis vi går forbi.

"Sannelig, jeg sier dere: Det dere gjorde mot én av mine minste søsken, dét gjorde dere mot meg." (Matt.25,40)

Håpets kraft kan fremme livskvalitet, arbeidsevne og mestring. Mestring til å møte utfordringer og en følelse av å ha kontroll i eget liv. Aktiv og god mestring hjelper oss til å se forskjellen på det en må leve med og det en selv kan være med på å endre.

Drømmen er at de som sliter med lidelse og en opplevelse av at Gud er fraværende i deres lidelse kunne gripe noe av det Jürgen Moltmann skrev i sin bok *Theology of Hope* i 1965: Vi ser allerede håpet, men det er her ennå ikke fullkomment. Vi får eie det i glimt som et flortynt lys i nærværet og varmen hos hverandre, som et tegn på at én dag skal han skal tørke bort hver tåre og heller ikke sorg eller smerte skal være mer¹⁷¹

---

¹⁷¹ «Han skal tørke bort hver tåre og heller ikke sorg eller smerte skal være mer» er hentet fra Åp.21,3

LITTERATURLISTE

- Bergman, Sigurd (red)   *De nedtystades Gud – dialog för livets skuld*
Proprius Forlag Stockholm 1992
- Bibelselskapet   *Bibelen*, Bibelselskapet 2011
- Björklund, Kristina,
Sandahl, Christina og
Stenow, Håkan   *Exposure – att utsätta sig för utsatthet*, Arcus 2005.
- Browning, Don   *A Fundamental Practical Theology. Descriptive and Strategic
Proposals* Fortress Press Minneapolis 1996
- Dahl, Per Arne   ”Det er det hellige: Ordet og livet” i *Vårt Land*, s.34.
lørdag 11.februar 2012
- Fangen, Katrine: *Deltagende observasjon*, 2.utgave 2010, Fagbokforlaget
Bergen 2007
- Frostin, Per   ”Kristendommens Kairos” i *De nedtystades Gud-*
Proprius Förlag Stockholm 1992
- Gade, Tove   ”Hvem er Gud når livet gjør vondt?” i *Tidsskrift for Sjelesorg*
nr.3, 2010
- Gramsci, Antonio   *En kollektiv intellektuell*
Cavefors 1967
- Grevbo, Tor Johan   *Sjelesorgens vei. En veiviser i det sjelesørgeriske landskap-*
Historisk og aktuelt. Luther Forlag 2006
- Grøholdt, Mette   ”Smertens problem” i *Aftenposten* 26.10.2011 s.4
- Guttormsen, Arne   ”Den absolutte sorgen” i *Vårt Land* 11.05.2011 s.16
- Heiene, Gunnar og
Henriksen, Jan-Olav   *Moral og menneskeliv. Et kristent perspektiv.*
Høyskoleforlaget AS 1998
- Henriksen, Jan-Olav,
Heiene, Gunnar og
Thorbjørnsen,
Svein Olaf (red.)   ”Teologi for kirken.” *Festskrift til Torleiv Austad*. Verbum 2002

- Henriksen, Jan-Olav *Gud – fortrolig og fremmed. Ettetanker.*
Gyldendal Norsk Forlag AS 2001, 1. utgave. 2.opplag 2005
- Kleiven, Tormod *Når den utsatte blir usynlig - om seksuelle overgrep i kristne miljøer.* Luther Forlag Oslo 2004
- Kleiven, Tormod *Intimitetsgrenser og tillitsmakt. Kirkesamfunns forståelse av og Handlingsstrategier i møte med anklager om seksuelle krenkelsett i lys av diakonfaglig perspektiv.*
Diakonova Oslo 2010
- Kübler-Ross, Elisabeth *Døden er livsviktig. Om livet, døden og livet etter døden.*
Ex Libris Forlag AS Oslo 1991, norsk utgave i 1993
- Johannessen, Kai Ingolf,
Jordheim, Kari,
Karsrud Korslien (red.),
Kari *Diakoni – en kritisk lesebok.* Tapir Akademisk Forlag
Trondheim 2009
- Kirkerådet *Plan for diakoni i Den norske kirke.* Oslo 2008
- Leenderts, Torborg Aalen *Når glassflaten brister. Om brytningen mellom liv og tro.*
Verbum Forlag 2005
- Levinas, Emanuel *Undeveis mot den Annen.*
Essays av og om Levinas i norsk formidling ved
Asbjørn Aarnes.
Vidarforlaget A/S Oslo 1998
- Lier, Esther Marie ”Den uutholdelige smerten” i *Tidsskrift for Sjelesorg* nr.4/2010
- Moltman, Jürgen *Theology of Hope.* SCM Press LTD London 1967
- Nordstokke, Kjell *Diakonia in Context. Transformation, Reconciliation, Empowerment. An LWF Contribution to the Understanding And practice of Diaconia.* The Lutheran World Federation 2009
- Nordstokke, Kjell og
Collins N., John ”Diakoni – teori – praxis”. Artikkelen er et foredrag fra
Stiftsdiakonenes årlige møte i Sverige januar 2000

- Notland, Arne *Exposure – diakoni som søker*. Masteroppgave i diakoni, Diakonhjemmets Høgskole vår 2009
- Schuchardt, Erika *Hvorfor netop mig...? Lidelse og tro*. Dixit 1985
- Schottroff, Luise: ”Om att avstå herravälde och försoningens tjänst” i *De nedtystades Gud*. Proprius förlag Stockholm 1992
- Stinissen, Wilfrid *Natten er mitt lys*, St.Olav Forlag Oslo 2001
- Sørbø, Jan Inge *Essay om teologi og litteratur*. Det Norske Samlaget 1994
- Tidsskrift for sjelesorg, Tema: *Å bære det uutholdelige*. Institutt for Sjelesorg, nr.3/2011
- Tornøe, Kirsten: *Kan vi trøste hjertene? Hvordan møte alvorlig syke og døende Pasienters åndelige behov*. Tanum Aschehoug 1996
- Trondalen, Marianne R. *Myndiggjøring som diakonal utfordring i Latin-Amerika*. Masteravhandling i diakoni, Det Teologiske Menighetsfakultetet Oslo høsten 2006.
- Wirgenes, Mari ”Sjelesorg og diakoni i møte med kronisk syke og deres pårørende. i”*Tidsskrift for Sjelesorg*, nr.2/2004
- Aasbø, Reidar ”Kirka og konteksten ” og ”Kontekstuell teologi ” i *Ung Teologi* 1999

KILDER

www.No.wikipedia.org/wiki/lidelse

www.dr.dk/Tro/Temaer/Løgstrup/20060317150130.htm

